

ISSN: 1304-429-X

MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

SAYI

42

MUSTAFA KEMAL UNIVERSITY
JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

YIL/YEAR CİLT/VOLUME SAYI/ISSUE

2018

15

42

ISSN: 1304-429-X

MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Mustafa Kemal University
Journal of Social Sciences Institute

Yıl/Year: 2018 ♦ Cilt/Volume: 15 ♦ Sayı/Issue: 42 ♦ ISSN: 1304-429-X

Hatay

**MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ**

**Mustafa Kemal University
Journal of Social Sciences Institute**

Yıl/Year: 2018 ♦ Cilt/Volume: 15 ♦ Sayı/Issue: 42 ♦ ISSN: 1304-429-X

Sahibi / Owner:

(Mustafa Kemal Üniversitesi Adına)
(On Behalf of Mustafa Kemal University)
Prof. Dr. Hasan KAYA
Rektör/ Rector

Editör / Editor in Chief:

Doç. Dr. Abdurrahman İLĞAN

Alan Editörleri / Editors

Prof. Dr. Ali ACARAVCI – Dr. Öğr. Üyesi Mustafa Onur KAN-
Doç. Dr. Orçun BOZKURT - Dr. Öğr. Üyesi Sacit UĞUZ
Dr. Öğr. Üyesi Metin REYHANOĞLU – Dr. Öğr. Üyesi Sezai DEMİR
Dr. Öğr. Üyesi Esra Nur TİRYAKİ

Yazı ve Redaksiyon Kurulu/Proofreading Board:

Arş. Gör. Mustafa KÖROĞLU

Kapak Tasarımı / Cover Design:

Arş. Gör. Kaan KAYA

Dergi Yazışma Adresi / Correspondence Address:

Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü
Tayfur Sökmen Kampusü Antakya/ HATAY Tel: 0326 2455812
Faks: 0326 245 58 11 e-posta: mkusbed@gmail.com

Baskı-Hazırlık:

Mustafa Kemal Üniversitesi

**MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ**

Mustafa Kemal University

Journal of Social Sciences Institute

Yıl/Year: 2018 ♦ Cilt/Volume: 15 ♦ Sayı/Issue: 42 ♦ ISSN: 1304-429-X

Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi yılda iki kez yayımlanan hakemli, bilimsel bir dergidir. Yayımlanan yazıların her türlü hukuki ve bilimsel sorumluluğu yazarlarına aittir.

Derginin her hakkı saklıdır. Dergide yayımlanan yazılar kaynak gösterilmeksizin kullanılamaz.

Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi; ESJI (Eurasian Scientific Journal Index), OAJI (Open Academic Journals Index), Scientific Indexing Services, DAJ (Directory of Abstract Indexing for Journals), DRJI (Directory of Research Journals Indexing), Index Copernicus, ASOS Index ve Türk Eğitim İndeksi tarafından dizinlenmektedir.

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Prof. Dr. Hasan KAYA	Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Hayati AKYOL	Gazi Üniversitesi
Prof. Dr. Birol AKGÜN	Konya Üniversitesi
Prof. Dr. Nicholas APERGIS	Northumbria Üniversitesi, İngiltere
Prof. Dr. Seyfettin ARTAN	Karadeniz Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Alper ASLAN	Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Prof. Dr. Özlem ATAY	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Hamza ATEŞ	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet Hamdi AYDIN	Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Prof. Dr. Faik BİLGİLİ	Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Recep BOZLAĞAN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Sevgi ÇIKRIKÇI	Duisburg-Essen Üniversitesi, Almanya
Prof. Dr. Musa EKEN	Sakarya Üniversitesi
Prof. Dr. Seyfettin ERDOĞAN	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. Veysel EREN	Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Bilal ERYILMAZ	İstanbul Medeniyet Üniversitesi
Prof. Dr. İlhan GENÇ	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin GÜFTÂ	Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Firdevs GÜNEŞ	Bartın Üniversitesi
Prof. Dr. Songül KAKİLLİ ACARAVCI	Mustafa Kemal Üniversitesi
Prof. Dr. Serkan Yılmaz KANDIR	Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. Ahmet KIRKILIÇ	Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Hüseyin ÖZGÜR	Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. İlhan ÖZTÜRK	Çağ Üniversitesi
Prof. Dr. Uğur SOYTAŞ	Orta Doğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. İsmail TUNCER	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Gülsün Leylâ UZUN	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ZELKA	Üsküdar Üniversitesi
Doç. Dr. Bülent ARI	Mustafa Kemal Üniversitesi
Doç. Dr. Ömer İSKENDER OĞLU	Ömer Halisdemir Üniversitesi
Doç. Dr. Bilginer ONAN	Mustafa Kemal Üniversitesi
Dr. Gazi Salah UDDIN	Linköping Üniversitesi, İsveç

42. SAYININ HAKEMLERİ

Seyfettin ARTAN
Ünal ARSLAN
Hande KILIÇARSLAN
Hülya KAYNAR
Esra Nur TİRYAKİ
Erdoğan KUL
Cuma BOZKURT
Ünal ARSLAN
Selçuk PERÇİN
V.Alpagut YAVUZ
Yavuz BOLAT
İdris KAYA

Karadeniz Teknik Üniversitesi
Mustafa Kemal Üniversitesi
Ahi Evran Üniversitesi
Cumhuriyet Üniversitesi
Mustafa Kemal Üniversitesi
Ankara Üniversitesi
Gaziantep Üniversitesi
Mustafa Kemal Üniversitesi
Karadeniz Teknik Üniversitesi
Mustafa Kemal Üniversitesi
Mustafa Kemal Üniversitesi
Mustafa Kemal Üniversitesi

İÇİNDEKİLER

Büyüme Odaklı Bir Vergi Sisteminin Türkiye’de Uygulanabilirliği Üzerine Değerlendirmeler	1
<i>Evaluations on It’s Applicability of Tax Friendly Tax System in Turkey</i> Gökhan GÜNEY, İhsan Erdem SOFRACI	
The Art Of Mosaic in Hatay	26
<i>Hatay’da Yapılan Mozaik Sanatı</i> Ayşegül KARAKELLE, Feryal SÖYLEMEZOĞLU	
Cengiz Dağcı’nın “Badem Dalına Asılı Bebekler” Adlı Romanında Geçen Sembolik Görüntüler Üzerine Bir Çözümleme	39
<i>An Analysis On Symbolic Images Of Cengiz Dağcı’s “Badem Dalına Asılı Bebekler” Named Novel</i> Sema ÖZHER KOÇ	
Gelir Dağılımının Makroekonomik Belirleyicileri: Türkiye Örneği	52
<i>Macroeconomic Determiners Of Income Distribution: Turkish Case</i> Cemil SERHAT AKIN, Cengiz AYTUN	
Stokastik Sınır Analizi İle Havalimanlarının Etkinliklerinin Ölçülmesi: Türkiye Örneği	82
<i>Efficiency Measurement Of Airports In Turkey By Stochastic Frontier Analysis</i> Engin YALÇIN	
İlköğretim Ders Kitabı Değerlendirme Anketinin Ortaöğretime Uyarlanması	106
<i>Adaptation Of Primary School Textbook Evaluation Survey To Secondary Education Level</i> Abdullah Faruk KILIÇ, Nuri DOĞAN, Hülya KELECİOĞLU	
Dergi Yayın ve Yazım İlkeleri	132

Büyüme Odaklı Bir Vergi Sisteminin Türkiye’de Uygulanabilirliği Üzerine Değerlendirmeler

Gökben GÜNEY

Mersin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

gokbenguney@mersin.edu.tr

Orcid ID: 0000-0002-2567-1068

İhsan Erdem SOFRACI

Mersin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

erdemsofraci@mersin.edu.tr

Orcid ID: 0000-0001-5622-6250

Makale Geliş Tarihi: 25.06.2018 Makale Kabul Tarihi: 30.07.2018

Öz

Büyüme odaklı bir vergi sisteminin uygulanabilme koşulları literatüre 2000’li yıllardan itibaren giren bir kavramdır. Türkiye’de ise bu sistemin uygulanabilirliği ile ilgili analizleri içeren çalışmalar henüz yeterli düzeyde değildir. Bu anlamda yapılacak çalışmalar, maliye alanında literature katkı niteliği taşıyabilir.

Bu noktadan hareketle, bu çalışmada Türkiye’de vergi harcamaları kalemi olarak son dönemde öne çıkan vergi teşviklerinin, büyüme ve vergi uyumu üzerindeki etkileri incelenmiştir. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre; Türkiye’nin sürdürülebilir büyüme ivmesini yakalayabilmesi, vergi reformlarının niteliğiyle doğrusal ve tek yönlü bir ilişki içerisinde. Türkiye’de vergi reformlarının etkinliği ile ilgili hedeflerin; reformların performans kriterleri ve uygulandığı konjonktür ile vergi mevzuatındaki eksikliklerin giderilme düzeyine göre belirlenmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Büyüme, Vergi Politikaları, Vergi Uyumu, Vergi Teşvikleri

Evaluations on It’s Applicability of Tax Friendly Tax System in Turkey

Abstract

The conditions under which a tax friendly tax system applied is a concept that has been introduced since the year 2000. Studies involving the applicability of this system are not sufficient yet in Turkey. The studies to be carried out in this sense may carry the literature contribution in the field of public finance.

From this point on this study examined the effects of tax incentives which is recently featured in tax expenditures on growth and tax compliance. According to the results obtained in the study to catch the sustainable growth momentum of the reforms in Turkey with the linear nature of the tax and one-way relationship. In Turkey, aims for the efficiency of tax reforms the performance criteria of the reforms and the conjuncture applied should be determined to the level of elimination of deficiencies in tax legislation.

Key Words: Economic Growth, Tax Policies, Tax Compliance, Tax Incentives

1. Giriş

Kamu sektörü ekonomik büyüme ve kalkınma amacına yönelik maliye politikası uygulamalarında, uzun süredir vergi, harcama, borçlanma politikası gibi araçlardan yararlanmaktadır. Bu araçlardan en fazla vergi politikasını kullanmaktadır.

Vergi ile büyüme arasındaki ilişkinin mevcut Türk vergi sisteminin yapısı üzerinde işlerliğini sorgularken, büyümede engelleyici/destekleyici vergileri saptamak gerekmektedir.

Büyüme odaklı bir vergi sisteminin en önemli ilkelerinden biri, vergilemede adaletin sağlanmasıdır. Vergilemede adalet; vergi reformlarının mükelleflerin gelecekle ilgili kararlarını saptırmayan, emek ve sermaye arasında vergi uyumu konusunda denge kurabilen, bireyin önceliklerine önem veren bir yapıya kavuşturulması halinde sağlanabilir.

Ancak günümüzde büyüme ile ilgili hedefler hususunda yapılan çalışmalar, uluslararası rekabeti baz aldığından, büyüme dinamiklerini etkileyen vergi ile ilgili davranışları incelerken “vergi uyumsuzluğu” kavramını göz ardı edebilmektedir.

Bu eksikliklere vurgu yapmayı amaçladığımız çalışmamızın ilk bölümünde, büyüme odaklı vergi sisteminin sağladığımız özelliklerinden bahsedilmektedir. Bu özellikler verilerle desteklenmeye çalışılmaktadır. İkinci bölümde, büyüme odaklı vergi sisteminin Türkiye’de uygulanabilirliği üzerine değerlendirmeler, vergi teşvikleri üzerinden yapılmaya çalışılmaktadır. Bu noktada, uygulanan teşviklerin nitelikleri genel hatlarıyla değerlendirilmektedir. Nihayet, sonuç kısmında ise Türkiye’de büyüme adına vergi teşvikleri ile vergi uyumunun işbirliği içinde yürütülmesi gerektiğine vurgu yapılmaktadır.

2. Büyüme Odaklı Bir Vergi Sisteminin Özellikleri

Bir ülkenin büyümesini etkileyen temel üretim faktörleri kuşkusuz emek ve sermayedir. 1970’lerin ortasından itibaren dünya ekonomisinde, krizlere olan dayanıklılığın azalması büyüme oranlarının gerilemesine ve yatırımların düşmesine neden olmuştur. Büyüme oranlarının sermaye veyahut emek yoğun tüm ülkelerde düşüşü, sermayenin değersizleşmesi kavramını gündeme getirmiştir. Sermayenin değersizleştiği bir konjonktür ise, büyümenin temel öğelerine teknolojinin de eklenmesini gerekli kılmıştır (Savran, 2013:69).

Günümüzde teknolojinin yeni üretim teknikleri ile üretilen ürünleri piyasalar yardımıyla bireylere ulaştırması, devletin vergilendirme alanında değişikliğe gitme ihtiyacına vurgu yapmaktadır. Büyüme ile vergi arasındaki ilişkinin incelenmesinde vergi reformlarının niteliği önem taşımaktadır. Vergi reformlarının, vergi sisteminin yapısı ile vergi oranları yardımıyla, toplumun belli bir kesimine avantaj sağlayıp, diğer kesimlere dezavantaja neden olduğu durumlarda büyüme olumsuz etkilenebilir. Kamunun adil bir yaklaşımı savunduğu varsayımından hareket edersek; kaynak dağılımında etkinlik noktasında kamu, toplumun belli kesimlerine

yönelik ayrıcalık sağlamayı neden tercih etmek zorundadır? Büyüme ile gelir dağılımındaki adalet arasındaki ilişkiyi yönetmede kamu hangi işlevi görür?

Solow’un 1956 yılında ortaya attığı büyüme teorisi bu sorunun yanıtını kısaca açıklamaktadır. Şöyle ki, devlet vergi reformları ile sermaye piyasasında bazı yatırım araçlarını daha karlı hale getirirken, aynı zamanda işgücü piyasasında işçi kesimin çalışma isteğini azaltabilme gücüne de sahiptir. Bu nedenle teknolojik üretkenlik düzeyi, sermaye stoku ve beşeri sermayesi güçlü olan ülkelerin GSYH’sı da gelişime açıktır (Engen&Skinner, 1996:2).

Bu anlamda kamu, ücret üzerinden alınan gelir vergisiyle piyasalardaki emek arzı ve işgücüne katılımı etkileyebilme gücünü elinde bulundurmaktadır. Diğer taraftan, AB ülkeleri ve Türkiye’nin de vergi sisteminde yer alan sermaye üzerinden alınan kurumlar vergisinin hesaplanmasında özsermayeye yürütülen faizlerin maliyet olarak kabul edilmemesi, özsermaye yerine borçlanma ile para bulmayı özendirerek şirketleri aşırı borçlanmayla karşı karşıya bırakabilmektedir (Batirel, 2015: 3).

Öyleyse büyüme odaklı bir vergi sisteminin vergilemedeki adaleti olumsuz etkilememesi ve sürekliliği adına her ülke için geçerli olan bazı özellikleri barındırması gerekir;

- Öngörülebilirlik
- Şeffaflık ve hesap verilebilirlik
- Mali, ekonomik ve sosyal amaç dengesi
- Gelir dağılımı etkisi
- Tasarruflar üzerindeki etkisi
- Kaynak dağılımı etkisi
- Vergi kanunlarındaki düzenlemelerin etkisi.

Yukarıda, ana hatlarıyla ele aldığımız vergi sisteminin temel yönlerine vurgu yapan faktörlerin, her birinin önem derecesinin aynı olacağını belirtmek isteriz. Büyüme üzerinde büyük bir öneme sahip olduğunu bildiğimiz faktörleri çalışmamızın bu kısmında kısaca açıklamaya çalışalım.

2.1 Öngörülebilirlik

Vergi kanunları, yürürlüğe girdiği tarihten itibaren kanunun içerdiği kişi ya da kurumları kapsamaya başlamaktadır. Dolayısıyla vergi kanunları kanun yürürlüğe girmeden önce gerçekleşen olaylara uygulanamamaktadır (Pehlivan, 2011:35). Bu yönüyle vergi kanunlarının mükelleflerin vergi yükümlülüğünü daha sade bir şekilde oluşturma amacında olduğu söylenebilir. Çünkü iktisadi anlamda mükellefler gelecekle ilgili plan program yaparken, mevcut yasaların işleyişine göre davranırlar. Aksi halde yeni çıkan bir kanunun mükellefin önceden dahil olduğu olayları kapsamaması durumunda, mükellefin gelecekle ilgili planları zarar görebilir ve vergi uyumsuzluğu doğabilir.

Mevcut vergi oranları, ekonomik hedeflerin gerçekleştirilmesi bakımından kamu için bir kılavuz niteliği taşır(Barro, 1981: 1). Kamu, bütçe planı yaparken kamuharcamalarındaki değişikliğin öngörülebilirliğini her zaman net olarak saptayamayabilir. Kamu bütçesi sürekli açık veren ülkeler için bu durum önemli bir sorundur.

Burada dikkat çekilecek bir diğer nokta ise, vergi oranları ile net faiz ödemeleri arasındaki ilişkidir (Feldstein, 1982: 28).Gelir dağılımı ve vergi uyumunu sağlama amacından hareket edilirse, faizin nereye ödendiği önem taşımaktadır.

Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde faiz ödemeleri üzerinden dış borçlanma ile kaynakların başka ülkelere aktarılması büyüme açısından tehlike yaratmaktadır. Türkiye'nin son 10 yılda sürekli olarak dış borcunun arttığı bilinmektedir. 2017 yılı son çeyreğinde Türkiye Brüt Dış Borç Stoku 453 milyar ABD dolarına ulaşırken stokun milli gelire oranı %53'lere ulaşmıştır. Aynı tarihte, net dış borç stokunun ise 291 milyar ABD doları stokun milli gelire oranı ise %34,2 olmuştur (www.hazine.gov.tr).

Gelişmekte olan ülkelerde, halen iç borçlanmayla(bankalar yardımıyla) hazineye kaynak aktarımı yeterli düzeyde değildir. Büyümenin gelir dağılımında adaletle çatışmasını önlemek amacıyla,kamu tarafından faiz ödemelerinin kontrol altında tutulması gerekmektedir.Vergi gelirlerinin düzenli işleyişi sağlanmazsa, kamunun acil olarak herhangi bir finansman ihtiyacında vergi yükünü ağır hisseden mükelleflere başvurması söz konusu olabilir.Böyle bir belirsizlikte mükelleflerin vergiye bakış açısında olumsuzluk yaşanabilir.

Öte yandan piyasadaki belirsizlik özel sektörü karar alma noktasında öngörülebilirlikten uzaklaştırdıkça yatırımlar da olumsuz etkilenebilir.

Bilindiği üzere 1970'li yıllarda popüler hale gelen, yatırımcıların piyasadaki tüm riskleri öngörebildiğini varsayan etkin piyasa hipotezi, 1980'lerde aşırı volatilitayı açıklamada yetersiz kalmasıyla birlikte yerini davranışsal finans teorisine bırakmıştır (Shiller, 2003: 84). Yatırımcıların irrasyonel kararlar almasına neden olan faktörleri inceleyen davranışsal finans teorisi, piyasaların öngörülebilir olmamasını bazı bilişsel hatalar ve önyargılara dayandırmaktadır.

Davranışsal finans kavramını, kamu bakış açısında "davranışsal maliye" gibi literatüre yeni girebilmesi mümkün olan bir kavramla inceleyelim.Bireylerin vergisel davranışlarını incelemede piyasadaki belirsizlikle doğru orantılı olarak, elinde bulundukları geliri kayba karşı olma duygusu ataleti tercih etmesine neden olabilmektedir.

2.2. Şeffaflık ve Hesap Verilebilirlik

1980'li yıllardan itibaren gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde kamu etkinliği incelenirken, şeffaflık ve hesap verilebilirlik üzerinde durulan kavramlardandır.Demokratik devletin temel özelliklerinden biri olan hesap verilebilirlik üç temel soruya cevap aramaktadır. Bunlar; kimler tarafından hesap verilebilirlik, ne için hesap verilebilirlik ve kime hesap verilebilirliktir. Anayasacı

devlette yönetim gücünü sınırlandırmak adına, kamu gelir ve giderleri ile ilgili bilgilerde bakanların parlamentoya ve kamuoyuna hesap verilebilirliği sorgulanmaktadır(SIGMA, 1997: 5).

Bir ülkede, bireylerin kamuya karşı tutumunu etkileyen hesap verilebilirlik problemini anlamak için kamu otoritesinin hedefleri incelenmelidir. Kamu otoritesi kimi zaman kamu faaliyetleri konusunda etkin bilgiye sahip bireylerin istemeyeceği şeyleri kamu yararına yapabilmektedir. Diğer yandan, kamu otoritesi birey isteklerinden daha farklı ve daha maliyetli planlara sahip olduklarında bunlara ilişkin bilgileri gizli tutmak isteyebilmektedir (Przeworski&Stokes&Manin, 1999: 40).

Son yıllarda kalkınmanın toplumsal aktörü olarak faaliyetlerini yürüten sivil toplum örgütleri, kamuoyu oluşturma yoluyla birey taleplerini ön plana çıkaran bir görev üstlenmiştir. Bu bağlamda, neoliberal politikalar çerçevesinde devletin harcamalarına ilişkin kısıtlamaların büyüme odağındaki yeri ile toplumun yoksul kesimleri açısından niteliği sivil toplum kuruluşları aracılığıyla sorgulanabilir (Petras & Lopez; 2001: 101). Böylece devlet tarafından kaynakların doğru alanlara aktarımı sağlanarak büyüme adına olumlu bir hamle yapılabilir.

Kamu tarafından beklentileri karşılamak amacıyla dört çeşit hesap verilebilirlik kullanılmaktadır (Romzek&Dubnick, 1987: 227). Bunlar kısaca;

- Hiyerarşik hesap verilebilirlik; Kamu kurumlarının beklentilerini yönetmek için kullanılırken, hiyerarşinin zirvesindekilerin önceliklerine odaklanmaktadır. Dolayısıyla hiyerarşik hesap verilebilirlik üst ve alt arasında operasyon prosedürleri, açık olarak belirlenmiş kamu kuralları ve düzenlemelerine dayalıdır.
- Yasal hesap verilebilirlik; Kamu faaliyetlerine ilişkin sık sık yapılan denetim kontrolünün olması bakımından hiyerarşik hesap verilebilirlikle benzeşmektedir. Ancak yasal hesap verilebilirlik hiyerarşik hesap verilebilirliğin aksine kurum dışındaki denetçi bir parti ve kuruluş üyeleri üzerine kuruludur. Politika yapımında, kamu yöneticileri vasi, denetçi parti ise kanun yapıcı rolündedir.
- Profesyonel hesap verilebilirlik; Kamunun faaliyetlerinin giderek karmaşık ve anlaşılabilir bir hal aldığı durumlarda politik hesap verilebilirlik önem taşımaktadır. Kamu görevlileri faaliyetlerini yürütürken eylemlerinden tam olarak sorumlu tutulmayı beklerler. Aksi halde kınama veyahut kovulma tehlikesiyle baş başa kalırlar.
- Politik hesap verilebilirlik; Demokrasiyle yönetilen ülkelerde kamu yöneticilerine uygulanan demokratik baskılar politik hesap verilebilirliği oluşturmaktadır. Eğer “itaat” profesyonel hesap verilebilirliğin simgesi olursa “cevap verebilirlik” de politik hesap verilebilirliğin simgesi olur. Burada kamuyu yönetenin(iktidarın) hangi seçmen grubuna hitap ettiğine bakılmaksızın, yöneticinin politika önceliklerine ve program odaklı gereksinimlerine yanıt vermesi beklenir.

Geçtiğimiz son 10 yılda, başta batılı ülkeler olmak üzere Latin Amerika, Asya ve Afrika’da yönetim reformlarının hareketlenmesiyle, yeni kamu yönetim biçiminin oluşumu hesap verilebilirliği daha öncelikli hale getirmiştir.

Büyüme konusunda Latin Amerika ülkelerine benzerliğiyle dikkat çeken Türkiye’nin yolsuzluk algısı bakımından da bu ülkelere yakınlığı olduğu bilinmektedir (www.transparency.org; 2016).

Öte yandan büyüme ile ekonomik özgürlük arasındaki ilişkiyi inceleyen bazı çalışmalar yolsuzluk ve rüşvet vermeme gibi endeksleri de ekonomik özgürlük içerisinde incelemektedir (Yalman&Sandalcılar&Demirkoparan; 2011:441).

2018 yılında ABD merkezli Heritage kuruluşu tarafından hazırlanan ekonomik özgürlük endeksine göre Türkiye, Kolombiya Peru gibi bazı Latin Amerika ülkelerinin bile gerisinde kalarak 58. sıraya yerleşmiştir. Dolayısıyla, Türkiye’nin GSYİH büyüme oranında ekonomik hedefleri tutturabilmesi için ekonomik özgürlük ve yolsuzluk algısı konularında iyileşme göstermesi gerekmektedir. Aksi takdirde kayıt dışılığı besleyen bu durum ekonomik hedefleri olumsuz etkileyecektir.

2.3. Mali, Ekonomik ve Sosyal Amaç Dengesi

Maliye politikaları temelinde verginin iki temel amacı vardır. Mali ve ekonomik amaçlar olarak tasnif edilen bu amaçlara, yıllar sonra gelir dağılımındaki adaleti sağlama anlamında üçüncü bir amaç olarak sosyal amaç dahil edilmiştir.

Verginin yalnızca mali amacına bakıldığında, kamuya daha fazla gelir sağlayan verginin büyümeye de aynı oranda fayda sağlayacağı düşünülebilir. Ancak ayrıntısıyla değerlendirilmesi gereken konu, hangi kesimler üzerinden alınan vergilerin büyümeye katkı sağlayabileceğidir. Dolayısıyla ekonomik ve sosyal amaçların da modern bir vergi sisteminde gözetilmesi esastır.

Bu anlamda, 21 Mart 2018 itibarıyla kamuoyu tarafından “Torba Yasa” olarak bilinen “Vergi Kanunları ile Bazı Kanun Hükmünde Kararnemelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun “ yukarıda bahsettiğimiz alanda verilen teşviklere göz atmayı gerekli kılmaktadır. Bu teşviklerin yapıldığı alanlar kanunda kısaca şöyle belirtilmektedir (www.tbmm.gov.tr, 2018: 4);

- Yatırımın, üretim ve istihdamın Ar-Ge yenilik ve tasarım faaliyetlerinin teşvik edilmesi (KDV istisnası, amortisman uygulama süresinin kısaltılması),
- Amatör sporun desteklenmesi (gelir vergisi kesintilerinin iadesi),
- Vergi tabanının genişletilmesi(konusu ÖTV ve MTV olan bazı vergi artışları),
- İhtilafların ve belirsizliklerin giderilmesi (elektronik vergilendirme ve usulsüzlük cezalarına ilişkin düzenlemelerin artırılması)
- İş yapma kolaylığının artırılması,
- Ekonomik canlılığın ve tasarrufların artırılması,
- Kamu taşınmazlarının değerlendirilmesi,
- Enerji verimliliğinin ve enerjide tasarruf sağlayıcı yatırımların teşvik edilmesi,
- Koruma ve bakım altındaki çocukların istihdamının iyileştirilmesi vb.

Görüldüğü üzere kanunda pek çok alanda ekonomiyi canlandırma amacıyla verilen teşviklerin sayısı oldukça fazladır. Ancak bu teşviklere piyasanın cevap vermesi için şuanki ekonomik ortam uygun mudur?

Türkiye’de OHAL’in 7. kez uzatılması piyasadaki belirsizliklerin halen varolduğuna işarettir. Diğer yandan Ocak 2018’de, cari açığın geçen yılın aynı ayına göre 4 milyar 402 milyon ABD doları artarak 7 milyar 96 milyon ABD dolarına çıktığı görülmektedir (www.tcmb.gov.tr). TÜİK tarafından enflasyon verileri ise, TÜFE’de 2018 yılı Şubat ayında bir önceki aya göre %0,73’lük artış olduğunu ve son 12 aylık ortalamalara göre %11,23’lük artışı vurgulamaktadır (www.tuik.gov.tr).

Yukarıdaki veriler işığında piyasaların; cari açığın fazla, enflasyonun ise sürdürülebilir olmadığı bir ekonomik ortamda canlanmasını beklemek pek mümkün olamamaktadır. Piyasaların yeniden yatırım yapılabilir bir biçime evrilebilmesi, vergi uyumu ile işbirliği içerisinde yapılan reformlara bağlıdır. Aksi durumda bu tabloda, Türkiye’nin 2018 yılı büyük kamu harcamaları ile bütçe açığını daha da arttıracığını söylemek yanlış olmamaktadır.

Öte yandan vergilendirmede yapılan son değişikliklerden birisi de kurumlar vergisi kanunundaki değişikliktir.K.V.K geçici madde 10’a göre; kurumlar vergisinin %20 oranı, kurumların 2018, 2019 ve 2020 yılı vergilendirme dönemlerine ait kurum kazançları için %22 oranına yükseltilmiştir (www.resmigazete.gov.tr).

Buna bağlı olarak 2018 merkezi yönetim bütçe gelirleri öngörülerine vergi gelirleri açısından bakıldığında, 2017 yılı 52.9 olarak tahmin edilen kurumlar vergisi geliri, 2018’de 65.7 milyon TL olarak tahmin edilmektedir. (www.tbmm.gov.tr).

Vergi gelirlerinde, dolaysız vergiler bakımından yaşanacak oransal artışın dolaylı vergiler üzerindeki oransal artışa ikamesi, vergilerin gelir dağılımına etkisi bakımından daha olumlu gözükebilmektedir.Kurumlar vergisindeki %2’lik oransal değişim,piyasadaki yatırım kararlarını önemli boyutta olumsuz etkileyecek gibi gözükme de, konjonktür gözetilmeden vergi gelirlerine olan olumlu etkisinde öngörülememektedir.

Özellikle uluslararası kredi derecelendirme kuruluşları tarafından son yıllarda yatırım yapılabilir seviye notu düşürülen Türkiye’nin, yatırım riskini 2018 yılında aşmaya yönelik politikalara başvurması önemlidir.

Tablo 1: Büyüme ve İstihdam Gelişmeleri ve Hedefleri (2006-2018)

Ekonomik Göstergeler	2006	2012	2013	2018	2014-2018
Büyüme (%)	6,9	2,2	4,0	5,9	5,5
GSYH ¹ (Milyar TL)	96,7	117,8	122,4	159,7	5,5
GSYH (Cari Milyar TL)	758,4	1.416,8	1.556,7	2.535,2	10,2
Nüfus (Yıl Ortası, Milyon Kişi)	69,4	74,9	76,1	80,4	1,1
Kişi Başı GSYH (Cari, Dolar)	7.586	10.504	11.183	15.996	7,4
Sermaye Stoku (%)	7,5	5,6	5,2	6,3	5,7
İstihdam (%)	1,8	2,9	4,2	3,0	2,9
TFV (%)	2,3	-1,1	-0,5	1,2	1,1
Tarım (%)	8,3	7,9	7,7	6,8	7,21
Sanayi (%)	20,1	19,3	19,2	20,4	19,9
Hizmetler (%)	59,7	61,9	61,6	61,9	61,9
Vergi -Sübvansiyon	13,2	12,4	13,1	12,6	12,7
İşgücüne Katılma Oranı(%)	46,3	50,0	51,1	53,8	52,6
İşgücü(Milyon Kişi)	22,8	27,3	28,5	32,2	2,5
İstihdam(Milyon Kişi)	20,4	24,8	25,9	29,9	2,9
İstihdam Oranı(%)	41,5	45,4	46,4	49,9	48,2
İşsizlik Oranı(%)	10,2	9,2	9,2	7,2	8,2

Kaynak: 2006 ve 2012 yılı verileri TÜİK verileri, 2013 ve 2018 yılı verileri Onuncu Kalkınma Planı tahminlerini içeren tablo pbk.tbmm.gov.tr adresinden alınarak düzenlenmiştir. Sektörel katma değer (tarım, sanayi, hizmetler) cari, GSYH'ya oranı ifade etmektedir.

Tablo 1'de TBMM Plan ve Bütçe Komisyonu tarafından açıklanan mali ekonomik ve sosyal amacın bir sentezi olan "Büyüme ve İstihdam Gelişmeleri ve Hedefleri" belirtilmiştir. 2017 yılı TÜİK büyüme verilerinde yılın dört dönemi büyüme oranları sırasıyla; %5,3, %5,4, %11,1, %7,3 olmuştur. Aynı yıl kişi başına GSYH 10.597 ABD doları olarak hesaplanmıştır (www.tuik.gov.tr). Bu anlamda Kalkınma Bakanlığı tarafından Ekim 2017'de yayınlanan Türkiye'nin büyüme oranı tahminlerinde üçüncü çeyrekte hızlı bir büyümenin gerçekleştiğine ve bunun son çeyrekte de sürdürüleceğine dair düşünceler doğrulanmıştır (www.kalkinma.gov.tr, 2017: 11).

Yukarıdaki verilerin olumlu bir tablo yarattığına dair görüşlere Türkiye ekonomisinin cevabı, maalesef yüksek enflasyon, büyüyen cari açık, TL üzerinde artan baskılar nedeniyle dışa bağımlı sürdürülen yapı olmaktadır.

¹ GSYH 1998 fiyatlarıyla hesaplanmıştır.

2018 yılı büyüme hedeflerini etkileyen bir diğer unsur da döviz kurları olmuştur. Doların 4.50 seviyelerinin, euronun ise 5.50 seviyelerinin üzerine çıktığı 2017-2018 yılları TCMB tarafından maliyet yönlü enflasyonist baskılara yönelik tedbirler alınmasını gerekli kılmıştır (www.tcmb.gov.tr).

Sıkı para politikası uygulayan TCMB 2017 yılı sonunda %11,92 tüketici enflasyonunun yüksek düzeyinin kaynağı olan döviz kuru, petrol ve diğer girdi fiyatlarındaki gelişmelere bağlı olan maliyet yönlü enflasyonist baskılar temel mal ve enerji gruplarında toplanmıştır. Bunun yanı sıra kişisel bakım, hazır giyim vs. bazı sektörlerde gümrük vergisi artışları, piyasadaki belirsizlik nedeniyle temel mal enflasyonu da bu artışa dahil olmuştur (www3.tcmb.gov.tr, 2017: 20).

Türkiye’nin uluslararası ekonomik ilişkilerde emek ve doğal kaynak gibi üretim faktörlerinin kilit unsurlarını destekleyici vergisel teşviklere yönelmemesi, ülkede üretilebilecek malların maliyetlerinin artması ve ihracatın ithalata yakınsamasını engelleyen önemli bir sorundur. Kamunun vergisel teşvik açısından belli maddelerde, ithalatta gümrük vergisinin azaltılmasının kısa dönemde hammadde fiyatını azaltacaktır, ancak uzun dönemde büyüme adına yerli üreticiye zarar verecek uygulamalardan kaçınması gerekecektir. Bu anlamda, kamunun ihracatı artırma noktasında bir vergi politikası uygulaması gerekirse KDV gelirinden vazgeçmesi beklenebilir.

2018 yılında Türkiye Kırşehir ve Bor’daki şeker fabrikalarının özelleştirilmesi, pamuk ve tekstil atölyelerinde Çin’den sonra küresel gücü elinde bulunduran Hindistan’a karşı üretim maliyetleri nedeniyle rekabetini günden güne yitirmesi, ABD yeni gümrük vergisi politikası nedeniyle çelik ihracatında geriye düşme tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştır. Vergi reformlarına ihtiyaca yönelik sinyaller sektörler itibariyle sürekli artış göstermektedir.

2.4. Gelir Dağılımı Etkisi

Kişi başına düşen gelirin farklı olması, ekonomik büyümenin de farklı boyutlarda olmasına yol açmaktadır. Dolayısıyla vergi üzerinden gelir dağılımı adına yapılacak iyileştirmeler kaynakların yeniden dağılımını gerçekleştirerek büyümeyi arttırabilmektedir. Bilindiği üzere, vergi öncesi gelirler üretim sürecine katılan üretim faktörlerinin gelirden belli oranda pay almasını sağlar. Burada vergi sonrası gelirleri ile yatırım ve üretim açısından yeterli bilgiyi elde etme imkanına sahip kesimler kaynakları doğru alanlara yönlendirirse, gelecek dönem daha yüksek gelir grubuna dahil olma fırsatı yakalayabilecektir (Perotti, 1993: 756).

Bir ülkede vergi öncesi geliri, gelirin elde edildiği üretim faktörüne göre gruplandırırsak hangisinden ne kadar vergi alınacağı önem taşımaktadır. Burada iki kaynak üzerinde durmakta fayda vardır. Bu kaynaklar emek ve sermayedir. Peki büyümeyi önceleyen bir devletin tüketimi mi yoksa geliri mi vergilendirmede hedef alması gerekir? Bu temel sorudan hareket edecek olursak, dolaylı vergilerin toplam vergi gelirleri içindeki payının artmasının düşük gelirli bireylerin vergi ile ilgili

davranışlarını olumsuz etkileyeceğini söyleyebiliriz. Bu nedenle adil ve eşitlikçi bir vergi sistemi için dolaylı vergiler üzerinde bazı değişiklikler yapılması şarttır.

Barro(2008) gelir eşitsizliği ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi açıklarken Kuznets'in(1955) eğrisini temel almaktadır. Kuznets eğrisi, az gelişmiş ülkelerde gelir dağılımının görece adil, gelişme trendine girildiğinde gelir dağılımı eşitsizliğinin derin, ve gelişmiş ülke aşamasındagelir dağılımında adil olduğunu söyler (Kuznets, 1955: 3-4). Barro'ya göre bu hipotezin bağlı olduğu faktörler; kredi piyasası eksiklikleri, politik ekonomi, toplumsal huzursuzluk, tasarruf oranlarıdır (Barro, 2008: 2).

Bu faktörlere neoliberal politikalar ışığında uluslararası ticaretin gelir eşitsizliği ile olan yakın ilişkisi de eklenebilmektedir.

Türkiye'de neoliberal politikalara geçişi sonrası ekonomik düzen, Ricardo'nun "Politik Ekonomi ve Vergilemenin İlkeleri Üzerine" adlı çalışmasında belirttiği ücretle kar gelirlerinin birbiriyle ters orantılı olduğu görüşünü doğrular nitelikte seyretilmiştir (Ricardo, 1817: 147).

TÜİK gelir ve yaşam koşulları araştırması 2016'ya göre toplumun en zengin %20'sinin gelirinin en yoksul %20'sinin gelirine oranı olarak ifade edilen P80/P20 oranı 7,6'dan 7,7'ye yükselmiştir. Bireysel gelir eşitsizliğinin ölçülmesinde yaygın olarak kullanılan Gini katsayısı 2015'te 0,397 iken 2016 yılında 0,404'e yükselmiştir (www.tuik.gov.tr).

Tablo 2: 2014 Yılı Gini Katsayıları

ÜLKELER	2014 Yılı GİNİ KATSAYISI
Meksika	0,459
Türkiye	0,398
Amerika	0,394
İngiltere	0,356
Avustralya	0,337
İtalya	0,326
Kanada	0,313
Hollanda	0,305
Kore	0,302
Fransa	0,293
Almanya	0,289
Macaristan	0,288
Avusturya	0,274
İsveç	0,274
Belçika	0,266
Finlandiya	0,257
Çek Cumhuriyeti	0,257
Danimarka	0,256

Kaynak: OECD tarafından yayınlanan "Gelir Dağılımı ve Yoksulluk" verilerinden derlenmiştir. 2014 yılı verilerinde Japonya, İsrail, Yunanistan ait veriler bulunmamaktadır.

Türkiye’de, neoliberal politikaların etkisi ile ekonomik büyümenin sermaye sınıfı lehine gerçekleşerek bu kesimin tasarruflarını arttırması, ayrıca sermaye sahiplerinin bir takım yöntemlerle vergi yükünü kendi avantajlarına çevirebilirken, düşük gelirli gruplarının temel ihtiyaç duyduğu mal ve hizmetler nedeniyle vergi yükünü yoğun bir şekilde hissetmesi, toplumda sınıfsal farklılıkları arttırarak, gelir adaletsizliğini kronikleştirmektedir. Halihazırda enflasyon artışından da meslek ve gelir gruplarının farklı şekilde etkilendiğini düşünürsek, vergilendirmenin büyük oranda düşük gelir grupları emek lehine dönüştürülmesinin büyümeye daha fazla katkı sağlayacağını öngörebiliriz.Çünkü düşük gelirli enflasyon artışına yüksek gelirlilerden daha duyarlıdır.

Bu durumu sayısal verilerle somutlaştırmada BİSAM(Birleşik Metal-İş Sendikası Sınıf Araştırmaları Merkezi)’ın Mart 2003-Mart 2018 dönemleri arasında TÜİK verilerinden yararlanarak farklı gelir grupları bazında yaptığı enflasyon hesaplamalarına bakılabilir (www.birlesikmetal.org);

Yukarıda belirttiğimiz dönem aralığında TÜFE %243 artış gösterirken bu oran,

- Düzenli ücretlilerde %272,
- Yevmiyeli çalışanlar için %288,
- Emekli aylığı ile geçinenlerde %277,
- Nüfusun en yoksul %20’lik kesiminde %282,
- En zengin %20’lik dilim için ise enflasyon %267 olarak gerçekleşmiştir.

Türkiye’de enflasyon bazı dönemlerde düşüş seviyesine girse bile üst gelir grupları dışında düşüşün hissedilmesi çok zordur. Bunun temel nedenlerinden birisi de, Türkiye’de ücret artışının enflasyon artışının altında kalmasıdır. Öte yandan üretim yerine tüketim meyilli toplum yapımızda her ailenin farklı tüketim kalıplarına sahip olması TÜFE hesaplamalarını saptırırken enflasyon düşüşü haberlerinin de toplumda itibar görmemesine yol açmaktadır.

Bu noktada bizim önerimiz vergi reformlarında vergi dilimlerinin baz alınarak ekonomik konjonktürde en çok etkilenen kesimlere yönelik uygulamalar gözetilmesidir.

2.5. Tasarruflar Üzerindeki Etkisi

Tasarrufların büyüme üzerindeki rolünü incelerken tasarruf sahiplerine sağlanan getiri oranını değiştiren vergi politikalarının neler olacağı çok önemlidir.

Ekonominin denge durumunu analiz ederken vurgu yapılan “Kısmi Denge Analizi” büyüme odağında sermaye yoğunluğu ile vergi reformları arasındaki ilişkiden ziyade tasarruf planlarının arzını incelemektedir (Summers, 1982: 4).

Tasarrufların arttırılması ile gelir eşitsizliğinin giderilmesi küresel ekonomide aynı anda gerçekleşmesi zor iki hedef olarak gözüke de vergi reformlarıyla mümkün olmaktadır.

Kamunun tasarrufları arttırma adına en fazla başvurduğu vergi politikası vergi indirimidir. Vergi indirimi, işgücü arzını etkileyebileceği gibi tasarruf ve yatırımı

teşvik edebilme özelliğine sahiptir. Ancak vergi indirimleri gelecekteki kamu harcamalarını azaltma ya da kamu gelirlerini arttırma ile birlikte gerçekleştirilmezse bütçe açıklarına yol açarak büyümeyi olumsuz etkileyebilir.

Dolayısıyla vergi indirimleri yoluyla bütçe açığının sürdürülemez bir noktaya gelmesi, faiz oranlarının yükselme tehlikesini de beraberinde getirir (Gale&Samwick, 2014:7). Türkiye gibi düşük tasarrufa sahip ülkelerde faiz oranlarındaki artışın gerçekleşmesi ise mali sürüklenmeye yol açabilmektedir.

Öte yandan istisna ve muafiyetler yoluyla gelir ve kurumlar vergisinde yapılan vergi harcamalarının ekonomiyi canlandırıcı etkisinin olup olmayacağı tartışmaya açıktır. Bunun yerine büyümede itici güç olarak işgücünü teşvik edecek asgari ücretlileri koruyacak bir vergi reformunun daha etkili olacağı düşünülmektedir.

AB tarafından yayınlanan “İç Pazarın ve Ekonomik Büyümenin Desteklenmesi” adlı rapor AB’nin 2020 hedeflerinde işgücü üzerindeki yüksek verginin azaltılmasına kanaat getirmektedir. Ayrıca vergi yükünün azaltılmasıyla birlikte vergi gelirlerinde çevre vergisi gibi global vergilerin ağırlık kazandırılmasının büyüme dostu olacağından bahsedilmektedir (<https://ec.europa.eu>).

Birleşmiş Milletlerin Milenyum kalkınma hedeflerinde de yer alan global vergiler sıcak para akışı, sınır ötesi kirlilik, global silah satışı üzerinden global kalkınmayı sağlamayı hedeflemektedir (Reisen, 2004:9).

Global vergilendirmenin boyutlarından biri de kuşkusuz son yıllarda hayatımızın büyük bir parçası haline gelen internettir. İnternet üzerinden ticaretin gündün güne artması e-ticaret yoluyla sağlanan gelirleri artırırken bu bölgede de vergilendirilebilir kaynaklar yaratmıştır. Dolayısıyla elektronik ticaretin serbest piyasa ekonomisinde nasıl vergilendirileceği konusunda mevzuatın yeterli olup olmadığının sorgulanması gerekmektedir.

E-ticaretin vergilendirilmesine yönelik belirsizlikleri çevre vergilerinde de görmekteyiz. Çevre ve iklim üzerinde olumsuz etkiler yaratan sermaye gruplarının da uluslararası alanda hükümetle işbirliği içinde olduğu bir vergilendirme unsurudur.

AB vergi reform ve büyüme ilişkisinde çevre vergileri kamu için elzemdir. AB vergi yaklaşımında en büyük hasılat taşıma ve ulaşım için kullanılan enerji(genelde fosil yakıtlar) üzerinden alınan vergiler üzerindedir. İkinci olarak bu vergileri fosil olmayan yakıtlar son olaraksa kirlilik ve doğal kaynak üzerinden alınan vergiler takip eder. Çevre vergilerinin milli gelir içindeki payının en yüksek olduğu ülkeler ise sırasıyla; %4,1 Hırvatistan, %4 Danimarka %3,9 oranla Slovenya’dır (AB, 2017:39). Türkiye’de ise çevre vergilerine yönelik uygulamalar çok düşük düzeydedir.

Çevre vergilerinin matrahının ne olduğunun açıkça belirlenememesi sorunu dolaylı ve doğrudan vergiler bazında çevre vergilerinin hangi kısımda yer alacağını bilememe sorununa yol açar.

Çevre vergileri gibi kaynağı sermaye olan vergilerde mükelleflerin uyumlaştırılması ve vergi yükünden daha fazla etkilenmesi durumunda, fiyat, yükümlülüğünü yerine getirmeme(kayıtsız kalma), sermaye değiştirme etkisi ortaya çıkabilir (Wiener, 2007:1967). Dolayısıyla, tasarrufların hükümetlerarası anlaşmalara dahil olmayan ülkelere kaymaması için küresel işbirliği ile vergisel davranışların tahlili son derece önemlidir.

2.6. Kaynak Dağılımı Etkisi

Vergi ödeme, gelir grupları açısından bakıldığında, yüksek gelir gruplarının lüks tüketim ve tasarruflarında, düşük gelir gruplarının ise zorunlu tüketim mallarında azalmaya yol açar. Bu nedenle düşük gelir gruplarının vergi yükü yüksek gelir gruplarına göre daha fazla olup subjektif yük daha ağır hissedilmektedir (Çataloluk, 2008; 217).

Gelişmekte olan ekonomilerde yaşanan bu sorunun giderilmesi için, dolaylı ve dolaysız vergilerin toplam vergi içindeki payında kaynak dağılımı aleyhine işleyen kesimlere yönelik yapılacak değişim önem taşır. Vergi yükünün gelir grupları arasında dağılımı adil olduğu takdirde vergi uyumu sağlanarak büyüme için olumlu gelişmeler sağlanabilir.

Emek üzerindeki vergi yükünün emeğin performansı üzerindeki etkileri büyümenin en önemli ayağı olan beşeri sermayenin etkisizliğine neden olabilir. Neoklasik bakış açısında, emek üzerindeki ağır vergi yükü ile bu geliri elde eden bireyler emek ve boş zaman arasındaki tercihi aşağıdaki sonuçları doğurabilir (Harberger, 1964:50);

- ✓ Uzun tatiller,
- ✓ Erken emeklilik üzerine büyük yığılma,
- ✓ Kadınların işgücüne daha az katılımı,
- ✓ Temel istihdam dışındaki kaynaklardan daha az emek geliri elde etmeyi tercih etme.

Yukarıda belirttiğimiz olası sonuçlar büyümenin lokomotifi olan işgücüne katılımı belirlemektedir.

Bu nedenle işgücüne katılım oranı incelenirken, kadınların işgücüne katılım oranının ayrı incelenmesi gerekmektedir. Büyüme ve kalkınmanın önemli unsuru olan kadınların iş yaşamındaki yeri konusunda yavaş yavaş erkeklerle rekabet edebilmeye başlaması umut vaat etmektedir. Ancak kadınların politik güçlenme ve ekonomik katılımda güçlenmesine yönelik politikalara ihtiyaç devam etmektedir.

2017 yılında Dünya Ekonomik Forumu tarafından yayınlanan küresel cinsiyet uçurumu endeksine göre kadın ile erkek arasındaki eşitsizlikte ortalama ilerleme 0,68 seviyesindedir. Eğitim, sağlık, ekonomi, siyaset boyutunda bu oran cinsiyet eşitliğinde %32’lik bir açığın kapatılmasının hedeflendiğini ifade eder. Küresel cinsiyet uçurumu endeksi ülke sıralamalarına bakıldığında ise, İskandinav ülkelerinin ilk 5’te olduğu görülmektedir. Türkiye ise bu tabloda 131. sırada yer

alırken, alt kategorilerdeki yeri; ekonomik katılımı 128, eğitimde 101, sağlıkta 59, politik güçlenmede 118'dir (www3.weforum.org, 2017:10).

Türkiye'de kadın işgücünün toplum refahını arttırmada bir araç olarak kullanımının halen etkinleştirilememesi dışında halen kayıt dışı istihdam da büyük problemlerin olduğu gözükmemektedir.

TÜİK 2018 yılı Ocak ayı işsizlik verilerine göre kayıt dışı istihdam oranı %32,5'tir. Kayıt dışı çalışanların oranının önceki yılın aynı dönemine göre 0,3 puan artarak %33'e yükselmiştir (www.tuik.gov.tr).

Kayıt dışı ekonominin azaltılması için ekonomik istikrarın sağlanması, enflasyonun düşük düzeylerde olması gerekli unsurlardandır. Gelişmekte olan ülkelerin yüksek kamu borçları, sermaye girişlerine bağımlı yapıları nedeniyle sürekli dışarıdan borçlanmaya başvurmaları, enflasyonu arttırmaktadır. Hükümetin popülist politikaları ile kamu harcamalarını yükseltmesi ve vergi toplama ve vergi denetim sisteminin aksak işleyişi de devreye girdiğinde, kriz olgusu gündeme gelmektedir. Devletin krizi aşmak için aşırı vergi yükü yaratabilecek yönde uyguladığı vergi politikaları, ya da var olan açıkları kapatmak için borçlanmaya başvurması, bireyleri vergiye uyumdan uzaklaştırarak kayıt dışı alanlara yönlendirebilecektir.

Milli gelirin sektör ve bireylere eşit dağılmadığı, vergi yükünün, satın alma gücü düşük gelir gruplarında toplandığı vergi sistemlerinde, kamu harcamalarından yeterli ölçüde yararlanmadığını düşünen bireyler, mali sömürü düşüncesiyle vergi kaçırma ile var olan gelirleri kayıt altına almama yoluna gidebilmektedir.

Bu nedenle bir vergi politikası olarak vergi yükünü potansiyel vergi mükellefi(emek geliri) üzerinde arttırarak kayıt dışılıktan doğan vergi kayıplarını gidermeye çalışmak, hükümetlerin en büyük yanılığı olacaktır.

2.7. Vergi Kanunlarındaki Düzenlemelerin Etkisi

Kamunun, anayasa ve yasalarda vergi ile ilgili hükümleri değiştirerek kapsamlı bir strateji belirleyebilmesi için diğer ülkelerdeki vergi reformlarını takibi gereklidir.

Vergi ile ilgili hükümleri içeren uluslararası çalışmalar, genellikle gelir vergisi ve özellikle kurumlar vergisinden ziyade harcama ve emlak vergilerine yönelmenin büyümeyi arttıracaklarını ileri sürmektedir.

Sermaye yetersizliği yaşayan ülkelerin sermayeyi artan oranda vergilendirmesi kolay değildir. Dolayısıyla hükümetler eşitsizlik pahasına artan oranlılıkla büyüme arasında bir denge kurmak zorundadır (www.ifs.org.uk, 2012: 162).

Literatürde büyümeyi destekleyen bir diğer vergi önerisi de de emek geliri üzerindeki vergi yükünün azaltılması ve bu yükün çevre ve inşaat sektörüne kaydırılması yönündedir (Batirel, 2015: 3).

Türkiye’de 2018’in başından beri kalkınma planının bir uzantısı olarak görülen “torba yasa” ile vergi harç ve cezalarda yapılan artışların emlak vergisi üzerinden değerlendirilmesinin sonuçları bu noktada çarpıcı olmaktadır. Şöyle ki torba kanun ile belediye emlak vergileri yeniden değerlendirilmesinin yarısı olan %7.37 oranında artmıştır. Buna belediye rayiç bedellerinin dört yılda bir artırılması da eklenirse ilave olarak yeniden değerlendirilmesinin yarısı kadarlık bir artış daha olacağını söylemek mümkündür (www.tbmm.gov.tr, 2018).

Ancak bu noktada, emlak vergilerinin mülk sahiplerini vergi uyumsuzluğuna yönlendirebilecek şekilde mülkün gerçek değeri ile emlak beyan değeri arasında inanılmaz farklar oluşturmayacak şekilde belirlenmesi önemlidir. Aksi takdirde mülk edinmenin maliyetinin, konutların satış fiyatına yansımaları hem piyasaları olumsuz etkileyecek hem de tekrar emlak vergilerinin artırılmasını gerekli kılacaktır.

Emlak vergilerinin artan oranlı mı yoksa azalan oranlı mı olması gerektiği konusu ülkenin ekonomik anlamda gelişmişlik düzeyine bağlı olduğu söylenebilir. Şöyle ki emlak vergilerine sermayenin vergilendirilmesi anlamında artan oranlı olarak vergilendirilmesi zor olan alanların fazla olduğu gelişmemiş ülkelerde rastlanan bir durumdur. Çoğu gelişmiş ülkede emlak vergileri yerel otoritelerin etkin kamu hizmetinin bir karşılığı olan ücreti ifade etmektedir (Oates&Fischel, 2016: 419-420). AB içerisinde emlak vergisinin mülk vergileri içindeki payı %62,8 düzeyindedir. Emlak vergisinde GSYH’ya göre en yüksek hasılatı elde eden üye ülke ise %3,2 ile Fransa’dır (AB, 2017: 36-37).

Lutz’a göre büyüme sürecinde olan ülkelerde, kentsel ve yoğun nüfuslu bölgelerin kırsal ve daha az yoğun bölgelere göre kamusal hizmetlerden daha fazla yararlanmasından dolayı daha yoğun vergilendirilmesini uygun görmektedir. Bu şekilde fayda yaklaşımının ikili bir yapısını ortaya koyan bir sistemin konut arzını olumlu etkileyeceğini öne sürmektedir (Lutz, 2015: 329).

Emlak vergisi piyasada konut arzını olumsuz etkilemeyecek şekilde düzenlendikten sonra ikinci adım emek üzerindeki vergi yükünün azaltılması olacaktır.

Türkiye’de potansiyel vergi yükünün açığa çıkarılabilmesi için risk yönetimi yaklaşımıyla vergi uyumunun sektörler itibarıyla sağlanması önem arz etmektedir. GİB’nin çeşitli vergilendirme dönemlerinde öne çıkan meslek grubu ya da faaliyet kollarını risk unsurlarını belirlemede bir araç olarak kullanabilmesi önemlidir. Gelir idaresi tarafından risk unsurları ve riskli mükellef grupları belirlendikten sonra, vergi uyumu yüksek mükelleflere karşı vergi ödemeyi kolaylaştırıcı, vergiye karşı direnç gösteren mükellef gruplarını ise caydırıcı yasaları yürürlüğe koyması gerekmektedir.

Ayrıca Türk Vergi Sistemi’nde, ekonomik ve sosyal amaçları destekleyici yönde vergi harcamalarına sıklıkla başvurulmaktadır. Bu anlamda vergi muafiyet ve istisnaların ayrımcı olmaması önem taşımaktadır. Aşağıda Türk Vergi Sistemi’nde

Gelir Vergisi, Kurumlar Vergisi ve Katma Değer Vergisi'nde yer alan büyümeye katkısı olmadığı düşünülen muafiyet ve istisnalar yer almaktadır;

- Gelir Vergisi'nde (ücret geliri),
 - Gemi Adamları Muafiyeti
 - Spor yarışmalarını yöneten hakemlere ödenen ücretler (www.gib.gov.tr, 2017),
- Kurumlar Vergisi'nde,
 - Türk uluslararası gemi siciline kayıtlı gemilerin işletilmesi ve devrine ilişkin kazançlar,
 - Gençlik ve Spor Genel Müdürlüğü ile özerk spor federasyonlarına tescil edilmiş spor kulüplerinin idman ve spor faaliyetlerinde bulunan iktisadi işletmeleri ile sadece idman ve spor faaliyetlerinde bulunan anonim şirketler(www.gib.gov.tr, 2017),
- Katma Değer Vergisi'nde,
 - Basit usulde vergilendirilen mükellefler,
 - Boru hattıyla taşımacılık yapanlara bu hatların inşa ve modernizasyonlarına ilişkin yapılan teslim ve hizmetler,
 - Değerli madenler, kıymetli taşlar, değerli kağıtlar, para, döviz, menkul kıymetler, damga pulu ile hurda ve atık teslimleri,
 - İki tam yıl süreyle sahip olunan iştirak hisseleri ve taşınmazların satışı (www.gib.gov.tr, 2017),
 - 3996 sayılı kanuna göre yap işlet devret modeli çerçevesinde gerçekleştirilen projeler gibi (www.gib.gov.tr, 2013).

Nihayet, bu kapsama sık sık yapılan vergi afları ve varlık barışı uygulamaları eklenebilir. 2018 yılında da vergi borcu ve sigorta primleri dahil bir takım vergi ve harçlara af geleceği haberinin yayılması ile oluşacak vergi kaybının büyüme adına olumlu bir hamle olup olmadığı tartışılabilir.

Çalışmamızın buraya kadar olan kısmında, büyüme odaklı vergi sisteminin saptadığımız özelliklerini değerlendirmeye çalıştık. Bundan sonraki bölümde ise, Türkiye'de uygulanabilecek büyüme odaklı vergi sisteminin teşviklerle olan ilişkisinin değerlendirilmesi esas alınacaktır.

3. Türkiye'de Uygulanabilecek Büyüme Odaklı Vergi Sisteminin Teşvikler Açısından Değerlendirilmesi

3.1. Yatırımlarda Vergi Teşvikleri (İndirimli Kurumlar Vergisi)

Kurumlar Vergisi Kanununa 2009 tarihinde 5838 sayılı Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanunla eklenen 32/A maddesinde, Ekonomi Bakanlığı tarafından teşvik belgesine bağlanan yatırımlardan elde edilen kazançların, yatırımın kısmen veya tamamen işletilmesine başlanılan hesap döneminden itibaren, yatırıma katkı tutarına ulaşınca kadar indirimli oranlar üzerinden kurumlar vergisi uygulanmaktadır (www.gib.gov.tr).

2017 yılında 2017/11175 sayılı “Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar” ile yatırım harcamalarına bazı teşvikler eklenmiştir. Bunlar;

- Bina ve inşaat harcamalarında KDV iadesi uygulanması,
- Yatırıma katkı oranları her bir bölgede geçerli olan yatırıma katkı oranının %15 artırılması,
- Kurumlar vergisi veya gelir vergisi indirimi tüm bölgelerde %100 oranında,
- Mükellefin yatırım döneminde diğer faaliyetlerinden elde ettiği kazançlarına %100 oranında teşvik belgesi revize edilmeden uygulanmasıdır.

İlgili kanunun etkisiyle Ekonomi Bakanlığı tarafından yayınlanan 01.01.2001-30.05.2018 tarihi arası yatırım teşviki verilerine göre yatırım tutarı ve teşvik belge sayılarında artış görülmektedir. Şöyle ki 2001’de 2.050 olan teşvik belge sayısı 63.804’e yükselirken, sabit yatırım 12.367 Milyon TL’den 916.575 Milyon TL’ye, istihdam ise 105.706’dan 2.426.738’e çıkmıştır.

Ancak bu olumlu tablo büyüme açısından değerlendirildiğinde, bazı aksaklıklar göze çarpmaktadır. Zira az gelişmiş bölgeleri teşvik aracılığıyla canlandırmayı planlayan kanun 24.719 teşvik belge sayısı, 349.060 Milyon TL sabit yatırım, 1.060.995 istihdam ile daha çok 1. Bölge yatırımlarının gelişmesine hizmet ederek bölgeler arası gelişmişlik uçurumunu arttırmıştır (www.ekonomi.gov.tr, 2018).

3.2. AR-GE/Yenilik Faaliyetlerine Yönelik Vergi Teşvikleri

KVK md.10/1-a ve GVK md.89/1-9 kapsamında, 01.04.2008 tarihinden itibaren geçerli olmak üzere işletme bünyesinde gerçekleştirilen yeni teknoloji ve bilgi arayışına yönelik AR-GE harcamaları tutarının tamamı, beyanname ile bildirilen kurum kazancından indirilebilmektedir (www.gib.gov.tr).

AR-GE ve yenilik konusunda ülkemizi uluslararası alanda rekabet edebilir seviyeye ulaştırmayı amaçlayan kanun yapıcılar 5746 sayılı “AR-GE Faaliyetlerinin Desteklenmesi Hakkındaki Kanun” yürürlüğe konulmuştur.

5746 Sayılı kanun teşvik unsurlarını aşağıdaki başlıklar altında yatırımcılara sunmaktadır (www.gib.gov.tr);

- ❖ AR-GE indirimi: AR-GE projelerini desteklemek amacıyla indirim yapılacak tutarlar o yılki kazancın yetersiz olması durumunda sonraki hesap dönemine devredilebilmektedir. Ayrıca bu kanun diğer uygulamalardan farklı olarak yatırımcılara takip eden yıllarda VUK’ta belirlenen yeniden değerlendirme oranında arttırılarak uygulanacaktır.
- ❖ Gelir vergisi stopajı teşviki: AR-GE projelerinde çalışan personele bu faaliyetleri karşılığında ödenen ücretlerin doktoralı personelde %90 diğerleri için %80’i gelir vergisinden istisnadır.
- ❖ Sigorta primi desteği: AR-GE projelerinde çalışan personelin sigorta primlerinin yarısı 5 yıl Maliye Bakanlığı bütçesinden karşılanacaktır.

- ❖ Damga vergisi istisnası: AR-GE ve yenilik faaliyetleri ile ilgili düzenlenen kağıtlardan damga vergisi alınmayacaktır.
- ❖ Tekno girişim sermayesi desteği: Katma değer ve nitelikli istihdamı artırmak için bir defaya mahsus olmak üzere teminat alınmaksızın 100.000 TL'ye kadar tekno girişim sermayesi desteği geri ödenmeksizin sağlanacaktır.

AR-GE faaliyetlerinin kaynak israfı ve vergi ziyasına neden olmaması için teşviklerin başarısı; teşvikin performansla ilişkilendirilmesi, ARGE projelerinin denetiminin geçici ve kurumlar vergisi beyannamesinden önce yapılması gibi vergileme sürecinde dikkat edilmesi gereken önemli hususlara bağlıdır (tusiad.org/, 2017:6). Bunun yanında proje onaylandıktan sonra, ilgili teşviklerden yararlanılması için vergi mevzuatımızın karmaşık ve yatırımcı açısından takip edilmesi zor yapısı da göz önünde bulundurulmalıdır. Aksi halde hibe tutarı onaylanan proje tutarının aşağısında kalarak verimsiz hale gelecektir.

AR-GE faaliyetlerinin desteklenmesi adına oluşturulan diğer bir kanun da 4691 sayılı "Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu" dur. Kanuna göre;

- Geçici madde 2; Yönetici şirketlerin bu kapsamda elde ettiği kazançlar ile bölgede faaliyet gösteren gelir ve kurumlar vergisi mükelleflerinin AR-GE faaliyetlerinden elde ettiği kazançlar ile AR-GE personeli ücretleri,
- Geçici madde 4; Bölgedeki şirketlere Bilim Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından onaylanmış alanlarda faaliyet gösteren proje finansmanında kullanılacak sermaye destekleri yıllık 500.000 TL'yi geçmemek üzere beyan edilen gelir ya da kurum kazancının %10 ve öz sermayenin %20'sini aşmamak üzere ilgili gelir ya da kurum kazancından indirilebilmektedir (www.mevzuat.gov.tr).

Yukarıda kısaca ele aldığımız AR-GE çalışmaları ve yenilik faaliyetlerinin etkinliğini sorgulamada TÜİK tarafından yayınlanan "AR-GE Geliştirme Faaliyetleri İstatistikleri" bizlere veri sunmaktadır.

TÜİK 2016 yılı "Ar-GE faaliyetleri Araştırması" raporu yıllar itibariyle AR-GE harcamalarının arttığına vurgu yapmaktadır. 2016'da AR-GE harcaması bir önceki yıla göre 4 milyar 26 milyon artarak, 24 milyar 641 milyon TL'ye ulaşmıştır. Gayrisafi yurtiçi AR-GE harcamasının, GSYH içindeki payı ise 2016'da %0,94 olmuştur (www.tuik.gov.tr, 2016).

Kamunun, büyüme perspektifinde teşviklere dayalı bir yol katetmesi için AR-GE projeleri oldukça önemlidir.1998-2015 AR-GE harcamaları ile GSYH arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmada bu iki değişken arasında doğrusal ve tek yönlü bir ilişki olduğu saptanmıştır (Duman&Aydın, 2018:55). O nedenle mevcut vergi mevzuatımızda AR-GE konusundaki vergisel teşviklerin daha da arttırılması yerinde görülmektedir.

3.3. İhracatta Vergi Teşvikleri

10. Kalkınma Planı ve 2018-2020 Orta Vadeli Programda bahsedilen konulardan birisi de teşviklerin üretken alanlara kaydırılmasıdır. Bu anlamda yüksek teknoloji ihracatın artırılması, ithal girdilere sınırlamaların getirilmesi, turizmde potansiyel gelire yaklaşımları hedeflenmektedir (www.bumko.gov.tr).

Türkiye’de son yıllarda kaynakların sanayi sektöründen rekabetin daha sınırlı olduğu dış ticarete konu olmayan sektörlerle aktarılması büyüme açısından önemli bir risktir.

TÜİK tarafından yayınlanan Dış Ticaret İstatistikleri 2017 rakamlarına göre dış ticaret Temmuz ayında %82,5 artarak 8 milyar 843 milyon ABD dolarına yükselmiştir. İhracatın ithalatı karşılama oranı ise 2016 Temmuz’da %67 iken 2017 Temmuz’da %58,8’e düşmüştür (www.tuik.gov.tr) .

İmalat sanayinin ihracat içindeki payı yüksek olmasına rağmen yüksek teknoloji ürünlerin imalat sanayi ihracatı içindeki payı %2,9 ile düşük seviyede seyretmektedir. Yani imalat sanayine yönelik uygulanacak teşvikler hızlı sonuç verebilecek kapasitede olmasına rağmen, halen katma değeri düşük ürünlerin üretilmesi(fason tekstil, mobilya, vs.) cari açığın azaltılması hedefine ters düşmektedir.

3065 sayılı kanunun (11/1-a) maddesine göre ihracat teslimleri ve bu teslimlere ilişkin hizmetler KDV’den istisnadır (www.gib.gov.tr).

Tablo 3: Yapılan İadelerin GSYH(2009 bazlı) İçindeki Payı

Yıllar	GSYH	İhracat İstisnası Nedeniyle Dahilde Alınan KDV’den Yapılan Vergi İadesi Miktarı	GSYH İçindeki Payı(%)
2007	880.460.879	9.556.386	1,1
2008	994.782.858	10.159.858	1,0
2009	999.191.848	9.643.418	1,0
2010	1.160.013.978	9.507.718	0,8
2011	1.134.477.166	12.914.568	0,9
2012	1.569.672.115	15.708.096	1,0
2013	1.809.713.087	16.806.821	0,9
2014	2.044.465.876	19.940.702	1,0
2015	2.338.647.494	22.486.743	1,0
2016	2.608.525.749	25.250.399	1,0
2017	3.104.906.706	32.778.090	1,1

Kaynak:www.gib.gov.tr1998-2017 arası yapılan iadelerin GSYH içindeki payı adlı veri setinden düzenlenmiştir.

Tablo 3’te görüldüğü üzere, ihracat istisnası nedeniyle iadesi yapılan vergi miktarı GSYH’nın %1’ine denk gelmektedir.

Bunun yanında, 4760 sayılı ÖTV kanunu 5.Madde uluslararası ticarete dolaylı vergiler bakımından varies ülkesi prensibinde ÖTV'ye tabi malların yurtdışına ihracını istisna kapsamına almaktadır (www.gib.gov.tr) .

2005/8391 sayılı Dahilde İşleme Rejimi Kararı ile, ihraç pazarlarını geliştirmek amacıyla ihracat belgesi alınmasından ihracatın tamamlanmasına kadar geçen sürede tüm işlemler ve belgeler; BSMV, damga vergisi, 5957 sayılı Sebze ve Meyveler Hakkındaki Kanuna göre alınan vergilerde istisnalar mevcuttur.

Çalışmamızın 'Mali Ekonomik Sosyal Amaç Dengesi' kısmında değindiğimiz üzere Türkiye'nin uluslararası ticaretine bakıldığında imalat sanayinin ihracattaki payı yüksektir. Dolayısıyla ülkede üretilebilecek malların maliyetinin azaltılması vergisel teşviklerle doğru orantılıdır.

Gümrük bölgelerinin kapsamı dışında kalan özel alanlar olan serbest bölgelerde ise 3218 sayılı kanun ile ihracatı artırma amaçlı bazı teşvikler uygulanmaktadır (www.gib.gov.tr) ;

- Serbest bölgelerde üretim faaliyetinde bulunan mükelleflerin bu bölgelerde imal ettikleri ürünlerin satışından elde ettiği kazanç gelir ve kurumlar vergisinden istisnadır.
- Serbest bölgelerde üretilen ürünlerin FOB bedelinin en az %85'ini yurtdışına ihraç eden mükellefler personel ücretleri için gelir vergisi ödememektedir.
- Serbest bölgedeki faaliyetler damga vergisi ve harçtan istisna edilmiştir.

Serbest bölgelerde uygulanan teşviklerin uygulanmasında vergi ziyasına sebebiyet veren faaliyetlerin olması büyümeye zarar vermektedir. Zira üretim maliyetinden kurtulmak isteyen şirketlerin odağında olan serbest bölgelerdeki şirketler yurtiçine yönelik üretim de yapmaktadır. Dolayısıyla vergi mevzuatının serbest bölgedeki üretim teşvikleri için yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir.

4. Sonuç

Büyüme odaklı bir vergi sisteminin özelliklerini değerlendirdiğimizde, uygulanmasını güçleştirecek bir takım yasal engeller olabileceği görülmektedir. Buradan hareketle, Türkiye'de büyüme odaklı bir vergi sisteminin uygulanmasının önündeki yasal engelleri şu şekilde sıralayabiliriz:

- ✓ Ücret üzerindeki ağır vergi yükü hafifletecek yasalardan yoksunluk,
- ✓ Kurum gelirlerinde öz sermayeye faiz indirimi sağlayan vergi yapısının oluşturulamaması,
- ✓ Küresel kamusal mallar dikkate alınarak vergi gelirlerine katkı sağlayıcı çevre vergileri, e-ticaret gibi yeni vergilendirme alanları üzerinde yeterince çalışma yapılamaması,
- ✓ KDV'de verimsiz ve ayrımcı olarak belli kesimlere kolaylık sağlayan istisna ve muafiyetlere devam edilmesi,

- ✓ Uluslararası ticarete, teşviklerdeki yetersizlikler nedeniyle ihracata yönelik teknoloji yoğun ve katma değeri yüksek malların ihracı yerine, emek yoğun ve genellikle katma değeri düşük ürünlerin ihracı,
- ✓ Serbest bölgelerde ticaretin yurtiçine aktarılması ve vergi ziyasına neden olabilecek faaliyetlerin durdurulmasının sağlanamaması.

Yukarıda ana hatlarıyla değindiğimiz büyümeyi olumsuz etkileyen unsurların kayıt dışılığı da beslediğini söylemek yanlış olmamaktadır. Bu konuda gerekli önlemler alınmadığında, son yıllarda mükellef odaklı hizmet sunumu için vergi gelirlerini tespit etmede, web bazlı uygulamalara geçen vergi idarelerinin yarattığı olumlu etkiyi azaltacağı da söylenebilir.

Öte yandan 2018’de erken seçime gidilmesi, terör olaylarının halen devam etmesi bireyleri belirsizlik ve kargaşaya iterken ekonomiyi dolaylı yoldan etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun en yakın örneği olan 15 Temmuz 2016 tarihinde yaşanan darbe teşebbüsü ve sonrasında yaşanan kaotik ortamdır. 15 Temmuz sonrası ekonomisi küçülen Türkiye, bu sürecin ardından teşvik, KDV ve ÖTV’de indirimler, tüketimi artırma, ithalata bağlı üretim gibi geçici çözümlerle büyüme ivmesini yukarı taşımaya öncelik vermiştir.

Dolayısıyla 2018 yılı ve gelecek yıllarda büyüme rakamlarının belirlenen hedeflere ulaşması, dönemsel teşvik ve aflar yerine yapısal teşvikler ve vergi sisteminin bizzati kendisinin vergi uyumuna fayda sağlayacak düzeye getirilmesiyle ilişkilendirilebilir.

Çalışmada bahsettiğimiz yapısal sorunlar esas alınmadığı takdirde, Türkiye’nin sürdürülebilir büyüme hedefini yakalaması kısa ve orta vadede zor gözükmektedir.

Kaynakça

- Barro, R.J.(1981). “On The Predictability Of Tax-Rate Changes”, Nber Working Paper Series, No: 636 pp.1-51.
- Barro,R.J.(2008). “Inequality and Growth Revisited”, Working Paper Series On Regional Economic Integration, Asian Development Bank, No:11 pp.1-14.
- Batirel Faruk, Ö.(2015). “Büyüme Dostu Vergileme ve Türkiye Uygulaması”, Journal of Life Economics, No:2, (4), ss.1-8.
- Çataloluk, C.(2008). “Vergi Karşısında Mükelleflerin Tutum ve Davranışları”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, No:20, ss.213-228.
- Duman, K. & Aydın K.(2018). “Türkiye’de AR-GE Harcamaları ile GSYİH İlişkisi”, Gazi İktisat ve İşletme Dergisi, No:4 (1), ss.49-66.
- Engen Eric, M. & Skinner J.(1996). “Taxation and Economic Growth”, National Bureau of Economic Research Working Paper, No:5826, pp.1-54.

- Ergüden, İ.(2001). İçinde Petras, J.&Lopez A. "Sivil Toplum Örgütleri: Neoliberalizmin Araçları Mı, Halka Dayalı Alternatifler Mi?", İstanbul, Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi(WALD) Yayını, ss.99-105.
- European Commision.(2017)."Taxation Trends in the European Union, DG Taxation and Customs Union".
- Feldstein, M.(1982). "Domestic Saving and International Capital Movements In The Long Run and The Short Run", Nber Working Paper Series No: 947 pp.1-39.
- Gale, G.W.& Samwick A.A.(2014)."Effects Of Income Tax Change On Economic Growth", National Bureau Of Economic Research pp.1-44.
- Harberger, A.C(1964)."Taxation,Resource Allocation and Welfare", National Bureau of Economic Research pp.25-80.
- Institute For Fiscal Studies.(2012). Tax Reform and Growth.<https://www.ifs.org.uk/budgets/gb2012/12chap8.pdf>.(12.02.2018).
- Kuznets, S.(1955)."Economic Growth and Income Inequality" The American Economic Review Vol.45 No.1 pp.1-28.
- Lutz, W.(2015)."Quasi-Experimental Evidence On The Connection Between Property Taxes and Residential Capital Investment", American Economic Journal:Economic Policy Vol.7 No.1 pp.300-330.
- Oates, W.E & Fischel W.A.(2016)."Are Local Property Taxes Regressive,Progressive,or What?"National Tax Journal 69:2 pp.415-434.
- Paksoy, S.& Bakan S.(2010). "Türkiye'de Uygulanan Vergi Politikaları ve Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri:(1980 Sonrası), Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,No:9 (32), ss.150-170.
- Pehlivan, O.(2011). Vergi Hukuku, 1.Baskı, Trabzon: Murathan Yayınevi.
- Perotti, R.(1993). "Political Equilibrium, Income Distribution, and Growth", Review of Economic Studies,No: 60, pp.755-776.
- Przeworski, A.& Stokes Susan C.& Manin B.(1999). "Democracy, Accountability, and Representation", Cambridge University Press.
- Reisen, H.(2004)."Innovative Approaches to Funding The Millenium Development Goals", OECD Development Centre Policy Brief, No.24.
- Ricardo, D.(1817)."On The Principles Of Political Economy and Taxation", Batoche Books.
- Romzek, B.S& Dubnick M.J(1987). "Accountability In The Public Sector Lessons From The Challenger Tragedy", Public Administration Review Vol.47 No.3 pp.227-238.
- Savran, S.(2013). Üçüncü Büyük Depresyon: Kapitalizmin Alacakaranlığı, 1.Baskı, İstanbul: Yordam Kitap Yayınevi.
- SIGMA,(1997). "External Audit&Financial Control Glossary", Support For Improvement In Governance and Management, pp.1-38.
- Summers Lawrence H.(1982). "Tax Policy The Rate Of Return and Savings", Nber Working Paper Series No.995 pp.1-47.

Wiener, J.B.(2007).”Think Globally Act Globally:The Limits Of Local Climate Policies”, University Of Pennsylvania Law Review 155,1961-1979.

Yalman, İ.V&Sandalcılar A.R&Demirkoparan F.(2011).”Özgürlükler ve Ekonomik Kalkınma: Latin Amerika ve Türkiye”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 10.Ekonometri ve İstatistik Sempozyumu Özel Sayısı ss.431-444.

<https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss533.pdf>

<http://www.tcmb.gov.tr/wps/wcm/connect/609ef884-3b3c-4bc3-84fe-9254244c3490/odemelerdengesi.pdf?MOD=AJPERES&CACHEID=ROOTWORKSPACE-609ef884-3b3c-4bc3-84fe-9254244c3490-m8p0AF6>

<http://stats.oecd.org/index.aspx?queryid=66670>

<http://www.birlesikmetal.org>

https://pbk.tbmm.gov.tr/dokumanlar/10-kalkinma_plani.pdf

<http://www3.tcmb.gov.tr/yillikrapor/2017/files/tr-full.pdf>

http://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2017.pdf

<https://www.transparency.org>

https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/docs/body/taxation_internal_market_en.pdf

<https://www.hazine.gov.tr/kamu-finansmani-istatistikleri>

<http://www.tuik.gov.tr/HbGetirHTML.do?id=27693>

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=0ahUKEwJtLsvOrbAhVG6KQKHbtiAxEQFghSMAM&url=https%3A%2F%2Ftusiad.org%2Ftr%2Ftumor%2Fdownload%2F8704_78a2760fd2bdc3b42ab372d6429cbd80&usg=AOvVaw0P9DJXyWW81frDYdwr0C57

<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0ahUKEwjHuPK0z-TaAhVCb1AKHZexXBCwQFggpMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.tuik.gov.tr%2FPdfGetir.do%3Ffid%3D24579&usg=AOvVaw0awsuZvOa9EEMizrGTuDKz>

<http://www.kalkinma.gov.tr/Pages/TemelEkonomikGostergeler.aspx>

<https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjtsPA0eTaAhXKYVAKHT59AJEQFgg5MAE&url=http%3A%2F%2Fwww.tuik.gov.tr%2FPreHaberBultenleri.do%3Fhbid%3D12&usg=AOvVaw3Z8AMZx8cod5Vtk5YEK5Vj>

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjFmc6c0uTaAhVLa1AKHcja_cQFggxMAE&url=http%3A%2F%2Fwww.tuik.gov.tr%2FbasinOdasi%2Fhaberler%2F2016_107_20161013.pdf&usg=AOvVaw3NLLIDd47JWCjd7EUmZ-5e

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2017/12/20171223-11.htm>

http://www.gib.gov.tr/sites/default/files/fileadmin/beyannamerehberi/2017_ucretgeliri.pdf

<http://www.gib.gov.tr/yarim-ve-kaynaklar/yatirimlarda-vergisel-tesvikler/II-konularina-gore-vergisel-tesvikler/m>

<http://www.gib.gov.tr/fileadmin/beyannamerehberi/kurumvergisirehber.htm>

http://www.gib.gov.tr/fileadmin/user_upload/Tebliğler/KDV/kdv_genteb.htm

<http://www.gib.gov.tr/yarim-ve-kaynaklar/yatirimlarda-vergisel-tesvikler/II-konularina-gore-vergisel-tesvikler/b-ar-ge>

https://www.ekonomi.gov.tr/portal/faces/oracle/webcenter/portalapp/pages/content/docListViewer.jspx?folder=/Contribution%20Folders/web/Yatirim/istatistikler%20ve%20Yayinlar/ekler/01.Istatistikler/&parentPage=yatirim&_afLoop=28932154448180474&_afWindowMode=0&_afWindowId=p2du0pxcm&_adf.ctrl-state=qthsp1uc6_73#!%40%40%3F_afWindowId%3Dp2du0pxcm%26_afLoop%3D28932154448180474%26folder%3D%252FContribution%2BFolders%252Fweb%252FYat%25C4%25B1r%25C4%25B1m%252F%25C4%25B0statistikler%2Bve%2BYay%25C4%25B1nlar%252Fekler%252F01.%25C4%25B0statistikler%252F%26parentPage%3DYatirim%26_afWindowMode%3D0%26_af.adf.ctrl-state%3Dqthsp1uc6_77

<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4691.pdf>

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24865>

http://www.gib.gov.tr/fileadmin/mevzuatek/gerekceler/KDV/tvk_4760_sayili_kanun.pdf

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/01/20050127-3.htm>

<http://www.gib.gov.tr/3218-sayili-serbest-bolgeler-kanunu-genel-tebligleri>

Extended Abstract

Introduction

The public benefits from instruments such as tax, expenditure, debt policy in fiscal policy applications for economic growth and development purposes. The most common of these purposes is the tax policy.

The purpose of this study is that question the functioning of the relationship between tax and growth on the structure of the current Turkish tax system. By using the literature review in the study, the Turkish tax system and internationally experienced developments will be addressed to preventive / supportive taxation. Therefore, the population of the study is the growth focused tax policies in the world and target population is the Turkish tax system.

Method

In the study, literature studies and data analysis are used to evaluate the impacts and evaluations of incentive applications. The recent changes in our tax legislation and economic data published by national and international organizations over the past 10 years have been evaluated when measuring the relationship between incentive laws and growth.

Result and Discussion

There is an important relationship, between the direction of changes of corporate tax and growth. The tax increase brought by the last regulation in the

corporation tax cause to affect negatively on capital. There is many reasons about this situation and it’s also affected by global improvements.

In Turkey tax system has some policies against to a growth focused taxation. These are; heavy tax burden on workers, corporate tax which isn’t encouraging financing through equity structure and VAT which is questioned about that whether it’s fair to give privilege to some income groups. Besides efficiency of the stamp tax which has been debated for years, increases the bureaucratic procedures is questioned. Public can emphasizing to environmental and energy taxes for being sensitive of foreign investment and capital rather than like fees and low rate taxes.

In Turkey should be created comprehensive strategies in tax policies for attracting investments to the country and providing to efficiency of resources. Tax gaps should be reduced to a minimum by following international studies on tax compliance.

THE ART OF MOSAIC IN HATAY¹
(HATAY'DA YAPILAN MOZAIK SANATI)

Ayşegül KARAKELLE

Hatay Mustafa Kemal University Faculty of Education Department of Fine Arts
Education

Feryal SÖYLEMEZOĞLU

Ankara University Faculty of Fine Arts Department of Conservation and Restoration
of Cultural Heritage

Makale Geliş Tarihi: 12.06.2018 Makale Kabul Tarihi: 09.10.2018

Abstract

The art of mosaic, which is based on the amazing ancient Greek and Roman art of decoration, has been a stable and important art activity in art history. Mosaic is the general name given to figured and figureless murals and floor coverings made by piecing together different colors of little pieces such as stones, metal, glass, marble, tile, ceramic or seashells. Socio-economic periods, culture and belief systems showed their effects in artworks in every age. Mosaic products have become some of the most important artworks which reached today as they have changed over the centuries with different societies and cultures. Either materials used or techniques used and compositions made changed over great periods of time however mosaic artworks have always kept decorating the living quarters of mankind. It started with pebbles and continued with glass, ceramic, bone, lime stone, basalt and even with the use of valuable stones such as emerald, pearl and ruby. These artworks, which require huge amounts of effort, patience and time mostly used to decorate sacred places however, today, they are used in many interior and exterior decorations and decorative product making.

Hatay, has the marks of cultural interaction due to it encompassing multiple cultures. Today, stone working in Hatay especially in Harbiye (Defne), Samandağ and Antakya counties, is done by a few master craftsmen, and shows up as touristic items and souvenirs. In this article, art of mosaic in Hatay is explained and variations of touristic items and souvenirs produced and production stages are explained with examples.

Keywords: Hatay, Handcrafts, Stone Processing, Mosaic, Product

Öz

Temelleri Antik Yunan ve Roma'nın muhteşem dekorasyon sanatına dayanan mozaik sanatı sanat tarihinde dayanıklı ve önemli sanatsal faaliyetlerden olmuştur. Mozaik, çeşitli renklerdeki taş, metal, cam, mermer, çini, seramik ya da deniz kabuğu gibi küçük ve çeşitli parçaların bir zemin üstünde yan yana getirilmesiyle yapılan figürlü ve figürsüz duvar resimlerine ve taban döşemelerine verilen genel addir. Yaşanılan sosyo-ekonomik süreçler, kültür ve inanç sistemleri her çağda insanın oluşturduğu sanat eserlerinde etkisini göstermiştir. Mozaik ürünler de ortaya çıktığı dönem itibarıyla yüzyıllar içerisinde farklı toplumlar ve kültürler tarafından işlenerek çeşitli değişimler geçirmiş ve günümüze kadar ulaşmış en önemli sanat eserlerinden olmuştur. Gerek yapımında kullanılan malzemeler gerekse yapım teknikleri ve oluşturulan kompozisyonlar büyük zaman dilimleri içerisinde farklılaşmış ancak mozaik eserler insanın yaşadığı mekanı süslemeye hep devam etmiştir. Çakıl taşı ile başlayıp cam, seramik, kemik, kalker ve bazaltın dışında, zümrüt, inci ve yakut gibi çok değerli taşların kullanımına kadar sürmüştür.

¹ This article was provided in the International Association of Social Science Research, V. European Conference on Social and Behavioral Sciences St Petersburg, Russia - September 11-14, 2014 oral presentation.

THE ART OF MOSAIC IN HATAY (Hatay'da Yapılan Mozaik Sanatı)

Oluşturulmasında büyük emek, sabır ve zaman isteyen bu sanat eserleri eskiden daha çok kutsal mekanların duvarlarını ve döşemelerini süslerken günümüzde artık birçok iç ve dış mekan süslemelerinde ve dekoratif ürün yapımında da kullanılmaktadır.

Hatay, birçok kültürü bir arada barındırmasından dolayı, sanat alanında da kültürel etkileşimin izlerini taşıyan bir il olma özelliğine sahiptir. Günümüzde Hatay'da taş işlemeciliği, özellikle Harbiye (Defne), Samandağ ve Antakya ilçelerinde birkaç usta tarafından yapılmakta, turistik ve hediyeelik amaçlı ürünler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bildiride ise; Hatay'da yapılan mozaik sanatı hakkında bilgi verilerek turistik ve hediyeelik amaçlı üretilen ürünlerin yapım aşamaları ve ürün çeşitleri örneklerle açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hatay, El Sanatları, Taş İşlemeciliği, Mozaik, Ürün

Introduction

Art changes depending on the fields of application, geographical structure, living styles and materials used. This causes the increase of knowledge base and aesthetical variety. In variety of handicrafts, materials used in region are important. Among handicrafts that use stone as raw material, art of mosaic is important when historically analyzed.

Art of mosaic is one of the oldest arts, and also one of the most modern arts. Due to this property, art of mosaic, which suits today's tastes, has wide range of uses and shows variety depending on the period of the work, use and production technique (Erkan, 2006:18-19).

Mosaic is the picture or decorative method using colored fragments of glass, marble and similar suitable materials and gluing them using lime or cement to a surface (Genç, 1994:89).

In broader sense, in mosaic, defined as the arranging technique bringing together one or multiple materials' small fragments, except glass and marble, materials such as ceramic, wood, enamel, and stone fragments also paper and fabric fragments can be used (Hasol, 1998; Demir, 2011).

Photograph 1: Zeugma Museum of Mosaic/Gaziantep "Çingene Kızı" (Gypsy Girl)

This art is applied extensively in ancient Rome, used mostly in floor, wall and arc decorations. Later, throughout all Middle Age, in Byzantine Empire, it is used in public architecture and Christian churches, in modern architecture, it is used in exterior decoration. It is understood that, mosaic technique is used in furniture and small sized art objects although not very extensively. The most interesting examples of this art can be seen in panoramic, large sized and partly monumental compositions (Genç, 1994; Karaçoban, 1996; Karakelle&Kayabaşı, 2013)

Photograph 2: Antakya Museum of Mosaic “Yakto Mosaic (5th century B.C. Defne-Harbiye)”

Hatay is the main city where mosaic is applied in Turkey. It has the second biggest mosaic museum in the world after Bardo, Tunis. In Hatay Museum of Archaeology, mosaics from Roman and Byzantine remain from between 2nd and 5th century B.C. At the start, mostly geometric lines are applied but with time, as the materials used expanded, human, animal, plant figures, sections from daily life and religious objects are used. Some of the important mosaics in the museum are: Defne and Apollon, Kemgöz, Seasons, Drunk Dionysus, Birds, Dancers, Yakto, Oceneaus, and Tethys and Talassa Sea mosaics (Anonymous, 2011).

Due to the rich collection, mosaics in one of the most important mosaic museums in the world, Hatay Museum of Archaeology, are excavated around Antakya, in Harbiye (Daphne) and Samandağ (Seleucia Pieria) between 1932 and 1939.

Hatay, known as the queen of the east, has been an important settling location for every civilization in history. The city residing next to River Asi (Orontes River) between Amanos and Habib-i Neccar mountains, traces from every civilization in Anatolia can be found. From 4 thousand B.C. to today, traces countless civilizations, cultures beliefs can be found in Hatay, which makes Hatay one of the important cities where visitors will be fascinated by historical richness.

THE ART OF MOSAIC IN HATAY (Hatay'da Yapılan Mozaik Sanatı)

Hatay is a border city, residing at the east end of the Mediterranean Sea. It covers 7 thousandths of the total country area. This 5.403 km² area reside between 35°52' and 37°04' north and 35°40' and 36°35' east. Hatay city is surrounded by Syria from east and south, Islahiye county of Gaziantep from northeast and Ceyhan and Yumurtalık counties and of Adana and Osmaniye from north and northwest and Gulf of İskenderun from west. In the city which has richness of history and touristic values, Castle of Antakya, Mosque of Habib-i Neccar, Sokullu Mehmet Paşa Social Complex, Kanuni Sultan Süleyman Inn, Church of Saint Pierre, Monastery of Saint Simon, Samandağ Çevlik Titüs Tunnel and Rock Tombs, Erzin İssos Ruins, Reyhanlı Yenişehir Lake and Harbiye is worth visiting. (Anonymous, 1997).

Photograph 3: Hatay city map.

A view from Antakya centrum.

Method

Research is planned and conducted in 2014 in Hatay Antakya centrum, Samandağ and Harbiye (Defne) counties where a few master craftsmen try to keep this art alive, in order to determine touristic items and souvenirs. For this purpose, first master craftsmen are established in the region of the study, and workshops and houses of said masters were visited, information about their works was obtained by interviewing. Moreover, raw materials they used (stone, glass, marble, seashell etc.), production methods and variety of products were determined by observation and photographed.

Findings

Handicrafts are shaped with effects from the society's economic, social and cultural states. Therefore, these products differ from country to country, from city to city. In Hatay, which has a different cultural mosaic, handicrafts reflecting nature, history, culture properties which are touristic items or souvenirs vary due to the preferences of the consumer and some handicrafts continue in production. Stone working, one of these handicrafts, is known as art of mosaic in region.

Analyzed from the point of touristic items and souvenirs, variety of products draw the attention such as pendants, statues of various sizes, prayer beads, pictures, tables, trinkets, trivets, mirrors and frames. As raw materials, natural stones such as marble, silver ore, onyx, basalt and turquoise stone are used. (Karakelle and Kayabaşı, 2013).

Mosaic production technique in Hatay can be divided into two: arranging stones on mortar and gluing technique. Gluing technique is the mostly used technique in region.

Tools and Materials Used in Mosaic Product Making

Tools used in mosaic making can be sorted as such: Pincers are the tool used in cutting the stones into triangles or quadrilaterals depending on the pattern (Photograph 4). Tweezers are used in mounting small stones into pattern or removing stones (Photograph 5).

Photograph 4: Pincers

Photograph 5: Tweezers

As for the materials used: mosaic stones, granite and marble is preferred because they are solid and shiny (Photograph 6). In mortar mosaic, mortar and suture filling is required. In a mosaic without mortar, glue or a strong adhesive is used (Photograph 7). Besides these, a photocopy or a drawing of the picture to be made (Photograph 8), thick chipboard hardboard or cardboard the same size (Photograph 9), tape to stick the pattern to chipboard (Photograph 10), transparent nylon to use the pattern again (Photograph 11), and white netting is used to keep the board or picture portable (Photograph 12).

THE ART OF MOSAIC IN HATAY (Hatay'da Yapılan Mozaik Sanatı)

Photograph:6

Photograph:7

Photograph:8

Photograph:9

Photograph:10

Photograph:11

Photograph:12

Mozaic Product Making Stages

Depending on the product type, making stages vary. Making stages of mosaic picture using marble in the region is explained.

Pattern of the product is determined and stuck to a thick chipboard or hardboard. Later, transparent nylon and file is laid onto the pattern (Photographs 13-14-15).

Ayşegül KARAKELLE, Feryal SÖYLEMEZOĞLU

Photograph: 13

Photograph: 14

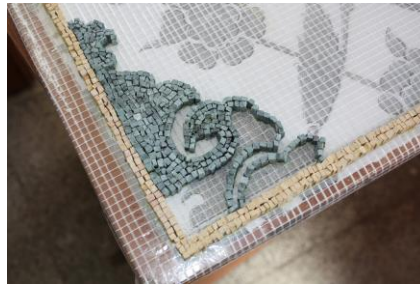

Photograph 15:

Photograph 16:

Stone are determined according to the pattern color, then broken into little pieces using pincers, then pieces are placed according to the flow of the pattern using glue or adhesive (Photograph 16-17).

Photograph 17:

First motif borders are contoured then, inside is filled (Photographs 18-19)
At last, product is completed by placing stones to the base cavity. If there are gaps

THE ART OF MOSAIC IN HATAY (Hatay'da Yapılan Mozaik Sanatı)

in the stone array, gaps are filled with suture or mosaic gel. If a tight and steady placing is exercised, these materials are not needed (Photograph 20).

Photograph 18:

Photograph 19:

Photograph 20:

Mosaic Products

Besides panels and pictures, mosaic is applied to different materials. Tables, mirrors and picture frames, trivets, vases and various decorative products can be given as examples (Photograph 21).

Photograph 21: Table and mirror frame

Besides in the research, art of mosaic contribute to the promotion of the region with authentic touristic items and souvenirs. Mosaic patterned silk scarves, mugs, cups, plates trinkets etc. are the types of products (Photograph 22).

Photograph 22: Mosaic patterned souvenirs

THE ART OF MOSAIC IN HATAY (Hatay'da Yapılan Mozaik Sanatı)

Photograph 23: Kemgöz Mosaic and reproduction work

Mosaic patterns in the Antakya Museum of Mosaic, are used in reproduction works (Photograph 23) and also patterns are used in different crafts in the region such as pyrography (Photograph 24).

Photograph 24: Mosaic patterned pyrography pictures

Besides works with various stones, mosaic products made with glass and bead materials also draw attention. Especially products made with broken mirror fragments are preferred. Glass is used as transparent or it is colored. Or colored glass is broken into small pieces to suit the product. Trays, mirror frames, vases, and night lights are made as decorative items and souvenirs (Photograph 25).

Photograph 25: Glass mosaic products

In the region, in stone working, other than mosaic, pendants, various trinkets and little statues made from onyx and basalt are also important (Photograph 26).

Photograph 26: Products made using various stones.

Conclusion

Mosaic is an art specific to Hatay. Hatay has a special place because it is one of the mosaic centers of the world. This art is tried to be kept alive in the region, especially in the recent years with projects such as DOĞAKA (Eastern Mediterranean Progress Agency), SODES (Social Financial Support Fund), Mustafa Kemal University BAP. Few master craftsmen try to keep this art alive. In 2012, Mustafa Kemal University Stone Working Research and Application Center is established and it conducts professional studies regarding mosaic.

In order for this art to be kept alive, various projects are required to support this art, regional handicraft product markets should be opened, products should be displayed, this will contribute the sales of these products to the domestic and foreign tourists and contribute to the promotion of the region. New jobs will open for those who are interested in this art especially for women who would like a job. Within Public Education Centers; many courses can be given in Apprenticeship Education Centers, Prisons, Compassion Houses, and Women Culture and Art Houses of municipalities, Vocational Courses which will help women who do not work contribute to the family economy and this will keep the art alive by learning and applying this art in their houses. In 2015, Mustafa Kemal University Vocational School, Department of Handicrafts, as part of İKMEP and BOLOGNA, revised their academic catalog, adding "Stone Working" class to its curriculum, thus contributing to promote regional handicrafts and transfer it to future generation.

THE ART OF MOSAIC IN HATAY (Hatay'da Yapılan Mozaik Sanatı)

Photograph 26: Mosaic village established in Şenköy as part of SODES in 2012

Photograph 27: Master mosaic craftsmen

from Antakya: Ahmet BOSTANCI and

Abdullah ÖZALP

References

- Anonymous, (1997). "Hatay Turizm Envanteri", Hatay Governorship City Tourism Administration, Hatay Hizmet Vakfı Publishing. Antakya/Hatay
- Anonymous, (2011). "Hatay'ın Konuşan Mozaikleri", T.C Hatay Governorship Publishing No:8, Pozitif Press, Antakya
- Demir, A., (2011), "Yurtdışındaki Antakya Mozaikleri", Hatay Monthly Culture and Discovery Magazine Issue: 53, Yunus Press, İstanbul, p. 8-16
- Erkan, O., (2006). "Mozaik Sanatı ve Büyük Saray Mozaikleri Restorasyon Çalışmaları" Maltepe University, Institute of Science, Faculty of Architecture, Unpublished Master's Thesis, İstanbul
- Genç, A., (1994). "Bizans ve Roma'da Mozaik Sanatı", Dokuz Eylül University Faculty of Fine Arts Magazine, VIII-IX, p. 87-93
- Hasol, D., (1998). "Ansiklopedik Mimarlık Sözlüğü", 7.b., YEM Publishing, İstanbul
- Karaçoban, S., (1996). "Yarı Kıymetli Taş İşlemeciliği ve Ekonomiye Katkıları", Ministry of Agriculture and Rural affairs Magazine, Yayın Dairesi Başkanlığı Publishing, Issue: 110, p. 33-35

Ayşegül KARAKELLE, Feryal SÖYLEMEZOĞLU

Karakelle, A., Kayabaşı, N., (2013). Some Motifs Used In The Handicraft Items Produced In Hatay. Participated in International Symposium On Relations Of Turkey, 3-7 June 2012, Halk Kültürü Araştırmaları Kurumu Yayını:46, (329-336); Brussels-BELGIUM.

* The research of this used photographs was taken by author Ayşegül KARAKELLE.

CENGİZ DAĞCI'NIN "BADEM DALINA ASILI BEBEKLER" ADLI ROMANINDA GEÇEN SEMBOLİK GÖRÜNTÜLER ÜZERİNE BİR ÇÖZÜMLEME

Sema ÖZHER KOÇ

Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi,

sozherkoc@osmaniye.edu.tr

Orcid ID: 0000-0001-8428-7763

Makale Geliş Tarihi: 19.04.2018 Makale Kabul Tarihi: 05.09.2018

Öz

Cengiz Dağcı, II. Dünya Savaşında Rusya adına Almanlara karşı savaşırken esir düşmüş, bu nedenle derin acılar yaşamış ve 1947'den sonraki bütün hayatını memleketinden uzakta geçirmiş bir Kırım-Tatar aydınıdır. Sanatçı, eserlerinde kendi trajik yazgısı ile ülkesinin işgal ve milletinin sürgün edilmesinden kaynaklanan acıları birleştirmiştir. Bu nedenle onun O Topraklar Bizimdi, Korkunç Yıllar, Yurdunu Kaybeden Adam, Onlar da İnsandı gibi romanlarında yitik vatan özlemi geniş yer tutar.

Sanatçının Üşüyen Sokak ile birbirini tamamlayan Badem Dalına Asılı Bebekler adlı romanları hem başkişinin yaşadığı karakteristik değişim bakımından hem de anlatımda psikolojik öğeleri öne çıkaran sembolik anlatıma başvurması bakımından diğer romanlarından farklıdır. Bu çalışmada başkişi Haluk'un karakter oluşum süreci romandaki sembollerin çözümlenmesi ile anlamlandırılmaya çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Cengiz Dağcı, roman, sembolik anlatım, ev, ışık, ağaç.

AN ANALYSIS ON SEMBOLIC IMAGES OF CENGİZ DAĞCI'S "BADEM DALINA ASILI BEBEKLER" NAMED NOVEL

Abstract

Cengiz Dağcı who is a Kırım-Tatar intellectual, fought against the Germans for Russians during second world war and he had was captured and lived deep sorrow. After 1947, he lived his whole life away from his country. Author, in his works combines his tragic life and sorrows that caused by occupation of his country and deportation of his nation. Therefore, homesickness takes a huge place in his novels as O Topraklar Bizimdi, Korkunç Yıllar, Yurdunu Kaybeden Adam, Onlar da İnsandı.

Üşüyen Sokak and Badem Dalına Asılı Bebekler named novels completes each other. These novels are different from his others because of telling characteristic changes of main character and using symbolic expressing that puts forward psychological elements. In this study, we will attempt to make sense of the creation of main character Haluk with analysing of symbols.

Key Words: Cengiz Dağcı, novel, symbolic expression, home, light, tree.

1. Giriş:

Bilinç dünyayı tasavvur etmek için iki farklı yöntemden faydalanır. Bunlardan biri *doğrudandır* ki nesnelere reel dünyada var olduğu biçimiyle bellekte görüntü kazanır. Diğer yöntem ise *dolaylıdır* ve nesnelere bellekte *canlı bir şekilde* görünmeyerek başka bir şey aracılığıyla *yeniden-sunulmasıdır*. Sembol bu tasavvur yöntemlerinden dolaylı olanla ilintilendirilerek *doğal bir ilişki aracılığıyla mevcut olmayan veya algılanması imkânsız bir şeyi çağrıştıran somut bir işaret* olarak tanımlanabilir. (Durand, 1998: 9) Matematik, mantık, anlam bilimi, semiyotik ve bilgi teorisi gibi farklı pek çok disiplinde bir terim olarak karşımıza çıkan sembolün yaygın kullanılışlarındaki ortak taraf *başka bir şeyin yerine geçmesi, onu temsil etmesidir*. (Wellek-Varren, 1993: 162) Bu bağlamda sembolün anlamın *yaratıcısı* ve anlamın somut *birikme yeri* olarak çift niteliğe sahip olduğu söylenebilir. (Durand, 1998: 27)

Reel dünyada varlığın etkisinde kaldığı olay, durum ve şeyler karşısındaki etkilenmelerini bireyselden evrensele genişleyen bir perspektifle gelecek zamanlara ulaştırmak üzere estetik bir forma büründürerek anlatan yazar ve şairler için sembolik anlatım sıkça başvurulan bir yöntemdir. Edebî metinlerin anlatımına güç, olaylara gizem de kattığı söylenebilecek olan sembolik görüntü seviyesi aynı zamanda metin karşısında entelektüel birikimi yüksek okuyucuya da gereksinim duyar.

Sembol kullanımı edebî eserlerde genel olarak *mekân, zaman, kişi, renk, şekil ve sayı olarak okuyucu karşısına çıkar* (Burcu Yılmaz, 2011: 46) ki biz bu sıralamaya çeşitli nesnelere de eklenebileceği düşüncesindeyiz. Edebî metinlerde sembolik görüntünün anlamlandırılması araştırmacının daha çok sezgi ve bilgi birikiminden yola çıkarak metinde karşılaştığı *mekân, zaman, kişi, renk, şekil, sayı ve çeşitli nesnelere* başka bir şeyin yerine geçtiği, başka bir şeyi temsil ettiği düşüncesini edinmiş olmasına bağlıdır. Araştırmacı, sembolik görüntüleri okuma ve anlamlandırma sürecine tabi tutarak edebî metni daha üst bir seviyeye taşır. Sembolik okumalar bir anlamda ufku gününbirlik ilişkilerin çevrelediği dünya ile sınırlandırılmış insanı tutuklu bulunduğu bu uzamdan kurtarma adına yeni bir anlam arayışıdır. Bu yolculuğun sonunda ise edebî metinlerin ölümsüz yüzüyle tanışmak vardır.

Cengiz Dağcı'nın *Üşüyen Sokak* adlı romanıyla nehir roman biçiminde kurguladığı *Badem Dalına Asılı Bebekler*'in başkişisi Haluk ortaktır. *Üşüyen Sokak* içeriğinin (oda) ve dışarının (sokak) diyalektiği perspektifinden irdelediğinde varlık ile politik yalnızlaştırma sürecinin uygulayıcısı olan iktidar alanı arasında sıkışıp kalan delikanlı çağındaki Haluk'un bir karar verme süreci içerisinde bulunduğu ortaya çıkar. (Özher Koç, 2015: 158) Bu bağlamda *"Paltomun yakasını enseme kaldırıp Fontannaya'dan uzaklaşıyorum. Kar yağmadan önce M.O.I.'ye ulaşmalıyım"*. (Dağcı, 2012: 194) biçimindeki *Üşüyen Sokak*'ın son cümleleri başkişinin bir karar verdiğinin ve bu kararı uygulama adına eyleme geçtiğinin ispatı olarak gösterilebilir. *Badem*

*Dalina Asılı Bebekler*** ise *Üşüyen Sokak*'ta yirmili yaşlarda karşımıza çıkan Halûk'un sekiz dokuz yaşlarındaki çocukluk yıllarında yaşadığı olayları anlatır. Bu bağlamda romandaki sembolik görüntülerle ilgili yapılacak çözümlemeler *Üşüyen Sokak*'ın delikanlısı Haluk'un karakterini oluşturan nedensel arka planı ortaya koyacaktır.

***".. yanıp kül olduktan sonra canlanıp kendi külleri
içinden havalanmış bir Phoenix kuşu örneği
bugün Kırımlılar."
Cengiz Dağcı***

2. Badem Dalına Asılı Bebekler Adlı Romanda Geçen Sembolik Görüntüler:

Roman olaylar düzleminde sekiz dokuz yaşlarında bir çocuk olan başkişi Haluk'un anne ve babasıyla doğduğu kasabada hayatını olağan seyrinde yaşarken annesinin ölümü gibi doğal bir yazgının sebep olduğu olaylarla beraber yönetim erkinin neden olduğu değişimleri çocuk belleğinde yorumlamasını anlatır. Lenin döneminin getirdiği N.E.P. yıllarının kişisel ekonomiyi destekleyici ekonomi-politik anlayışının etkileri Haluk'un babası ve amcaları tarafından kurulan Topkaya Şirketi ile romana yansırken, Stalin dönemi ile halihazırdaki kısmen huzurlu bu ortamın sona ermesi, kasabada yeşil üniformalı askerlerin görülmesi, kasaba okulundaki öğretmen eksikliğinin baş göstermesi, Halukların evinin müsadere edilmesi, on Tatar Türk'ünün bir binanın bodrum katında kurşuna dizilmesi, 18 Mayıs 1944 tarihini işaret eden büyük sürgün kararının çıkması ve romanın sonunda Tatarların memleketleri Kırım'dan sürgün edilişi gibi olayları küçük Haluk anlamlandırmada güçlük çeker. Romana anlatıcı olarak bir çocuğun seçilmesi başkişinin kişilik gelişimini en yalın biçimde okuyucuya aktarma olanağı sunar.

Buradan hareketle başkişinin bireysel ve toplumsal anlamda karakter kurgusunda cinsel kimliğin keşfi, aile algısı, millî kimlik, hürriyet tutkusu, vatan mefhumu gibi değerler dizgesinin önemli bir yer tuttuğu dikkati çeker. Söz konusu bu değerler, aşağıda bazı temel sembolik görüntüler etrafında yorumlanacaktır.

***"varoluş mekânsaldır"
Merleau-Ponty***

2.1. Ev, Toprak ve Mezar/Mezarlık: Uzamsal Sembolik Görüntüler:

Varlık, "dünyada-olma"yı kesinleme amacıyla geçmiş ve şimdi arasında ilişki kurarak gelecek tasarımları yaratır. Bu düşünsel süreci iç benlik mekânı olarak adlandırılabilir özel bir yere çekilerek gerçekleştirir. Badem Dalına Asılı Bebekler adlı romanda başkişinin ailesi ile yaşadığı ev, bu belirtilen özelliklere sahiptir. Birincil alan olarak tanımlayabileceğimiz bu yer, mahremiyet duygusu barındırır ve bu

** Çalışmada alıntılar için Cengiz Dağcı, *Badem Dalına Asılı Bebekler*, Ötügen Neşriyat, İstanbul 2015 basımı kullanılmıştır.

nedenle işgal edilmesi şiddetli bir tepkiyle karşılaşılır.(Göregenli, 2013: 108) Romanda yeşil bir bahçe içerisinde ve iki katlı olarak tanıtılan Haluk'ların evi, başkişinin dünyaya açılımında ona aile, toprak/yurt kavramları ile ahlâk, etik gibi temel değerlerin benimsetildiği bir mekândır. Ev sembolik görüntüsü Haluk'un ailesine ait özel ve küçük eşyaların yer aldığı "çemberli sandığın, sihirli bir kuyu dibine bakar gibi baktığı fotoğrafın ve safranlı vazo" (s. 9)nun bulunduğu "badanasız oda ve duvarları beton, tavanı beton, zemini" betondan inşa edilmiş Mansur'un odası -ki bu oda yeşil üniformalıların gelişinden sonra "ruhların yaşamadığı"(s.226) bir mezara dönüşecektir- varlığın tinsel yönünün mekânsal açılımını temsil eder.

Ev, varlığa bireyselin yanı sıra yurt/vatan sevgisi gibi değerlerle kökensele bir açılım imkânı da kazandırır. Romanda ev ve ata toprağı arasındaki ilintiye şöyle dikkat çekilir:

"-... Bu ev bizim. Ata mirası toprağımız üstüne kuruldu. Bu toprak bizim... bizim olarak kalması şart..."

(...)

-Bu toprağı kimseye veremeyiz. Topraksız biz, biz olmaktan çıkarız. İnsanlığımız beş paralık olur... Bu toprağın her karış yerinde bizim izlerimiz var. Bizim ellerimiz altında yeşerdi bu toprak.. Bu toprak, topraktan öte bir şey, canımız bizim..." (s. 108)

Yabancıların evi ele geçirmesi Haluk'un çocuk muhayyilesinde "Çevremde her yer ve her şey soğuk, biri birinden farksız, silik bir renge girmişti." (s. 165) biçiminde yorumlanır. Roman kurgusunda evin müsadere edilmesini kasabanın işgali, halkın yetiştirdiği ürünlere el koyulma, eğitim sorunları gibi fiziksel işgal ve kültürel yok ediş olayları takip edecektir. Cengiz Dağcı, başkişinin çocuk muhayyilesinde yaşadığı bu derin ve içsel acıları Hz. İsa'nın çilesi ile evrenselleştirir. Haluk, Müsö MacMarton'un evinde çarımha gerili bir İsa heykelciğı bulur ve bu heykelcik Haluk'un kendisi oluverir:

"Çok yağdı kar ve yağıyordu hâlâ. Amanın ellerim donuk ve apaktı benim. Ayaklarım donuk ve apaktı benim. Demir çivilerle bedenimi çarımha çivileseler bile kanım akmayacaktı benim. İzlerim kalmayacaktı ak karlar üstüne. Kimse görmeyecekti gözlerim içinde sönen son ışığı. Unutulacaktı çilli Tatar kızları. Unutulacaktı badem ağacına asılı bebekler. Son çocuğunu doğurmadan taş kesilecekti Gülşen." (s. 174)

"Her şey müsadere edilirse... Her şey müsadere edilir mi hiç?" (s. 180) sorusu milletçe yaşanan trajik gerçeğin yansımaları olarak çocuk Haluk'un belleğinde yer bulur. Aşağıdaki alıntı tinsel değerlerin çığnenmesi halinde yaşanacak olağan sonu işaret eder:

"-Partili adamlarımız ne diyorlar?"

-Moskova'nın nezdinde bizim partililerle partisizlerimiz, arasında bir fark yok. Veli İbrahimov halis bir komünistti. Öldürdüler.

-İki hafta önce Aluşta civarındaki köylerden doksan aile sürülmüş.

-Biliyorum.

-Sürülmek bizim için ölmek demektir. "(s. 181-182)

Bu konuşma Stalin'in N.E.P. ile başlayan gevşek siyasete son verme arzusuyla başlattığı ve aynı zamanda mahallî komünist partilerini Sovyetleştirme - ancak bu Kırım'da Ruslaştırma şeklini alacaktır- yolundaki büyük programın bir adımı olarak Belarusyalı 3000-3500 Yahudi ailesini Kırım'ın güney sahiline yerleştirme emrini uygulamayan Kırım Merkez Komitesi Başkanlığı ve Kırım Halk Komiserliği Konseyi Başkanlığı yapan Veli İbrahimov'un idam edildiği tarihi gerçek olayı roman kurgusuna dahil eder.(Fisher, 2009: 202) Tarihte 1931-1933 arasındaki korkunç kıtlığın, 5 Ekim 1936'da Simperopol'da yayınlanan Yeni Dünya Gazetesinin duyuracağı Kırım Pedagoji Enstitüsü'ndeki Kırım Tatar aydınlarının kırımı, 18 Mayıs 1944 tarihindeki büyük sürgün gibi önemli olayların da başlangıcıdır İbrahimov'un idamı. Cengiz Dağcı, tarihî gerçeklerle birebir örtüşen bilgilere kurmaca bir metinde böylesine titizlikle yer vermekle Kırım Tatarlarının çilesini dünyanın maşeri vicdanına havale etmiş olur.

Topkaya Şirketinin dağılışı ile Haluk ve kaçak pozisyonuna düşen babasının "iç âlemlerinin yüzlerinde belirmesinden vesveseli, bütün kıvanç ve heyecanlarını kocaman vidalarla kendi içlerine vidalamış, boşluğa bakı(an)" (s. 110) iki insana dönüşmesi; Topkaya şirket ortağı diğer Tatarların da kaçmak zorunda kalması; fırınların müsadere edilmesi; on Kırım Tatar aydınının kurşuna dizilmesi vs. roman kurgusunda görülen korkunç olayların tamamı evin müsadere edilmesi ile başlar. Bu, sembolik anlamda evin temsil ettiği tinsel değerlerin işgal edilmesi hâlinde varlığın buradalığını/dünyada bulunuşunu sürdürmesinin imkânsız hâle geleceği biçiminde yorumlanabilir.

Başkişi Haluk, değişen ve gittikçe kötüleşen yaşam şartları karşısında letarjik bir uykuya dalar:

"... kış uykusuna dalmadan önce yorgun ve bezgin bir hayvan gibi, evimize giriyordum. Sessizlik günden güne derinleşiyordu. Haftada, bazen iki haftada bir evimizin az uzağında durup bağırarak bir seyyar satıcının cırtlak sesi bile bu sessizliği bozmuyordu." (s. 88)

Siyasi baskının şiddeti ile Haluk'un yalnızlık duygusu ve kendini değersiz hissedip şeyleşme isteği de artar:

"Odalar boş ve sağırdı... Köşedeki masa üstünde annemin gelinlik fotoğrafı duruyordu. Örtüsüz pencere camlarından çocukluğumun hüznü bakıyordu bana. Duvarlarda taşlar şekilsiz... Ve ben. Ben taşlardan farksız, taşlar benden. Oda soğuk. Ben soğuk. Taş dizisinde ben de bir taş. Elimi kibrite uzatıyorum. Yok, taş değilim ben."(s. 134)

Siyasi iktidarın neden olduğu baskıya varlığın gösterdiği yalnızlık duygusu ve şeyleşme/nesneleşme arzusu, varlığın kendini koruma refleksidir. Bireysel anlamda varlığı koruma toplumsal boyutta kültürel bellek nesnelere koruma olarak görülür. Bu bağlamda mezar taşlarının biçimi, üzerine yazılan yazılar ve hepsinden önemlisi defin törenleri ile birbirinden farklı olan mezar ve mezarlıklar bir toplumun kültür şifrelerinin geleceğe aktarıldığı uzamsal sembolik görüntülerdir. Sovyet yönetiminin Tatarların Kırım'daki tarihi izlerini silme amacıyla mezarlıkları

yok ettiğini Alan Fisher 115 Kırım Tatar'ının imzalayıp 1968'de Sovyet makamlarına verdikleri bir dilekçeden hareketle şöyle açıklar:

“Babalarımızın, dedelerimizin ve çocuklarımızın mezarlarını ve tarihî Kırım kültürümüzün âbidelerini tahrip ettiler. Bunları unutmak mümkün mü? Bu abideleri tahrip ederek kültürümüzün hiçbir zaman mevcut olmadığı ispat edilemez.”... “Tatar millî hayatının bütün izlerini ve mevcudiyetlerinin anısını bizimle yok etmek için her şey yapıldı... Tarihî el yazmalarından Marksizm-Leninizm'in klasiklerine kadar Kırım Tatarcası ile yazılmış ve basılmış her şey yakıldı.” (Fisher, 2009: 245)

Cengiz Dağcı, anılarında da Kızıldaş'ta mezarlıkların yok edilmiş, mezar taşları ve türbelerin kırılıp yol ve yapı inşalarında kullanıldığından söz eder ve “İz kalmadı Kızıldaş mezarlıklarından.” (Dağcı, 2012a: 54) der. Mezarlıkların böylesine şiddetle yok edilışı kalıcı olan gömme işleminin inkârıdır. Çünkü “maddi bir yer olan mezar yasin kalıcı izi, gömme hareketinin not defteridir.” (Ricoeur, 2012: 407) Rusların amacı Kırım'ın Tatarların yurdu olduğu gerçeğini tarihten silmektir. Sözü edilen bu tahribat, roman kurgusuna mezara defin, mezarlıkların biçimi, genç kızların mezarlıklara çiçek dikmesi gibi ayrıntılarla sıkça dile getirilir. Haluk, Zöhre hanımla birlikte mezarlığa gidişini ve oradaki gözlemlerini şöyle anlatır:

“Zöhre hanımla birlikte müsadere edilmiş evimizin avlusundaki musluktan kovalarla su taşıyıp mezarlığın duvar tiplerine yeni ekilmiş çiçekleri suladık. Yüreklere şüphe uyandıran sessizlik inatla devam ediyordu. Bu sessizliğin arkasında ne gizlendiğini biliyordu herkes: Sürgün. Arada sırada mezarlığa kadınlar iniyor, hısım akrabalarının mezarları üstüne çiçek veya birkaç tane kiraz bırakıp, başları önlerine düşük, sessizce evlerine dönüyorlardı.” (s. 208)

Uzamsal bir sembolik görüntü olan mezarlığa Michel Foucault, toplumun homojen olarak tutunduğu uzamlara alternatif uzam olarak gördüğü toplama kampı, sömürge, hapishane, genelev, fabrika, alışveriş merkezleri gibi uzamlar arasında yer verir. Varlığın öteki imi yüklediği heterotopik uzamlar (Harvey, 2012: 226) varlığın kendini fark edişine de olanak sağlar. Başkişinin karakter oluşumu göz önünde tutulduğunda mezarlık ve mezarla ilgili törenlerin böylesine bir fark edişler dizgesini hazırladığı da söylenebilir.

**“:Ve Tanrı'nın Ruhı suların yüzü üzerinde hareket ediyordu.
Ve Tanrı dedi, ışık olsun.”
(Tekvin, 1. Bölüm)**

2.2. Işık: Umut ve Yaratının Sembolik Görüntüsü:

Dağcı, romana “Öğleydi. Orta yerde bir masa vardı; masada küçük bir vazo, vazoda çiçekler. Çiçekler bahar çiçekleriydi.”(s. 9) biçimindeki aydınlık imgelerle dolu bu cümlelerle başlar. Gün ortası ile bahar mevsiminin başlangıç noktası seçilmesi bir açıdan olaylar dizgesinde anlatılacak acılı olaylar karşısında daima ümitvâr olmayı salık verirken diğer yandan seçilen bu mutedil zaman aralığı, daha

sonra gelecek olumsuzluklarla arasındaki ayrımı kesinler. Çünkü zaman, nesne, mekân, ilke ya da edimden herhangi biriyle yapılacak başlangıç, kendinden öncesi ile sonrası arasına farklılık/uzaklık koyan bir kopuş türüdür. (Said, 2009: 57)

Romanda en acılı olayların yaşandığı zamanda güneş, ışık ve ısı (sıcaklık) unsurlarının bu olayları takip ettiği dikkati çeker. Örneğin Kazanski, çok soğuk bir havada toprağı kazmaya başlamasına rağmen "ikinci günün sabahı güneş çıkar" (s. 37); Haluk, Pilibaşı'nda Müsö MacMorton'u ziyarete gittiğinde tavan avize ışığıyla aydınlanmıştır. "Gökyüzünde pembe melekler, eli değnekli yorgun evliyalar; endam aynaları; mavi buzlar üstünde kalakalmış şeffaf lâleler içinde bin yıl süren bir rüyadan uyanır." (s. 55); Haluk karanlık ortasında yürürken bir ışık ilişir gözüne, "Bizim evin ışığıydı muhakkak. Korkularım dağılır gibi oldu. Tanrı biliyordu karanlıklar içinde kaldığımı. Tanrı görüyordu beni." (s. 30) diyerek ışığa doğru yürür; Mansur'un cesedinin bulunduğu odada "Örtüler arasından sızan güneş ışığı Mansur'un cesedini örten ak çarşafın üstünde hoş bir tarzda oynuyordu." (s. 50) biçiminde ve Tatarların büyük sürgüne gönderilişlerinin ardından "Kızıлтаş'a karanlık çöktü. Gene de, içimin en derin bir yerinde, Kızıлтаşlılar'ın ölümü inkâr edeceklerine; fazlası, boğazından kavrayıp ölümü gerisin geri karanlığın içine iteceklerine inandım." (s. 189) gibi daima umudu, yaşama tutunmayı öğütleyen daha pek çok örnek verilebilir. Işık, dikey boyutlu açılımların niteliksel değişimine hizmet eder ki "Tanrısal Birlik'in ışıktan daha kusursuz başka bir simgesi yoktur." (Lings 2003: 146)

Işık ve dikey boyutlu değişimi imleyen yaratı arasındaki ilişki başkışı Haluk'un karakter oluşum sürecinde şöyle anlatılır:

"Ben ölmeden önce bir mum yakacağım. Mumu götürüp badem filizleriyle örülü bir çemberin ortasına koyacağım. Mumun ışığı düştüğü yere bir yazı yazacağım burada yandı orta endam- diye. Orta endam ve ben ordaydık. Pilibaşı salonunda avizeler yandığı gün tekrar geleceğim dedi orta endam. Ne zaman bilmiyorum ama, bir gün oraya gidip orta endamın üstüne yeni bir endam ekeceğim. Ben ölürsem orta endam üstüne yeni endam bitecek. Orta endam ölürse yeni endam üstüne..." (s. 148)

Yazarın metaforik ifadelerle sürdürdüğü bu bölümde evrensel anlamda insanı (insanî özü) koruduğumuz sürece dünyada güzel şeylerin mutlaka var olacağına duyduğu inancı dile getirdiğini söyleyebiliriz.

***"Gölgelice kaba ağacın kesilmesin!"
Kitab-ı Dede Korkut'tan***

2.3. Ağaç: Doğuşun Sembolik Görüntüsü:

Türk mitolojisinde ağaç kültü doğuş kavramıyla ilintilendirilir. Örneğin Oğuz Kağan ikinci hatununu bir ağaç kovuğunun içinde bulur. Yakut Türklerine göre, yaratılmışların hepsi tek ve ulu bir ağaçtan beslenirken doğum tanrıçası Kübey-

Hatun da bu ağacın içindedir. (Ögel, 2010: 482) Dede Korkut anlatılarının tamamı “Gölgelice kaba ağacın kesilmesin!” biçiminde ağaca dua edilerek sona erdirilir ki bu ağaç ile varlığın dünyada bulunuşunu sürdürmesinde bir değer olarak ev arasında kurulacak ilişkinin mitik sunumudur. Salur Kazan’ın Evi Yağmalandığı Boyu adlı anlatıda Karaçuk Çoban’ın bağlı bulunduğu ağacı yeri ile yurdu ile koparması yine ağaç ile ev arasındaki bağa işaret eder. Cengiz Dağcı henüz romanın adından itibaren ağacın bu mitik anlam zenginliğinden yararlanır. Badem ağacı, roman kurgusunda kültürel yok edişten fiziksel tükenişe varan korkunç olaylara sembolik dilde verilen bir cevaptır.

Tomak amcanın kendini astığı badem ağacı, cenaze kaldırıldığı günden üç gün sonra kesilir. Ama ilkbaharda toprakta kalan köklerinden yeni badem filizleri fişkirir. Romanda ölüm ile yaşam arasında kurulan bu bağa aşağıdaki alıntı metin örnektir:

“Badem ağacı yok. Ama badem ağacı orada olmalı. Ve olacak. Kimse gelip kesmeyecek badem ağacını. Duracak orada -yaz, kış, bahar, güz. Yeşerip çiçek açacak baharda. Yaz aylarında güneş ışığında ısınacak; ölümü ve yaşamı temsil eden bir heykel gibi duracak orada.

Ve duruyor orada, yeşil mi yeşil; gölgesinde bozkaya; bozkaya üstünde kertenkele; ve badem ağacının dalında bir ip; ipin ucunda bir bebek...” (s. 121)

Ağaç kültü ve doğuş arasındaki ilişki olaylar düzleminde Gülşen Kadının her yıl çocuk doğurması ile güçlendirilirken Sevgil’in az çiklik karnı ibaresi ile leit-motive dönüşür.

2.4. Sevgil ve Halide: Cinsel Kimliğin Sembolik Görüntüsü:

Sevgil, roman kurgusunda önce başkişinin arkadaşı olarak görülürken daha sonra başkişinin cinsel kimliğini oluşturduğu süreçte sembolik görüntüye dönüşür ve zamanla Sevgil başkişinin ruhunun ve bedeninin ayrılmaz bir parçası olur:

“Bedenim ve ruhum Sevgil’in bedeniyle besleniyor, onun bedeninden aldığı gıdayla güçlenen ruhumun çevremde görebildiğim her şeye ve her yere; mezarlığa, tütün tarlalarına, Pilibaşı’na, badem ağacına, üzüm bağına hâkim olabileceğini hissediyordum.” (s. 85-86)

Haluk’un Sevgil’in bedeni aracılığıyla cinsel kimliğini keşfi, onu ilk öptüğü zaman ortaya çıkar. Daha sonra iki farklı cinsiyet arasındaki bedensel çekim, cinselliği imleyen ısı/sıcaklık ile roman kurgusunda yansıma bulur.

“Hele sahanın sıcaklığını karnımın etleri üstünde hissettikçe mezarlık duvarı yanındaki evin az ötelere olmasını ve sahanın sıcaklığını etlerimde duya duya uzaklara gitmeyi arzuluyordum. Ama ev yakındı”(s.37-38)

Romanda varlığın kendini fark etmesine yardım eden bir öteki işlevi de üstelen Sevgil, başkişi için vazgeçilmez olur. “Sakin sen ölme, Sevgil! ... Sen ölürsen ben üşüyeceğim, Sevgil. Sen ölürsen ellerim ayaklarım donup taş kesilecek, Sevgil. Yeşil yosunlar örtecek üstümü, Sevgil...”(s. 146) diyen Haluk, yalnızlık duygusunun

şiddetini üşümek ile çarpıcı biçimde dile getirir. Romanın ilerleyen bölümlerinde Haluk, benzer duyguları Halide için de hissedecek, Halide'yi ısırıldıktan sonra büyüdüğünü düşünecek; "Beni kuşatan o büyük ve tılsımlı dünyaya çıkılan yolun üstündeki ilk engeli aşmış bulunuyordum."(s. 20) diyecektir.

**"Men bir saray yaptırdım tepesi daldan
Aytır da ağlarım".**

Kırım Tatar türküsü

2.5. Montaj Metin: Aydamak Efsanesi/Kahramanlığın Sembolik

Görüntüsü:

Roman kurgusuna annesinin Haluk'a anlattığı bir efsane olarak yerleştirilen Aydamak efsanesi yoksulları kötülüklerden koruyan, onlara yardım eden Aydamak adlı bir kişi ile yoksullara zulmeden, para ve mallarını ellerinden alan ve kendini Aydamak adıyla tanıtan başka bir kişi üzerine temellendirilmiştir. Olayı öğrenen gerçek Aydamak, kötü niyetli ve kendini Aydamak adıyla tanıtan kişinin kulağını keser ve "Bundan sonra senin adın Kulaksız Aydamak olsun."(s. 158) der. Bu montaj metin, roman kurgusunda Gülşen'in büyük oğlunun yaramazlıklarından dolayı Aydamak denmesiyle dikkati çeker. Çocuğun oyuncak bebeği parçaladığı sahnede geçen "Yüzüne Aydamak'ın gülümseyişini taktığım bebek değildi bu. Biçimsizleşmişti. Ezikti. Aydamak ezmişti onu." (s. 117) cümleleri dramatik kurgu ile efsaneyi birbirine bağlar. Ayrıca "Sanki, asmaların dibinde gizlenen kafası tıraşlı kaytan bıyıklı bir Aydamak atılıp elinde tuttuğu bıçağın keskin ağzını kulağıma uzatacak."(s. 159); Haluk'un bir gece Zöhre hanıma sorduğu "Ben kulaksız mıyım, Zöhre abla?"(s. 162) sorusu yine romandaki olaylar ile efsane arasında ilişki kurulabileceğine işaret eder.

Buradan hareketle roman ile efsane arasındaki benzerlikler aşağıdaki gibi eşleştirilebilir:

	AYDAMAK EFSANESİ	ROMAN
ZULMEDEN	Kulaksız Aydamak	Ruslar
ZULME UĞRAYAN	Toprağında çalışan halktan biri	Bağında ve toprağında çalışan Tatar halkı.
OLAYIN YAŞANDIĞI YER	Kırım	Kırım
ZULÜM YÖNTEMİ	Çalmak, kaba güç kullanmak	Yıkma, müsadere ve sürgün etme
KURTARICI (HÂDİ)	Gerçek Aydamak	???????

Ruslar, roman kurgusunda Kırım-Tatarlarının evlerini ve bağlarını müsadere ederler ve halkın kendi yetiştirdiği ürünü yemesine izin vermeyerek

onları açlığa, soğuğa terk ederler. 18 Mayıs 1944'te Özbekistan'ın soğuk iç bölgelerine sürgün kararı çıkarılan Tatarlara hazırlanmaları için çok kısa bir zaman dilimi tanınır. Sürgünlerin "ayna, iskemle, yastık, lamba, yorgan gibi eşyalar; işlemeli havlu, işlemeli entari, işlemeli mendil, döğme güğüm, döğme sahan, nakışlı bez, bakır bilezik gibi süslü eşyalar ile keman, tambura, klarnet, kaval, zurna, davul gibi çalgı aletleri götürmeleri eski ve zararlı kültüre bağlılık tehlikesi mevcut" olduğundan yasaktır.(s. 249) Millî kültürel kodları taşıyan işlemeli küçük nesnelere yine millî ezgiler yoluyla millî ruhun yaşamasına olanak sağlayan enstrümanların yasaklanması, sürgünün gerçek amacının Tatarları önce bedensel; daha sonra da kültürel yok etme olduğunu ortaya çıkarır. Tabloda kahraman/kurtarıcı Aydamak'ın kim olabileceği soru işareti ile belirtilmiştir. Başkişi Haluk'un *Üşüyen Sokak*'ta bir karara varıp yolculuğa çıkmasından hareketle başkişinin böyle bir liderlik misyonu yüklendiği öne sürülebilir.

ÇIKARIM:

Sembolik görüntüler edebî metinlerin çok katmanlı bir anlamsal yapı özelliği kazanmasına ortam ve olanak sağlar. Cengiz Dağcı'nın *Badem Dalına Asılı Bebekler* adlı romanı sembolik anlatımın kullanılması açısından oldukça zengin bir metindir. Dramatik kurgu göz önünde tutulduğunda ev, toprak ve mezar/mezarlığın uzamsal; ışığın umut ve yaratının; ağacın ise doğuşu -ki bu daha çok tinsel anlamda ikinci doğuşu işaret eder-; Sevgil ve Halide'nin cinsel kimliğinin keşfinin; montaj metin olarak kullanılan Aydamak Efsanesinin ise kahramanlığın sembolik görüntüsü şeklinde kullanıldığı görülür.

Genel çıkarımla sözü edilen bu görüntülerin temelde başkişi Haluk'un dünyada ontolojik anlamda kendini kurma sürecine hizmet ettiğini söylemek mümkündür.

Kaynaklar

- Burcu Yılmaz, E. (2011). Hikâye ve romanlarda sembol dilinin görüntüleri üzerine bir değerlendirme. *bilig, Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 56, 45-56.
- Dağcı, C. (2012). *Üşüyen sokak*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Dağcı, C. (2012). *Yansılar2*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Dağcı, C. (2015). *Badem dalına asılı bebekler*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Durand, G. (1998). *Sembolik imgelem*. (Çev. Ayşe Meral). İstanbul: İnsan Yayınları.
- Fisher, A. (2009). *Kırım Tatarları*. (Çev. Eşref B. Özbilen). İstanbul: Selenge Yayınları.
- Göregenli, M. (2013). *Çevre psikolojisi insan mekân ilişkileri*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Harvey, D. (2011). *Umut mekânları*. (Çev. Zeynep Gambetti). İstanbul: Metis Yayınları.
- Lings, M. (2003). *Simge ve kökenörnek*. (Çev. Süleyman Sahra). Ankara: Hece Yayınları.

Ögel, B. (2010). Türk mitolojisi II. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Özher Koç, S. (2015). Cengiz Dağcı'nın üşüyen sokak adlı romanında mekân-insan özdeşliği. HUMANITAS, 5, 153-161.

Ricoeur, P. (2012). Hafıza, tarih, unutuş, (Çev. M. Emin Özcan), İstanbul: Metis Yay.

Said, W. E. (2009). Başlangıçlar niyet ve yöntem. (Çev. Ferit Burak Aydar). İstanbul: Metis Yayınları.

Wellek, R. - Varren, A. (1993). Edebiyat teorisi. (Çev. Ömer Faruk Huyugüzel). İzmir: Akademi Kitabevi.

EXTENDED ABSTRACT

In his stories and novels, Cengiz Dağcı tells about struggle for existence by Crimean-Tatar Turks living under Russian management against the attempt to remove them in the history scenes which became stronger after World War II. In a sense, Dağcı refer the sorrows to public opinion of the humanity. Works by Dağcı are simple and inherent since they correspond to self-life practice of the artist. We would like to state that his novels called Üşüyen Sokak and also Badem Dalına Asılı Bebekler, accepted as a follow-up for the first book, are different from his books, which the artist attracts attention to a great nostalgia, in terms of solving psychological development of the main character and analyzing process of being an individual and that this attitude refer the author to a more symbolic way to express.

In this study, based on the novel Badem Dalına Asılı Bebekler telling childhood of the main character Haluk that affects his personality formation which he appears as a 20-year-old young man in the novel Üşüyen Sokak, definition of the symbol has been emphasized primarily and it has been tried to obtain semantic expansions by using double qualifications involved in this definition. In this context, we can say that the symbol met with the readers in literary works generally in the form of place, time, person, color, figure, number and objects is involved in five different forms in the novel Badem Dalına Asılı Bebekler. These are 1) House, Soil and Tomb/Graveyard; 2) Light; 3) Tree; 4) Sevgil and Halide; 5) Montage text: Aydamak Legend. House, soil and tomb/graveyard involved in the first group express a spatial expansion which all the symbols represent a different emotion/opinion/concept or event. In the following section of the novel, home where Haluk live in with his family will match with father's land; sequestering the house, occupation in the town and cultural and physical pressure to which public was exposed to will be sustained by destroying the graveyards which are one of the cultural memory items, and the sorrow felt will be brought to an universal dimension with the sorrow of Jesus.

Light is symbolic image of hope and creation. The first sentence of the novel indicating the noon hours "It was noon. There was a table in the middle and there was a small vase on the table and flowers were in the vase. The flowers were flowers of the spring.", the moment when the saddest events happen in the novel

is followed by sun, light and heat (temperature) items, and bright images involved throughout the novel are the result of hope and attitude of the author for the future. In addition, light is a reference to vertical-size expansion which can be associated with the blessed one.

Tree is the symbolic image of renaissance which we consider that it means a second birth in spiritual sense but rather physical sense. In this study, considering the fact that birth of the second wife of Oguz Kagan from a tree in Oguz Kagan Epic, that tree represents renaissance in Turkish culture with reference to the prayer in Dede Korkut Narratives "I wish your rough tree with shadow wasn't cut!", it has been concluded that almond tree becoming green every spring in the book *Badem Dalına Asılı Bebekler* represents surviving –as individual and people- in spite of all pressures and violence. Similarly, it has been determined *Gülşen Kadın* giving birth to every year supports the birth and renaissance represented by the tree along with the statement "slightly prominent abdomen" of Sevgil turn into motive.

Sevgil and Halide, two of the characters in the novel, are effective in formation of gender identity for the main character, Haluk. Sevgil, as the person who was a friend of main character at first and then the person caused him to recognize sexuality, teaches Haluk love which relation between this character of the novel and the thing he represents has been emphasized. After biting Halide, the main character Haluk will think that he would overcome a great obstacle in sexuality which he defines it as a charming world. Besides, it is useful to express that temperature increases in the sections where love and sexual associations are transmitted intensively in the novel editing; and feeling of cool and cold is involved in the sections where loneliness is felt deeply.

Montage text involved in group five in symbol categorization, *Aydamak Legend*, is added into the fiction of novel as a text of legend told to Haluk by his mother. This legend has been based on a person called *Aydamak* who helps poor people and keeps them safe from any bad action and another person who oppresses poor people and takes their money and properties and introduces himself as *Aydamak*. According to the legend, real *Aydamak* catches this ill-minded person who became famous by the name of *Aydamak* and cuts ear of this man. After that, bad and cruel one will be mentioned as "Aydamak without ear". In the fiction of novel, the way *Gülşen* calls her elder son with the name of *Aydamak* because of his naughty acts and the sentences "It wasn't the doll to which I gave smile of *Aydamak*. It became shapeless. It was crushed. *Aydamak* has crushed it." (p.117) mentioned in the scene when child breaks a doll into pieces establish a semantic relation between dramatic fiction and text of the legend. In addition, the statement "As if a *Aydamak* with a bald head and long and thin moustache who hides under the grapevines would take a step and draw out sharp end of the knife into his hand towards my ear." (p.159) and question asked by Haluk to Miss *Zöhre* "Sister *Zöhre*, haven't I got ears?" (p.162) support the semantic transitions to be established between the events told in the novel and montage text.

In the following table, you can see clearly the match-up between montage text and novel editing:

	AYDAMAK LEGEND	NOVEL CALLED BADEM DALINA ASILI BEBEKLER
OPRESSED BY	Aydamak without ear	Russian people
Those who exposed to oppression	Someone of the people who work on their fields.	Tatar people working on their vineyards and fields.
PLACE WHERE EVENT HAPPENED	Crimea	Crimea
METHOD OF OPPRESSION	Stealing, use of brute force	Destroying, confiscation and relegation
HERO (HÂDİ)	Real Aydamak	???????

When table seen above is read in horizontal size, it is remarkable that oppressive Russian management matches with "Aydamak without ear" and the people which Aydamak without ear steals from and oppresses matches with Tatar people. The mutually used method is oppression and brute force. It comes to the conclusion with the message that liberation is an ultimate thing to be reached certainly owing to the fact that Stalin's period is more oppressive than the partial relief atmosphere in Lenin's atmosphere and also decision to exile Tatar people to cold central regions of Uzbekistan turned their life into a suffer in 18th May of 1944 which Cengiz Dağcı analyzes it in his novel. This message is represented by "interrogation mark" (?) in the table above but it can be revealed only by solving symbolic language in the novel. Author ends his novel "Üşüyen Sokak" by coming to the conclusion about Haluk which he introduced to the readers as a young man. By taking the table above into account, the opinion that Haluk is the leader expected by Tatar people which it is seen that Cengiz Dağcı, as a highbrow, offers solutions for problems of the public.

Semantic inferences mentioned above has been achieved only by solving the symbolic language. This study has been made in order to lay emphasis on symbols so that literary texts could have immortal meanings.

GELİR DAĞILIMININ MAKROEKONOMİK BELİRLEYİCİLERİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ¹

Doç. Dr. Cemil SERHAT AKIN

Mustafa Kemal Üniversitesi, csakin@mku.edu.tr

Doç. Dr. Cengiz AYTUN

Çukurova Üniversitesi, caytun@gmail.com

Makale Geliş Tarihi: 23.09.2017 Makale Kabul Tarihi: 14.12.2017

Öz

1980'li yıllar sonrasında Neo-liberal politikaların uygulanması ile birlikte özellikle gelişmekte olan ülkelerde, gelir dağılımı eşitsizlikleri görülmeye başlanmıştır. Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerde gelir dağılımının belirleyicilerinin saptanması ve oluşturulacak politikalarda bu belirleyicilerin göz önüne alınması gerekir. Bu çalışmada Türkiye'de gelir dağılımının belirleyicilerinin saptanması amacı doğrultusunda, 1980-2013 yılları arasındaki veriler zaman serisi analizi yöntemi ile analiz edilmiştir. Çalışmada ayrıca sektörel ve bölgesel olarak ücret eşitsizliklerinin nedenleri de sorgulanmıştır. Hacker ve Hatemi'nin yöntemi ile gerçekleştirilen nedensellik analizinde kişi başına düşen gelir, enflasyon oranı, dışa açıklık oranı ve kamu harcamaları, dış borç faiz ödemeleri modele açıklayıcı değişkenler olarak eklenmiştir. Analiz sonuçlarına göre enflasyon ve gelir dağılımı eşitliği arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisine rastlanılmıştır. Türkiye'deki enflasyon olgusu ise bölgesel ve sektörel gelir eşitsizliğinin nedenidir. Dış borç faiz ödemelerinden ülkedeki gelir dağılımına doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi söz konusudur. Son olarak elde edilen bölgesel gelir eşitsizliğinin ekonomik büyümenin nedeni olabileceği ve ayrıca ekonomik büyüme ile birlikte sektörel gelir eşitsizliğinin oluşabileceği söylenebilir.

Anahtar kelimeler: Gelir eşitsizliği, Büyüme, Enflasyon, Dışa açıklık, Zaman serisi analizi.

MACROECONOMIC DETERMINERS OF INCOME DISTRIBUTION: TURKISH CASE

Abstract

Owing to the Neo-liberal policy implementation after 1980s, the income inequalities particularly in developing countries have come into sight. Assignment for the determiners behind income inequalities in developing economies such as Turkey, and consideration of those determiners in upcoming policies are needed steps. In this study, the data which belongs to the years 1980-2013 of Turkey was examined via time series analysis method in order to assign the determiners of distribution of income. Besides, the reasons of the sectoral and regional payment inequalities were also questioned. In the analysis, where method of Hacker and Hatemi was used, the per capita income, inflation rate, trade openness, government expenditures and interest payment for external debt were added up the model as the explanatory variables. According to the analysis results, there were found a relation of bilateral causality between the inflation and the distribution of income equality. The inflation phenomenon in Turkey is the real reason behind the regional business specific inequality of income. Moreover, there is a unilateral causality relation from the foreign debt-interest payment towards the distribution of income in the country. Finally, it can be said that regional inequality of income could be the reason of economic

¹ Bu çalışma 20-22 Ekim 2016'da Bodrum, Türkiye'de gerçekleştirilen "5. International Conference on Economics" bilimsel etkinliğinde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

growth, and then respectively along with the economic growth, the business specific inequality of income could emerge.

Keywords: *Income inequality, Growth, Inflation, Trade openness, Time series analysis.*

1. Giriş:

Bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ülkeler arasındaki mesafeleri daraltmış ve kültürleri de birbirine yaklaştırmıştır. Ülkelerin karakteristik özelliklerinde yaşanan benzeşme hareketleri çok uluslu şirketler için yeni pazarlar anlamına gelmiş ve özellikle 1980'li yıllarla birlikte Neo-liberal politikalar ülkelerin ekonomi gündemine oturmuştur. Neoliberal politikaların uygulanmaya başlaması ile birlikte özellikle gelişmekte olan ülkelerde gelir artışı sağlanırken, diğer taraftan gelir dağılımı eşitsizlikleri problemleri görülmeye başlanmıştır. Gelir artışı makroekonomik politikaların birincil amacı konumuna gelirken yaratılan gelirin adil dağılımı ihmal edilmiştir. Oysaki ülkenin ekonomik olarak kalkınması için gelir artışı bir amaç değil, bir araç olarak görülmelidir. Kalkınma politikaları oluştururken kalkınmayı etkileyen unsurların bilinmesi ve bu unsurların birlikte planlanması gerekir. Bu sebeple kalkınma politikalarının inşasında öncelikle gelir dağılımının belirleyicilerinin saptanması önem arz etmektedir. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerde gelir dağılımının belirleyicilerinin saptanması iktisatçıların çok önem verdiği bir konu olmasına rağmen söz konusu ülkelere ait uzun dönemli verilerin mevcut olmaması ampirik çalışmaların ve tartışmaların sınırlayıcısı olmuştur. Bu düşünceden hareketle çalışmanın amacı Türkiye'nin gelir dağılımının belirleyicilerinin saptanması olarak belirlenmiştir. Çalışmada gelir dağılımının ölçütü olarak Texas Üniversitesi Eşitsizlik Projesi (UTIP) kapsamında oluşturulan Theil endeksi kullanılacaktır. Ayrıca Türkiye'nin NUT 2 bölgesi için, Theil T İstatistiğinin gruplar arası bileşenlerinin ölçümü ile elde edilen, imalat sanayiindeki sektörler arası ve bölgeler arası ücret eşitsizliği verileri de analize dahil edilecektir. Çalışma kapsamında Türkiye'nin 1980- 2013 yılları arasında ki kişi başına düşen gelir, enflasyon oranı, dışa açıklık oranı ve kamu harcamaları, dış borç faiz ödemeleri verileri modele açıklayıcı değişkenler olarak eklenecek ve gelir dağılımını etkilediği düşünülen söz konusu değişkenlerin olası etkileri zaman serisi yöntemi kullanılarak analiz edilecektir. Çalışmanın uygulama kısmında gerçekleştirilen test Toda-Yamamoto (1995) tipi nedensellik testinin Hacker ve Hatemi-J (2006; 2012) tarafından geliştirilmiş bir versiyonudur. Nedensellik analizinde kurulan VAR modeli için kullanılacak gecikme sayısı Hatemi-J (2003) tarafından önerilen enformasyon kriteri ile tespit edilmiştir. Nedensellik sınaması için elde edilen MWALD istatistikleri kaldırıcı bootstrap dağılımından elde edilen kritik değerlerle karşılaştırılmıştır (Efron, 1997:15; Hacker ve Hatemi-J, 2006; 2012).

Çalışmada öncelikle gelir dağılımını etkilediği düşünülen unsurlar ile gelir dağılımı arasındaki etkileşim mekanizması ilgili literatür çerçevesinde ortaya konulacaktır. Üçüncü bölümde Türkiye'nin gelir dağılımına ilişkin bilgiler verilecektir. Çalışmanın dördüncü bölümünde gerçekleştirilecek ekonometrik analize ilişkin model önerisi sunulacak ayrıca analizde kullanılan veri ve ekonometrik yöntem hakkında bilgi verilecektir. Çalışma analiz sonucunda elde edilen bulguların sunulması ve politika önerileri ile sonlandırılacaktır.

2. Gelir Dağılımı, Dağılımı Etkileyen Unsurlar ve Eşitsizliğin Ölçülmesi

Bu bölümde ülkede yaratılan gelirin dağılımı ve dağılımın adil olmaması sonucunda ortaya çıkan gelir eşitsizliği konusunda açıklamalarda bulunulacaktır. Ek olarak gelir dağılımında rolü olan unsurlara değinilerek, gelir dağılımının adil olup olmadığını ölçmek amacıyla geliştirilmiş başlıca yöntemler hakkında açıklamalarda bulunulacaktır. Çalışmanın amacının Türkiye'deki gelir dağılımının ve ücret eşitsizliklerinin belirleyicilerinin sorgulanması olması sebebiyle bu yöntemler hakkında yapılan açıklamalar sınırlı tutulacaktır.

2.1. Gelir Dağılımı Analizinde Kullanılan Temel Kavramlar

Gelir dağılımı, bir ülkenin belirli bir süre içinde üretilen millî gelirin bireyler, gruplar, üretim faktörleri ya da ülkenin bölgeleri arasında dağılımı olarak tanımlanabilir. Gelir dağılımı analizinin aynı ülke içerisinde farklı örneklemeler üzerine gerçekleştirilmesi farklı sonuçlara ulaşılmasına ve ülkeler arasında karşılaştırma yapılmasını zorlaştırmaktadır. Örneğin gelir dağılımı bulguları gelirin çeşidine (ücret, yevmiye faiz, vb.), cinsiyete, zaman dilimine, yaşa ya da bölgelere göre farklılık gösterir. Bu sebeple yapılan analizlerin kategorize edilmesi gerekmektedir. Bu şekilde elde edilen sonuçların hangisinin gelir dağılımını daha doğru yansıttığı sorunsalı irdelenmesi gereken bir diğer konudur (Daly, Crews ve Burkhauser, 1997:20).

Gelir dağılımı üzerine yapılan çalışmalar sonucunda elde edilen trendler daha çok fonksiyonel, kişisel, sektörel ve bölgesel olarak kategorize edilmektedir. Çalışmanın ampirik uygulama kısmında gerçekleştirilecek analiz için bu trendlerin nasıl elde edildiğinin bilinmesi önem arz etmektedir. Bu sebeple aşağıda söz konusu trendlerin nasıl elde edildiği kısaca açıklanmıştır

i) Kişisel gelir dağılımı: İktisat literatüründe genel olarak daha yaygın kullanılan bir yaklaşımdır. Belirli bir dönemde ülke içerisinde yaratılan millî hâsılının tüketiciler arasında nasıl dağıldığını gösteren en temel gelir dağılımı hesaplama yöntemidir. Kişisel gelir dağılımı hesaplamasında hane halklarının elde ettikleri gelirin büyüklüğüne göre bir sıralama gerçekleştirir. Yapılan sıralama sonrasında ülke nüfusu 5 gruba ayrılır ve yüzde yirmilik dilimler oluşturulur. İlk yüzde 20'lik grup geliri en düşük olan grubu son yüzde 20'lik grup ise geliri en yüksek olan grubu temsil eder. En düşük gelirli % 20 ile en yüksek gelirli %20'nin millî gelirden aldıkları paylar arasında büyük bir farkın olması gelir dağılımındaki eşitsizliği işaret eder.

ii) Fonksiyonel gelir dağılımı: Üretim faktörlerinin millî hâsılaya yapmış oldukları katkı payının hesaplanmasıyla elde edilen gelir dağılımı modelidir. Başka bir deyişle fonksiyonel gelir dağılımı millî gelirin ücret, faiz, rant ve kar arasındaki dağılımıdır (Aktan ve Vural, 2002:2). Bu dağılım, millî gelirin üretime katılan üretim faktörleri sayısına bölünerek gerçekleştirilir.

iii) Sektörel gelir dağılımı: Bu dağılım oluşturulurken tarım, sanayi, hizmet, ticaret gibi sektörel ayrımlar yapılır ve sektörlerin millî gelire yapmış oldukları katkılar ayrı ayrı hesaplanır. Sektörel gelir dağılımı, o ülkenin ekonomik gelişim

düzeyi hakkında da bilgi sağlar. Bu sayede büyümenin itici gücü belirlenerek politika yapıcılara bilgi sağlanır. Ayrıca bu dağılımın yıllara göre gerçekleştirilmesi durumunda ülkenin endüstrileşme düzeyi de belirlenebilir.

iv) Bölgesel gelir dağılımı: Bölgesel gelir dağılımının hesaplanabilmesi için ülke bölgelere ayrılır ve bu bölgelerin milli gelire yapmış oldukları katkılar hesaplanır. Bu sayede bölgeler arası gelişim farklılıkları ortaya konur.

Yukarıda belirtilen gelir dağılımı türleri “birincil dağılımı” ve “ikincil dağılım” ayrımının yapılmasına olanak tanımaktadır. Birincil dağılım olarak adlandırılan dağılım, piyasa sürecinin meydana getirdiği gelir dağılımı, ikincil dağılım ise, devletin piyasa mekanizmasının işleyişine çeşitli araçlar ile müdahale ederek yaptığı dağılımdır.

2.2. Gelir dağılımı eşitsizliğinin ölçülmesi

Bu bölümde gelir dağılımı eşitsizliğinin ölçümünde yaygın olarak kullanılan göstergeler hakkında kısa bilgiler verilirken, çalışmamız kapsamında Türkiye gelir dağılımını analizinde kullanılacak olan Theil Endeksine ilişkin daha ayrıntılı bilgi verilmiştir.

Gelir eşitsizliği ölçümünde temel olarak iki grup vardır; pozitif ve normatif eşitsizlik ölçüleri.

Pozitif ölçütler gelirlerin birbirinden veya ortalama gelirden farklarına odaklanırken, normatif ölçüler toplumsal refahın belirli standartlar üzerinde olması gerektiği görüşüne göre değerlendirme yapar. Aşağıdaki şemada söz konusu gruplara giren göstergeler birlikte verilmiştir. Ülkelere ait gelir dağılımları hesaplanırken kullanılan yöntemlerin belirlenmesi önem taşımaktadır. Özellikle ülkeler arası yapılan karşılaştırmalarda kullanılan yöntemlerin farklı olması yanlış çıkarımlara neden olabilmektedir. Tüm bu ölçütlerin oluşturulan metodolojilerin birbirlerine göre avantaj ve dezavantajları bulunmaktadır.

Pozitif ölçüler

- Gini katsayısı,
- Yüzdeler gruplar katsayısı,
- Logaritmik sapmaların ortalaması,
- Değişkenlik katsayısı
- Kuznets katsayısı
- Theil endeksi

Normatif ölçütler

- Dolton ölçütü
- Atkinson endeksi

2.2.1. Objektif Ölçütler

Gini katsayısı: Carrado Gini tarafından literatüre kazandırılan Gini katsayısı, eşitsizlik seviyesini tek bir sayıya indirgemıştır. Literatürde en yaygın olarak kullanılan ölçülerden biri olan Gini katsayısı, gelir eşitsizliği düzeyinin grafiksel gösterimi olan Lorenz eğrisinden elde edilmektedir. 0 ile 1 rakamı arasında

ölçeklendirilen Gini katsayısına göre toplumda gelir dağılımında tam eşitlik varsa Gini katsayısı "0" değerini, mutlak eşitsizlik varsa "1" değerini almaktadır. Gini katsayısı sıfır değerine yaklaşması gelir dağılımında adil dağılımın arttığını ifade ederken 1'e yaklaşım adil gelir dağılımının bozulduğunu ifade eder. Gini katsayısı gelir grupları arasındaki gelir transferleri oldukça değişime uğrar (Aktan, Vural, 2002:1).

Yüzdelerlik gruplar katsayısı: Bu yöntemde göre, ülkedeki tüm bireyler %20, %10 veya %5 gibi yüzdelerlik dilimlere/gruplara ayrılır. Oluşturulan grupların milli gelirden ne kadar pay aldığını gösteren basit bir yöntemdir. Hane halkları kullanılabilir gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak 5 gruba ayrıldığında; "İlk yüzde 20'lik grup" geliri en düşük olan grubu, "Son yüzde 20'lik grup" ise geliri en yüksek olan grubu tanımlamaktadır.

Değişkenlik katsayısı: Değişkenlik katsayısı istatistikî dağılımın standart sapmasının aritmetik ortalamaya oranıdır. Değişkenlik katsayısının karesi, "görelî varyans" olarak adlandırılır. Elde edilen varyans değeri gelirlerin ortalama gelirden ne kadar saptığını ölçer. Gelir dağılımı eşitsizliği analizlerinde, "görelî varyansın yarısı" bir eşitsizlik ölçüsü olarak ayrıştırma analizlerinde yaygın olarak kullanılmaktadır.

Logaritmik sapmaların ortalaması: Bu yöntem de değişkenlik katsayısında kullanılan yöntemle benzerlik göstermektedir. Yöntemde gelirlerin birbiri ile olan farkları değil gelirlerin genel ortalamadan farkları ölçülür. Bu yöntem her bir hane halkı geliri ile ortalama gelir arasındaki ilişkiyi logaritmik olarak ölçer.

Kuznets katsayısı: Kuznets Katsayısı, sektörler göre sınıflandırılmış bir Lorenz Eğrisinden elde edilir. Katsayı değeri Gini katsayısı gibi 0 ile 1 arasında bir değer alır ve sadece iki sektörlü bir ekonomi için uygulanabilir. Sektörel gelir dağılımı ortalaması ülke ortalamasına eşitse katsayı sıfıra eşit olur (Aktan, Vural, 2002:2).

Theil İndeksi

Toplam eşitsizliği gruplar arası (TB), ve grup içi (TW) olarak ayrıştırabilen Theil endeksi bu özelliği sayesinde ampirik uygulamalarda sıklıkla kullanılmaktadır (Elveren ve Galbright 2009:180). Endeks bu iki bileşenin toplanması ile elde edilir.

$$T = TB + TW$$

Analize dahil ettiğimiz verilerin toplulaştırılmış olması sebebi ile Grup içi etkilerin gözlenmesi mümkün değildir. Bu sebeple sadece gruplar arası eşitsizlik gözlenecektir. Theil'in 1972 yılındaki makalesinde gruplar arası eşitsizlik (TB) aşağıdaki şekilde formüle edilmiştir (Theil, 1972:322).

$$T^B = \sum_{i=1}^n \left\{ \left(\frac{p_i}{P} \right) * \left(\frac{y_i}{\mu} \right) * \ln \left(\frac{y_i}{\mu} \right) \right\}$$

Formülde i her bir grubu, " p_i " i grubundaki kişi sayısını, P toplam nüfusu, " y_i " i grubundaki ortalama geliri ve " μ " ise toplam nüfusun ortalama gelirini ifade etmektedir.

Theil endeksi ölçekten bağımsızdır. Endeksin değeri hane halkı sayısına ya da ele alınan grubun büyüklüğüne göre değişim gösterebilir. Bu durumda farklı ülkelerin karşılaştırıldığı panel veri uygulamaları için kullanışlı değildir. Ülkelere özgü zaman serisi analizlerinde sıkça kullanılan bu endeks bir ülkede zaman içerisinde eşitsizliğin nasıl değiştiği konusunda açıklayıcı güce sahiptir (Gürsel, Levent, Selim ve Arca., 2000:54).

James K. Galbraith, Texas Üniversitesi Eşitsizlik Projesi (University of Texas Inequality Project- UTIP) kapsamında oluşturmuş olduğu grup imalat sanayiindeki ücret eşitsizliğini Theil T istatistiğinin gruplar arası bileşeni ile ölçen bir veri seti oluşturmuştur. Bu proje kapsamında Türkiye'nin de içinde olduğu özel çalışma başlıkları oluşturulmuş ve bu çalışmalarda elde edilen veriler ekonomistlerin analizlerinde sıkça kullanılmıştır.

Theil indeksi ile gelir dağılımı hakkında yorum yapılması ücret tabanlı bir istatistik olduğu için eleştirilebilmektedir. Ayrıca ücret dışı gelirlere ilişkin bir bilgi vermez. Bu nedenle, elbette ücret eşitsizliği genel gelir eşitsizliğinin birebir yansıması değildir. Ancak ücret, toplumun çoğunluğunun önemli bir gelir kaynağıdır ve gelirin süreklilik arz eden önemli bir parçasıdır. Bu nedenden ötürü gelir dağılımının genel görüntüsü hakkında açıklama gücü yüksektir. Galbright (2009) Oluşturduğu endekse ilişkin savunusunda; ülkede gelir eşitsizliklerinin makroekonomik politikalar tarafından belirlendiğini dolayısıyla, bu politikaların farklı bölgelerde ve farklı sektörlerde çalışan ücretliler üzerine olan etkilerinin farklı olduğunu ifade etmiştir. Bu nedenle belli bir endüstride veya bölgede çalışan insanların ortalama gelirlerinin farklılaşması ülkenin genel gelir eşitsizliğinin de belirleyicisi olacağını ve endeksin bu eşitsizliğin göstergesi olacağını savunmuştur.

2.2.2. Normatif ölçütler

Dalton ölçütü: Dalton ölçütü diğer gelir dağılımı ölçütlerine nazaran daha geniş bir ölçüttür. Ekonomik refahı da içermesi nedeniyle kalkınma iktisatçılarınca sıkça kullanılır. Neoklasik düşünceden hareketle gelirin marjinal faydasının gelir arttıkça düştüğünü varsayarak toplam faydanın fiili düzeyleri ile gelirin eşit dağılımı durumunda elde edilecek toplam fayda düzeyinin karşılaştırılmasına dayanır. Herkes için aynı tip fayda fonksiyonu söz konusu olduğu için toplam refahın maksimizasyonu gelirin eşit bir şekilde bölüşülmesi halinde mümkün olacaktır. Ölçüt, fiili sosyal refahın, maksimum sosyal refaha oranını eşitlik ölçüsü olarak almaktadır.

Atkinson Endeksi: Toplumsal refah fonksiyonundan türetilmiş bir endekstir. Kişisel faydanın karşılaştırılabilir olduğu varsayımı ile hareket eder. Toplumsal refah fonksiyonu, her bir bireyin refah fonksiyonunun toplamından oluşan toplanabilir, simetrik ve içbükey bir fonksiyondur (Aktan, Vural, 2002:13).

2.3. Gelir dağılımını etkileyen unsurlar ve ilgili literatür

Neolibrealleşme süreci öncesinde ülkelerin zenginlikleri sahip oldukları faktör donanımları ile açıklanırken ülkedeki gelir dağılımı için yapılan analizler daha çok faktörel gelir dağılımı üzerine yoğunlaşmaktaydı. Fakat özellikle ikinci dünya savaşı sonrasında ivme kazanan küreselleşme olgusu aynı faktör donanımına sahip ülkeler arasında görülen gelir dağılımı farklarını açıklamak için yapılan analizlerin merkezine oturmuştur.

1980'li yıllar ile başlayan neoliberal politikalar özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri büyüme ve kalkınmanın küreselleşme aracılığıyla olacağına inandırmış ve ihracata dayalı büyüme modellerine yönlendirmiştir. Fakat ülkeler arası yaşanan bu eklenmeler ülkelerde yaşanan sorunlarında birbirine eklenmesi sonucunu doğurmuştur. Yapılan bu çalışma daha çok neoliberal politikalar çerçevesinde küreselleşme olgusu altında yaşanan gelişmelerin gelir dağılımına etkileri sorgulanacaktır.

Küreselleşme olgusunun gelir dağılımını etkileme mekanizması aşağıdaki gibi düşünülebilir:

- i. Üretim faktörlerinin hareketliliği sonrasında yaşanan faktör getirisi değişimleri
- ii. Serbest ticaretin sağladığı gelirin yarattığı yüksek tasarruflar
- iii. Yüksek gelirin yarattığı talep artışı sonrası yaşanan enflasyon
- iv. Yabancı sermaye yatırımları
- v. Üretim metotlarında yaşanan değişim sonrası beşeri sermayesi yüksek işgücüne oluşan talebin yarattığı ücret farklılıkları (Davis ve Haltiwanger, 1991:820; Bound ve Johnson, 1992:371)
- vi. Teknoloji transferi ile yaşanan verimlilik artışları
- vii. Birlik üyelikleri için gerçekleştirilen yapısal ve kurumsal düzenlemeler

Gelir dağılımı ile makro ekonomik göstergelerin etkileşiminin sorgulandığı bu çalışmada ilgili literatür ampirik analize konu olacak göstergeler ve bunların etkileşim mekanizmaları çerçevesinde oluşturulmuştur. Öncelikle ekonomik büyümenin gelir dağılımına etkisi sonra dış ticaret serbestliği, enflasyon olgusu kamu harcamaları ve devletin ekonomiye müdahalesi çerçevesinde ilgili literatür sunulacaktır.

2.3.1. Dış Ticaret Serbestliği Gelir Dağılımı İlişkisi

Küreselleşme olgusunun gelir dağılımı üzerine olan etkisi üzerinde bir uzlaşma olmasına rağmen bu etkinin yönü üzerinde tam bir uzlaşma sağlanmış değildir. Bu uzlaşmanın sağlanamamasının nedenleri arasında ülkelerde görülen kurumsal ve kültürel yapı farklılıkları ve gelir düzeyi farklılıkları bulunmaktadır. Kahai ve Simmons (2005), yapmış oldukları çalışmada gelir dağılımı adaletsizliğini ölçmek için kullandıkları Gini endeksi ile dışa açıklık arasındaki ilişkiyi sorgulamıştır. Gelişmiş ve

az gelişmiş iki ayrı ülke grubu ile gerçekleştirdikleri analizde az gelişmiş ülkelerde anlamlı bir ilişki bulunurken, gelişmiş ülkelerde anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

Bir diğer çalışmada Robbins (2003:2) küreselleşme olgusunun ülkeler arasında farklı sonuçlar doğurduğu sonucuna ulaşmıştır. Güney ülkelerinde dış ticaret serbestliğinin artması görece daha zengin kuzey ülkelerinden fiziki sermaye transferine olanak sağlamak ve güney ülkelerinde bu teknolojileri kullanabilecek nitelikli emeğin talebini artırarak ücretlerde artışa sebebiyet vermektedir. Bu durumda güney ülkelerde nitelikli işçinin gelir düzeyi artarken aynı zamanda ülke içerisinde bir gelir adaletsizliği yaratmaktadır. Diğer taraftan kuzey ülkelerindeki beşeri sermayesi yüksek nitelikli işçinin geliri azalmaktadır. Robbins' ten daha sonra aynı konuda analiz gerçekleştiren Dollar ve Kraay (2004:22), ticari serbestleşmenin gelir dağılımı adaletsizliğini azaltacağı yönünde ampirik sonuçlar elde etmiştir. Daha çok düşük gelirli ülkelerin analiz edildiği 68 az gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için ticari açıklık gelir dağılımı ilişkisinin araştırıldığı bir diğer çalışmada Gini katsayısı ile ticari liberalizasyonun arasında negatif yönlü ilişki bulunmuştur. Dışa açıklıktaki artışlar Gini katsayısını azaltarak gelir dağılımını iyileştirmektedir (Değer 2006). Benzer olarak Faustino, H. ve Vali, C. (2011:18), 24 OECD ülkesi için dışa açıklık ile gelir dağılımı eşitsizliği ilişkisini sorguladıkları çalışmalarında dışa açıklık ile gelir eşitsizliği arasında negatif yönlü bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuşlardır.

Bhatta 1960 ile 1989 yılları arasında 120 gelişmiş ve gelişmekte olan ülke için gerçekleştirdiği analizde dış ticaret serbestliği ile gelir dağılımındaki bozulma arasındaki ilişkiyi sorgulamıştır. Johansen eşbütünleşme yöntemiyle gerçekleştirilen analiz sonucunda gelir dağılımındaki bozulma ile dışa açıklık arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunmuştur (Bhatta, 2002:190).

Yaptıkları çalışmalarda ticari liberalizasyon ile gelir dağılımı arasında herhangi bir ilişki bulunmayan araştırmacılar da mevcuttur. Örneğin Li, Squire ve Zou (1998), Vivarelli (2004), farklı zamanlarda gerçekleştirdikleri analizlerde istatistikî olarak anlamlı herhangi bir sonuca ulaşmamışlardır. Benzer olarak Sehar, Adıqa, Azra ve Ahsan (2013), Pakistan ekonomisi için zaman serileri kullanılarak 1972-2008 dönemi için gerçekleştirdikleri analizde ticari serbestliği ile gelir dağılımı arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır.

2.3.2. Büyüme Gelir Dağılımı İlişkisi

Gelir adaletsizliğinin sorgulandığı çalışmalarda analize dahil edilen değişkenlerin etkisi uzun dönemde değişebilmektedir. Örneğin Bashir ve Khan (2011) 1970-2009 yıllarını kapsayan dönemde Hindistan için gerçekleştirmiş oldukları analizde dışa açıklığın kısa dönemde gelir eşitsizliğini artırırken uzun dönemde gelir eşitsizliğini azalttığı sonucuna ulaşmışlardır. Bu değişken durum gelir düzeyi ile ilişkilendirilebilir. Kuznets'in (1955) ön gördüğü gibi dış ticaret sayesinde yükselen gelir adil dağılımda farklılıklar yaratabilir. Değer (2006:64)'in az gelişmiş ülkeler için gerçekleştirdiği analiz sonuçlarına göre kişi başına gelirdeki artışlar gelir dağılımını bozmaktadır.

Persson ve Tabellini (1994:600) büyüme ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi geliştirmekte olan ve gelişmiş ülke grupları için panel veri analizi ile ayrı ayrı sorgulamış ve gelir dağılımı ile büyüme arasında negatif ilişki bulunmuştur. Forbes ise benzer olarak iktisadi büyüme, gelir dağılımı, ilişkisini 45 ülke verileri ile panel veri analizi yöntemi ile sorgulamış söz konusu ilişkinin yönünü pozitif olarak bulmuştur (Forbes, 2000).

Forbes bulmuş olduğu bu farklı sonuçları kullanmış olduğu yöntem ile ilişkilendirmiştir. Forbes(2000)'e göre söz konusu ilişkinin araştırılmasında zaman ve kesit etkileri birlikte değerlendirilmelidir. Bu sebeple kullanılması gereken yöntem panel veri analizidir. Forbes'e göre panel veri yöntemi ölçüm hatalarını ortadan kaldırmaktadır. Anderson (2005) da aynı doğrultuda açıklamalar yapmış, zaman serisi analizlerinde açıklık ile gelir eşitsizliği ilişkisinin yüksek olduğunu, panel veri analizlerinde ise bu ilişkinin daha düşük olduğu belirtilmiştir.

Elveren ve diğ. (2012), ticari açıklık, doğrudan yabancı yatırımlar, büyüme ve ücret eşitsizliği ilişkisini Johansen Eşbütünleşme ve Granger Nedensellik testleri ile sorgulamış ve ticari serbestleşme sayesinde artan gelirin ücret eşitsizliği yarattığını ileri sürmüşlerdir.

2.3.3. Enflasyon Gelir Dağılımı İlişkisi

Gelir dağılımı ile ilişkilendirilen makroekonomik göstergelerden biride enflasyondur. Enflasyonun gelir dağılımı üzerine etkisi ilk olarak ücret mekanizması üzerinden gerçekleşir.

Enflasyon sabit ücret ile çalışan işçi kesiminin zararına iken gelirleri rant ve karlara dayanan kesimin yararınadır. Gelirlerini fiyat artışları karşısında koruyamayan gruplar enflasyon nedeniyle gelir kaybına uğrarlar. Gelir dağılımının bozulması zengin kesimim geliri daha da artarken düşük gelirli kesim daha fakir hale gelir. Yüksek enflasyonun orta sınıfı ortadan kaldırıcı etkisi vardır. Sonuç olarak, enflasyonun gelir dağılımı üzerindeki etkisinin olumsuz olacağı beklenmektedir.

Al-Marhubi (1997:318,2000:199), çalışmasında enflasyon ile gelir eşitsizliği arasındaki sorgulamış yüksek enflasyonun yüksek eşitsizliğe neden olduğu sonucuna ulaşmıştır. Jim Dolmas, Gregory W. Huffman ve Mark A.Wynne (2000:280) ise gelir dağılımı ile enflasyon arasındaki ilişkiyi kurumsal göstergeler olan demokrasi düzeyi ve politik bir gösterge olan merkez bankası bağımsızlığı ile kurmuş gelir eşitsizliği ile enflasyon arasında pozitif yönlü bir ilişki bulmuştur. Gerçekleştirilen nedensellik analizi sonuçlarına göre eşitsizlikten enflasyona doğru bir nedensellik tespit edilmiştir.

ABD ve OECD ülkelerinin analize konu olduğu, gelişmiş ülkeler için enflasyon ve para politikalarının gelir eşitsizliği ile ilişkilendirilmiştir. Çalışmada enflasyon oranının görece daha yüksek olduğu ülkelerde enflasyonun düşmesinin gelir eşitsizliğini azalttığı, enflasyon oranının düşük olduğu ülkelerde enflasyonun düşmesi gelir eşitsizliğini artırdığı sonucuna ulaşılmıştır Rossana Galli ve Hoeven 2001:15).

Bulir (2001:154) enflasyon ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmasında yüksek ve düşük enflasyon oranlarının gelir dağılımına farklı etkileri olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bulgular, yüksek enflasyon oranlarının gelir dağılımını bozucu, düşük enflasyon oranlarının gelir dağılımını düzeltici etkisi olduğunu göstermektedir. Monnin (2014), OECD ülke verileri ile yaptığı çalışmada gelir eşitsizliği ile enflasyon arasındaki ilişkiyi sorgulamıştır. Analiz sonuçlarına göre düşük enflasyon oranlarında gelir eşitsizliğinin daha yüksek olurken %10 civarında ılımlı bir enflasyonun gelir dağılımını iyileştirdiği sonucuna ulaşmıştır. Enflasyon oranının %13'ü aşması durumunda ise gelir dağılımı yeniden bozulmaktadır. Bu durumda gelir dağılımı ile enflasyon arasındaki ilişkinin doğrusal olmadığı söylenebilir.

Türkiye üzerine yapılan bir çalışmada Yeldan (2000), enflasyon ile gelir dağılımı arasındaki ilişki sorgulanmış, enflasyonu temsilen TEFE, TÜFE ve GSMH deflâtörü de kullanılmıştır. Çalışmanın devamında TEFE verisinin kullanımı ile elde edilen diagnostik sonuçlar ile model daha anlamlı hale geldiği için bu seri tercih edilmiştir. Çalışma sonucunda kısa vadeli sermaye hareketlerinin yaygınlaşmasıyla beraber sıklaşan krizlerin ve enflasyonist ortamın ücretli kesimin fakirleşmesine yol açtığı sonucuna ulaşılmıştır.

2.3.4. Ücret Mekanizması ve Gelir Dağılımı İlişkisi

Yukarıda bahsedilen küreselleşme olgusu, gelir artışı ve enflasyonun ikincil etkileri ücret mekanizması üzerinden gerçekleşmektedir. Yaşanan küreselleşme yeni pazarların oluşumuna, enflasyonun yarattığı zengin kesim ve artan gelir lüks mala olan talep artışına sebebiyet vermektedir. Bu durumda işgücüne olan talep artarken özellikle kaliteli mal üretiminde kullanılan beşeri sermayesi yüksek nitelikli işgücüne olan talep artışı daha fazla olmaktadır. Sonuç olarak işgücüne ödenen ücretlerde büyük farklılıklar meydana gelir. Yaşanan bu ücret farklılıkları gelir dağılımı eşitsizliğinin önemli bir nedenidir.

Fajnzylber ve Fernandes (2004:25) Brezilya üzerine yaptıkları çalışmalarında özellikle ihracat endüstrilerinde üretilen malların iç piyasa için üretilen mallara kıyasla daha kaliteli olduğunu ifade ederken bu sektörlerde daha nitelikli emeğe ihtiyaç duyulduğunu belirtmişlerdir. Bu durum sektörde çalışan işçilerin daha yüksek ücretle çalışması sonucunu doğurmuştur.

Verhoogen (2007) aynı analizi Meksika için gerçekleştirmiş ticaret hacmindeki artışın ihracatta ortalama ürün kalitesini artırdığını ve bunun sonucunda nitelikli işgücüne talebin arttığını belirtmiştir. İhracat endüstrilerinde nitelikli işgücüne olan bu talep artışı ücret eşitsizliğini de beraberinde getirmektedir.

2.3.5. Devlet Mekanizması ve Gelir Adaletsizliği

Dış ticaretin gelir dağılımı üzerine olan etkileri devlet mekanizması aracılığıyla da gerçekleşmektedir. Dış ticaret serbestliğinin artması devletin ekonomiye müdahalesini kısıtlamakta ve gelirin yeniden dağılımını kısıtlamaktadır.

(Rodrik, 1997; Rodrik ve Van Ypersele, 1999). Özellikle devletin gelirin yeniden dağılımı için uygulamaya koyacağı vergi politikaları üretim faktörü sahipleri tarafından değerlendirilmekte ve hareketliliği yüksek olan üretim faktör sahiplerinin üretim yeri belirleme konusunda kararlarını etkilemektedir. Böyle bir durumda ağır vergi yükü çıkarılan mobilitesi yüksek üreticiler üretimlerini vergi yükü daha hafif olan yerlere taşımaktadır. Özellikle işgücü bu hareketliliği en fazla yaşayan üretim faktörü olmaktadır. Kalifiye işgücünü tutmak isteyen üreticiler daha yüksek ücretler teklif etmekte bu durumda gelir dağılımı adaletini kötüleştirmektedir. Hükümetin bu durumu ancak daha düşük oranlı vergi politikaları ile önleyebilmektedir (Baldwin ve Krugman, 2004:21). Vergi oranlarında yapılan düzenlemeler devletin vergi gelirinin düşmesine sebebiyet verirken sonrasında bu nedenle azalan sosyal sigorta harcamaları gelir dağılımı eşitsizliğini artırmaktadır. Gourdon, Maystre ve De Melo (2008), ticari açıklığın orta ve uzun dönemde sektörlerdeki göreceli faktör yoğunluğunun değişmesine yol açacağına ve bunun sonucunda gelir dağılımının değişmesine yol açacağı sonucuna ulaşmışlardır. Tian, Wang ve Dayanandan (2008:6), 1978-2006 döneminde Çin ekonomisi için yaptıkları çalışmada açıklık ve doğrudan yabancı sermaye akımlarının gelir dağılımı eşitsizliğini artırdığını, hükümetin sosyal sigorta harcamalarının gelir dağılımı eşitsizliğini azalttığını belirtmişlerdir.

Devlet politikaları ile gelir dağılımı arasındaki ilişki borçlanma politikaları ile de kurulabilir. Keynesyen politikalarla birlikte gündeme gelen dış borçlanmaya dayalı büyüme teorileri daha sonra Harrod-Domar'la gelişimini sürdürmüştür. Bu görüşe göre alınan dış yardımlar yatırımları artırmakta ve bunun sonucunda yüksek oranlı büyüme rakamları ve gelir atışı elde edilmektedir (Mosley, Hudson ve Horell, 1987:635). Harrod ve Domar modelinde ekonomik büyümenin en önemli belirleyicisinin fiziksel sermaye olduğu görüşü hâkimdir. Modelde çıktı, yatırım oranına ve bu yatırımların verimliliğine bağlıdır. Açık bir ekonomide toplam tasarruflar yurtiçi ve yurtdışı tasarrufların toplamına eşittir. Yatırımlar tasarruflarla finanse edilmektedir. Yurt içi tasarrufların yetersiz kalması durumunda büyüme yavaşlayacaktır (Hjertholm vd., 1998). Bu durumda dış borç almak, mevcut tasarruf miktarını artırarak büyüme hızının artmasını sağlayacaktır. Diğer taraftan bu etki, borçlana faiz oranlarının seviyesine ve dolayısıyla dış borç ödemelerine bağlıdır. Dış borçların verimli bir şekilde kullanılması ve düşük faiz ödemeler ekonomik büyümeyi canlandıracaktır. Aksi takdirde dış borçların yüksek faizi yüksek ödeme zorlukları yaratarak büyümeyi engelleyecektir. Bu borcun kimler tarafından ödeneceği ve gelir dağılımını nasıl değiştireceği de araştırılması gereken bir konudur (Lin ve Sosin, 2001). Özellikle 1980'lerden sonra Neoliberal politikalarla artan dış borçlar birçok ülkede ekonomik krizlere neden olmuş söz konusu ülkelerde gelir eşitsizliği yaratmıştır (Presbitero, 2006:370).

3. Türkiye’ de gelir dağılımı

Aşağıda Tablo 1’de 2006-2013 yılları arasında Türkiye’ye ait gelir dağılımını gösteren hane halkı kullanılabilir gelire göre hesaplanmış Gini katsayıları görülmektedir.

Tablo toplu olarak değerlendirildiğinde Türkiye genelinde gelir dağılımının 2011 yılına kadar daha adil olma sürecinde olduğunu görüyoruz. 2011 yılında Avrupa birliğinde yaşanan olumsuz gelişmelerin Türkiye ekonomisine etkisi gelir dağılımını kötüleştirmiştir. 2012 yılından sonra yeniden bir iyileşme sürecine girdiği görülmektedir.

Tablo 1: Hanehalkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı, 2006-2013 [Türkiye, Kent, Kır]

	Yıllar							
	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Türkiye	0.403	0.387	0.386	0.394	0.380	0.383	0.382	0.382
Kent	0.392	0.375	0.376	0.386	0.370	0.376	0.371	0.375
Kır	0.399	0.373	0.370	0.364	0.361	0.369	0.370	0.360

TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006-2013

Tablo 2’ de Türkiye’nin gelir dağılımına ilişkin durumu sıralı yüzdelerle açıklanmaktadır. Hane halkları kullanılabilir gelirlerine göre küçükten büyüğe doğru sıralanarak 5 gruba ayrıldığında; "İlk yüzde 20'lik grup" geliri en düşük olan grubu, "Son yüzde 20'lik grup" ise geliri en yüksek olan grubu tanımlamaktadır.

Tablo 2: Hane Halkı Kullanılabilir Gelire Göre Sıralı Yüzde 20'lik Gruplar İtibarıyla Yıllık Hane Halkı Kullanılabilir Gelirin Dağılımı, 2006-2014, Türkiye

	Yüzde 20'lik gruplar					
	İlk %20	İkinci %20	Üçüncü %20	Dördüncü %20	Son %20	P80/P20
2006	5.8	10.5	15.2	22.1	46.5	8.08
2007	6.4	10.9	15.4	21.8	45.5	7.13
2008	6.4	10.9	15.4	22.0	45.3	7.10
2009	6.2	10.7	15.3	21.9	46.0	7.44
2010	6.5	11.1	15.6	21.9	44.9	6.90
2011	6.5	11.0	15.5	21.9	45.2	6.95
2012	6.5	11.0	15.6	22.0	45.0	6.92
2013	6.6	10.9	15.4	21.8	45.2	6.85
2014	6.5	11.0	15.6	22.2	44.7	6.88

TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2006-2014

Gelir dağılımının gelire göre % 20'lik gruplar halinde sınıflandırıldığı tabloda son %20'lik kısmın gelirden aldığı payda düşüş görülmektedir. Diğer taraftan ilk % 20'lik kesimin milli gelirden aldığı pay son 8 yılda neredeyse % 1 artmıştır. Tablo toplu olarak değerlendirildiğinde 2006-2014 yılları arasında Türkiye'de gelir dağılımının daha eşit olduğu söylenebilir.

Tablo 3: Hane Halkı Kullanılabilir Gelire Göre Gini Katsayısı Ve P80/P20 Oranı, 2014 [Türkiye, İBBS, 2. Düzey]

BÖLGE	Gini Katsayısı	P80/P20 Oranı
Türkiye	0.379	6.9
TR10 (İstanbul)	0.357	5.9
TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli)	0.344	5.9
TR22 (Balıkesir, Çanakkale)	0.384	7.3
TR31 (İzmir)	0.376	6.9
TR32 (Aydın, Denizli, Muğla)	0.355	6.2
TR33 (Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak)	0.376	6.5
TR41 (Bursa, Eskişehir, Bilecik)	0.361	6.1
TR42 (Kocaeli, Sakarya, Düzce, Bolu, Yalova)	0.338	5.5
TR51 (Ankara)	0.382	6.7
TR52 (Konya, Karaman)	0.396	7.5
TR61 (Antalya, Isparta, Burdur)	0.392	7.6
TR62 (Adana, Mersin)	0.375	6.8
TR63 (Hatay, Kahramanmaraş, Osmaniye)	0.390	7.6
TR71 (Kırıkkale, Aksaray, Niğde, Nevşehir, Kırşehir)	0.337	5.5
TR72 (Kayseri, Sivas, Yozgat)	0.379	7.1
TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın)	0.325	5.1
TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop)	0.348	6.3
TR83 (Samsun, Tokat, Çorum, Amasya)	0.339	5.6
TR90 (Trabzon, Ordu, Giresun, Rize, Artvin, Gümüşhane)	0.333	5.8
TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt)	0.415	7.7
TRA2 (Ağrı, Kars, Iğdır, Ardahan)	0.362	6.2
TRB1 (Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli)	0.356	6.0
TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari)	0.378	6.9
TRC1 (Gaziantep, Adıyaman, Kilis)	0.323	5.0
TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır)	0.402	7.5
TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt)	0.348	5.7

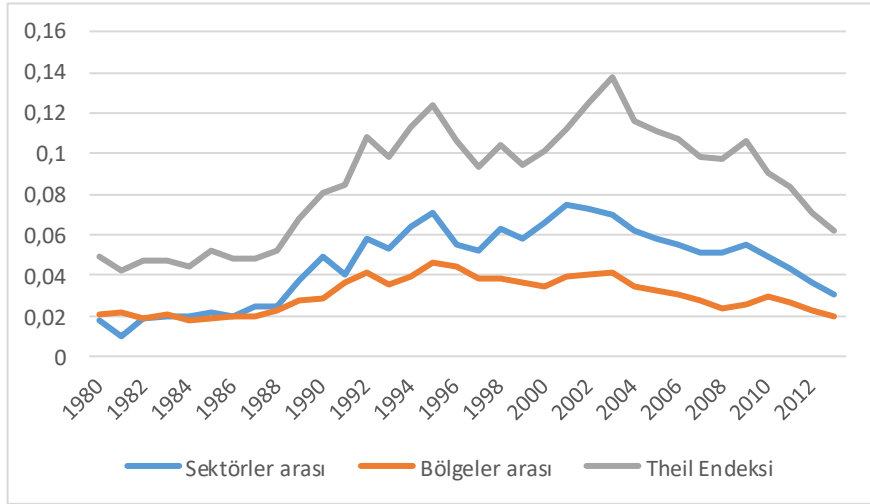
Kaynak: TÜİK, Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması, 2014

Gelir dağılımının bölgesel olarak detaylandırıldığı Tablo 3 de dikkat çeken unsur ülkenin doğusu ile batısı arasındaki büyük farklılıktır. Gelir dağılımının en kötü olduğu bölge Erzurum, Erzincan ve Bayburt'un olduğu TRA1 bölgesidir. Bu bölgeyi 0,402 ile Şanlıurfa ve Diyarbakır'ın yer aldığı TRC2 bölgesi takip etmektedir. Batıya doğru yöneldikçe gelir dağılımı iyileşirken göç alan illerin yer aldığı TR62 ve TR 31 bölgelerinde gelir dağılımının bozuk olduğu dikkat çekmektedir. Tabloda dikkat çeken unsur sanayileşmenin olduğu bölgelerde gelir dağılımı adaletsizliğinin azalmasıdır. Bu durumun nedeni milli gelirin büyük bir kısmı olan ücret düzeylerinin farklı sanayilerde dahi birbirine yakın olması olabilir.

3.1. Türkiye'de 1980 Sonrası Sektörel ve Bölgesel Gelir Eşitsizliği

Aşağıda Şekil 1'de 1980-2013 döneminde sektörler arası, bölgeler arası ücret eşitsizliği ve Theil endeksi aracılığıyla gelir dağılımı adaletsizliği zaman serisi grafiği ile gösterilmektedir. 1990'lı yılların ortasına kadar artan eğim gösteren grafik üç eğri de 1995 yılı sonrası azalış göstermiş 2000 yılı itibari ile tekrar artış göstermiştir. Elde edilen grafikte yükselişlerin yaşandığı dönemler ekonomik krizlerin yaşandığı 1994, 2001 ve 2008 dönemleridir. Söz konusu dönemlerde sektörler arası ücret eşitsizliğini artması dikkat çekicidir. Bu durum iki şekilde açıklanabilir; birincisi ücretlerin esnek olması ikincisi ise yapılan işçi sözleşmelerin kısa vadeli olması ya da güçsüzlüğüdür.

Şekil 1: 1980 Sonrası Bölgesel ve Sektörel Gelir Eşitsizliği

Sonuç olarak ekonomik kriz ortamlarında yaşanan belirsizlik sonrası yükselen maliyetlerin, işçi ücretlerinde tasarrufa gidilerek düşürülmeye çalışıldığı söylenebilir. 90'lı yıllarda yükseliş trendine geçen eşitsizlik olgusu 2001 krizi sonrasında en yüksek seviyesine ulaşmıştır. 2003-2010 döneminde ise sektörler

arası eşitsizlik düşme trendinin hızlandığı görülmektedir. Endeks, 2008 krizi ile birlikte hafif bir artış gösterse de 2009 yılında tekrar eski seviyesine dönmüş 2010 yılında ise hızlı bir düşüş göstermiştir ve söz konusu düşüş devam etmektedir. Bu durum politik istikrar ile ilişkilendirilebilir. Diğer taraftan elde edilen veriler resmi veriler olduğundan kayıt dışı ekonomiyi yansıtmamaktadır (Köse ve Yeldan 1998, Bulutay 1995). 1980-2012 dönemini kapsayan İBBS2 düzeylerinde bölgeler arası ücret eşitsizliği grafiği eğri sektörel ücret eşitsizliği eğrisi ile uyumludur. Eğri benzer şekilde ekonomik kriz yıllarında artış trendine girmiş ve bu etki sektörel gelir dağılımı bozukluğuna göre daha uzun sürmüştür. Grafiğe göre, bölgeler arası ücret eşitsizliği 90'ların sonlarından itibaren düşme eğilimindeyken, 2003 yılında yükselmiş ancak daha sonra düşüş trendine geri dönmüştür. 2009 yılından itibaren ise tekrar yükselme eğilimindedir. 90'lı yılların sonlarında yaşanan bu düşüşte, 1980 sonrası baskılanan reel ücretlerin bu dönemde yükselmesinin etkisi olduğu düşünülebilir (Taştan ve Akar, 2013). 1990'lı yıllarda yaşanan finansal liberalizasyon ve dönemin hükümetinin uyguladığı popülist politikalar süratle artmıştır. 1980'lerde yaşanan ihracata dayalı büyüme modeli çerçevesinde rekabet gücü kazanmak adına uygulanan ücretlerin baskılanması 90'lı yıllarda terk edilmiş ve söz konusu dönemde kamu çalışanlarının ücretlerine yüksek zamlar yapılmıştır (Köse ve Yeldan 2000). Bu durum ücret eşitsizliğini artıran bir diğer unsur olmuştur. Söz konusu dönemde kamu çalışanlarının ücretleri ile özel sektör çalışanlarının ücretlerinin arasındaki makas açılmıştır. 5 Nisan kararları ile birlikte özelleştirme uygulamalarının ivme kazanması kamu sektörünün ekonomideki payını azaltmış ve kamu çalışanı sayısı azalmıştır. Kamu çalışanı sayısında görülen düşüş 1990 sonrasında ücret eşitsizliğinin azalmasında etken olabilir.

4. Ampirik uygulama

4.1. Veri ve Yöntem

Uygulamada kullanılan veriler Dünya Bankası'nın Dünya Kalkınma Göstergeleri ile Texas üniversitesi bünyesinde yürütülen proje kapsamında oluşturulan veri setinden elde edilmiştir. Türkiye için elde edilen yıllık veriler 1980-2013 dönemini kapsayacak şekilde bir araya getirilmiştir. Kullanılan serilere ilişkin ayrıntılı tanımlamalar Tablo 4'de sunulmaktadır.

Tablo 4: Veri Tanımlamaları ve Kaynakları

Kod	İsim	Açıklama	Kaynak
Theil	Theil endeksi	Theil endeksi	UTIP
Regi	Bölgesel ücret eşitsizliği endks	Bölgesel ücret eşitsizliği endeksi	UTIP
Sec	Sektörel ücret eşitsizliği endks	Sektörel ücret eşitsizliği endeksi	UTIP
Inf	Enflasyon oranı	Tüketici fiyatlarındaki yüzdesel artış (annual %)	World Bank
Intpay	Dış borç faiz ödemeleri	Dış borç faiz ödemelerinin milli gelirdeki yüzdesi %GNI	World Bank
Growth	Ekonomik büyüme oranı	Milli gelirdeki yüzdesel artış	World Bank
Gov	Hükümet harcamaları	Genel hükümet final tüketim har toplamı (% GDP)	World Bank
Trade	Dış ticaret açıklığı	İthalat +ihracatın milli gelirdeki yüzdesi (% GDP)	World Bank

Bu çalışmada Türkiye’de ki gelir dağılımı, sektörel ve bölgesel ücret eşitsizlikleri ile dış ticarete açıklık, enflasyon, ekonomik büyüme dış borç faiz ödemeleri ile hükümet harcamaları arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmaktadır. Analize dahil edilen bütün serilerin logaritması alınmıştır.

Granger’a (1969) göre bir bağımlı değişkeni en iyi bir şekilde açıklayan kendi gecikmeli değerleridir. Standart Granger nedensellik testinde kullanılan WALD testi Ki-kare dağılımına uyar. Ancak temelde serilerin seviye değerlerinin kullanıldığı VAR modeline dayalı bu metod, birim kök içeren ya da eşbütünleşik seriler için asimptotik test istatistikleri geçersiz olduğundan uygulanamazlar (Park ve Phillips, 1989; Sims vd., 1990). Toda ve Yamamoto (1995) tarafından geliştirilen modifiye edilmiş WALD testi Granger tipi nedensellik testinin karşılaştığı bu sorunun üstesinden gelebilmektedir. Toda-Yamamoto nedensellik testinde serilerin bütünleşme dereceleri veya aralarındaki olası eş bütünleşme ilişkisi, nedensellik sınamasının geçerliliğini etkilememektedir. Toda-Yamamoto nedensellik testi de VAR yöntemine dayanmaktadır. VAR analizinde sistem içinde yer alan her bir içsel değişken, sistemdeki tüm içsel değişkenlerin gecikmeli değerlerinin bir fonksiyonu olarak varsayılmaktadır. Toda-Yamamoto yaklaşımında ilk olarak serilerin düzeyleri kullanılarak standart vektör otoregresif model (VAR) oluşturulur. Analiz VAR modelinin en uygun gecikme uzunluğunun (k) saptanması ile başlar. Sonrasında, birim kök testleri ile modeldeki değişkenler için maksimum bütünleşme derecesi (dmax) saptanır. Daha sonra VAR modeli için belirlenen uygun gecikme uzunluğuna (k), maksimum bütünleşme derecesi (dmax) ilave edilir. Sonraki aşamada ise VAR modeli (Denklemler 1 ve 2) k+dmax gecikme düzeyinde SUR ya da OLS tahmincileri ile tahmin edilir.

$$Y_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^{k+dmax} \beta_i Y_{t-i} + \sum_{i=1}^{k+dmax} \theta_i X_{t-i} + \epsilon_t \quad 1)$$

$$X_t = \delta_0 + \sum_{i=1}^{k+dmax} \vartheta_i X_{t-i} + \sum_{i=1}^{k+dmax} \mu_i Y_{t-i} + \epsilon_t \quad 2)$$

Son olarak VAR modelindeki her bir denklemde açıklayıcı değişkenlerin k düzeyinde gecikmesinin beraberce sıfıra eşit olduğuna ilişkin MWALD testi uygulanır. Açıklayıcı değişkenlerin beraberce sıfıra eşit olduğuna yönelik sıfır hipotezinin reddedilememesi ($H_0 : X \nrightarrow Y, \theta_1 = \theta_2 = \dots = \theta_k = 0$) açıklayıcı değişkenden bağımlı değişkene doğru Toda-Yamamoto tipi nedensellik bulunduğu anlamına gelmektedir. Bu birleşik hipotezin testinde MWALD testi kullanılmaktadır. Böylece MWALD testi ile H0 hipotezi reddedilerek X'ten Y serisine doğru bir nedensellik bulunduğu ortaya konulabilmektedir.

İlerleyen dönemde Hacker ve Hatemi-J (2006:1494) özellikle küçük örneklem, normal dağılıma uymama ve hata teriminde koşullu değişen varyans (ARCH) olması durumları için simülasyon deneyleri gerçekleştirmiştir. Elde ettikleri sonuçlar MWALD yaklaşımından elde edilen test istatistiğinin sıfır hipotezini reddetme yönünde sapmalı olduğunu ortaya koymaktadır. Hacker ve Hatemi-J (2006) söz konusu durumlarda ortaya çıkacak olan sapmayı önlemek için Efron (1997) tarafından geliştirilen kaldıraçlı (leveraged) bootstrap yöntemini önermektedirler. Çalışmada bootstrap dağılımından elde edilen kritik değerler kullanıldığında test performansının arttığı ortaya konulmaktadır (Hacker ve Hatemi-J, 2006).

Bir diğer sorun VAR modeli için gecikme sayısının belirlenmesinde ortaya çıkan farklı metotların yarattığı belirsizliktir. VAR modeli için gecikme sayısı yaygın olarak SBC (Schwarz Bayesian Information Criterion), HQC (Hannan and Quinn Criterion) aracılığı ile belirlenebilmektedir. Ancak Hatemi-J (2003) bu iki enformasyon kriterinin, VAR modelinin farklı istikrar koşullarında aynı başarıyı sergilemediğini ortaya koymaktadır ve bu durum kararsızlığa yol açmaktadır (Hatemi-J:136). Bu sorunu gidermek üzere Hatemi-J (2003) tarafından Schwarz (1978) ve Hannan-Quinn (1979) enformasyon kriterlerinin bir kombinasyonu olan Hatemi-J (2003) enformasyon kriterinin (HJC) kullanılmasını önermektedir. Bu sayede optimal gecikme sayısının seçilme olasılığı artırılmaktadır (Hatemi-J, 2003). Yapılan simülasyonların %85'inden fazlasında bu yeni kriter kullanılarak yapılan gecikme düzeyi seçimlerinin istikrar koşullarından bağımsız olarak doğru olduğu ortaya konulmaktadır (Hatemi-J, 2003). Özetle, çalışmamızda söz konusu iki sorunu gidermek üzere geliştiren yaklaşımların bir bileşimi kullanılmıştır. Yine Hacker ve Hatemi-J (2012) tarafından geliştirilen bu yaklaşımla optimal gecikme sayısı Hatemi-

J enformasyon kriteri ile bootstrap nedensellik analizinin içerisinde doğrudan hesaplanarak kullanılmaktadır (Hacker ve Hatemi-J, 2012).

4.2. Bulgular

Uygulamanın ilk aşamasında, değişkenlerin durağan olup olmadıkları, yani birim kök içerip içermediklerini anlamak için birim kök sınamaları yapılmıştır.

Tablo 5: ADF ve PP Birim Kök Test Sonuçları

Seriler	Test	Seviye		Birinci Fark	
		S	S + T	S	S + T
theil	ADF	-1.3687	-0.2538	-5.1224***	-5.7293***
	PP	-1.4875	-0.2152	-5.1787***	-5.7352***
regi	ADF	-1.1297	-0.5831	-4.6868***	-4.5942***
	PP	-1.2327	-0.5830	-4.6990***	-4.9773***
sec	ADF	-1.5144	-0.4234	-6.2288***	-7.3286***
	PP	-1.5277	-0.1120	-6.1952***	-7.3560***
inf	ADF	-2.2057	-2.2896	-7.7920***	-7.6977***
	PP	-2.3759	-2.5537	-8.3076***	-7.6976***
intpay	ADF	-2.7352 *	-4.8689	-6.2879***	-6.2851***
	PP	-2.8740	-7.8455***	-	-
growth	ADF	-6.6123 ***	-6.5067***	-	-
	PP	-7.4456 ***	-8.0733***	-	-
gov	ADF	-0.7512	-3.0367	-5.7872***	-5.7434***
	PP	-0.9833	-3.1250	-5.7882	-5.7422***
trade	ADF	-1.8788	-4.2190**	-	-
	PP	-1.8200	-3.31*	-	-

Not: H_0 : Seri birim kök içermektedir. ***, ** ve * H_0 hipotezinin sırasıyla yüzde %1, %5 ve %10 anlam düzeyinde reddedildiğini göstermektedir. ADF için MacKinnon (1996) kritik değerleri kullanılmış olup uygun gecikme sayısının belirlenmesinde Schwarz (1978) bilgi kriteri kullanılmıştır. Phillips-Perron için bant genişliği Newey-West ile seçilmiştir. Spektral tahmin metodu olarak Bartlett kerneli kullanılmıştır. S sabit, S+T sabit ve trend içeren modeli temsil etmektedir.

Böylece değişkenlerin maksimum bütünleşme derecesi ve dolayısıyla da Toda ve Yamamoto (1995) nedensellik sınamasında VAR modeline eklenecek gecikme sayısı (dmax) belirlenebilmektedir. Bunun için, ADF (Dickey ve Fuller, 1979; 1981; MacKinnon, 1996) ve PP (Phillips ve Perron, 2001) birim kök sınamalarından yararlanılmıştır. Tablo 5’de sunulan birim kök sınamaya sonuçlarına göre intpay, growth ve trade seviyede durağan iken theil, regi, sec, inf ve gov birinci farkında durağan bulunmuştur. Serilerimizden üçü I(0), beşi I(1) olduğu için maksimum entegrasyon mertebesi dmax=1 olarak belirlenmiştir.

Birim kök sınamalarından sonra gerçekleştirilen bootstrap nedensellik testi sonuçları Tablo 5’te özetlenmektedir. Birim kök test sonuçlarından sonra analize konu olan değişkenler arasında oluşturulan modeller çerçevesinde nedensellik ilişkileri sorgulanmıştır. Gelir dağılımını temsil eden “THEIL” indeksinin temel alındığı modele bakıldığında (Tablo 6) enflasyon “INF” ile “THEIL” endeksi arasında karşılıklı bir nedensellik bulunduğu görülmektedir.

Tablo 6: Nedensellik Analizi Sonuçları (1)

<i>theil = f(inf, intpay, growth, gov, trade) modeli</i>						
H_0	MWALD	Asimp. p-değeri	Bootstrap Kritik Değerleri			SONUÇ
			1%	5%	10%	
<i>inf → theil</i>	4.051	0.044	8.084	4.749	3.290	H₀:Red*
<i>theil → inf</i>	4.469	0.035	7.576	4.376	3.028	H₀:Red**
<i>intpay → theil</i>	3.659	0.056	8.016	4.181	2.893	H₀:Red*
<i>theil → intpay</i>	2.343	0.126	7.676	4.291	2.971	H ₀ :Kabul
<i>growth → theil</i>	2.242	0.134	7.968	4.165	2.881	H ₀ :Kabul
<i>theil → growth</i>	0.001	0.978	7.321	4.253	2.936	H ₀ :Kabul
<i>gov → theil</i>	0.697	0.404	7.755	4.152	2.931	H ₀ :Kabul
<i>theil → gov</i>	1.573	0.210	8.257	4.563	3.108	H ₀ :Kabul
<i>theil → trade</i>	0.205	0.651	8.024	4.441	3.042	H ₀ :Kabul
<i>trade → theil</i>	1.403	0.236	8.629	4.394	3.000	H ₀ :Kabul

Not: Kritik değerler 10000 tekrarlı bootstrap dağılımından elde edilmiştir. ***, ** ve * bootstrap kritik değerleri kullanılarak, H_0 hipotezinin sırasıyla %1, %5 ve %10 anlam düzeyinde reddedildiğini göstermektedir. VAR modeli için optimal gecikme sayısı HJC (Hatemi-J, 2003) ile k=1 olarak belirlenmiştir. ADF ve PP birim kök testi sonuçlarına göre dmax=1 olarak belirlenmiştir.

Elde edilen bulgular Yeldan (2000)'in yapmış olduğu çalışmanın bulgularını desteklemektedir. Yeldan (2000) çalışmasında enflasyonist ortamın ücretli kesimin fakirleşmesine yol açtığı sonucuna ulaşmıştır. Benzer olarak Al-Marhubi (1997; 2000), çalışmasında enflasyon ile gelir eşitsizliği arasındaki sorgulamış yüksek enflasyonun yüksek gelir eşitsizliğine neden olduğu Sonuçlar ilgili literatür ile desteklendiğinde enflasyonun gelir dağılımında eşitsizliğe neden olduğunu söyleyebiliriz. İkinci bulgu ise dış borç faiz ödemelerinden "INTPAY" gelir dağılımı endeksi olarak aldığımız "THEIL" endeksine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi görülmektedir. Devlet gelir dağılımı adeletsizliğini ortadan kaldırmak için yapması gereken sosyal devlet harcamalarını üretken olmayan alanlara kaydırması gelir dağılımındaki adaleti bozacaktır.

Bölgesel ücret eşitsizliğini temsil eden "REGI" değişkeninin temel alındığı modele bakıldığında (Tablo 7) enflasyondan "REGI" değişkenine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmaktadır. Enflasyon gelir dağılımını bozarken bunu bölgesel ücret eşitsizliği kanalını kullanarak gerçekleştirmektedir. Bu kanallardan bir diğeri de Tablo 8'da sunulan sektörel gelir eşitsizliği yaratma kanaludur.

Tablo 7'de dikkat çeken sonuçlardan biri de bölgesel ücret eşitsizliğini temsil eden "REGI" den ekonomik büyümeye "GROWTH" değişkenine doğru bulunan nedensellik ilişkisidir. Bölgesel olarak yaratılan ücret eşitsizliği büyümenin sağlayıcısı olabilir. Kriz dönemleri sonrasında görülen ücret eşitsizliklerindeki artış krizden kurtulmak için ücretlilerin maaşlarında yapılan kesintileri ifade etmektedir. Bu durumda Türkiye'de yapılan ücret sözleşmelerinin zayıflığından yada kayıt dışı ekonomiden bahsedilebilir. Bu mevcut durum üreticilere maliyet avantajı sağlarken büyüme için bir araç olabilir.

Tablo 7: Nedensellik Analizi Sonuçları (2)

<i>regi = f(inf, intpay, growth, gov, trade) modeli</i>						
H_0	MWALD	Asimp. p- değeri	Bootstrap Kritik Değerleri			SONUÇ
			1%	5%	10%	
<i>inf → regi</i>	10.577	0.001	9.062	4.927	3.366	H₀:Red***
<i>regi → inf</i>	2.214	0.137	7.571	4.265	2.938	H ₀ :Kabul
<i>intpay → regi</i>	2.263	0.132	7.885	4.330	3.000	H ₀ :Kabul
<i>regi → intpay</i>	1.732	0.188	8.196	4.424	3.068	H ₀ :Kabul
<i>growth → regi</i>	1.706	0.191	7.479	4.108	2.889	H ₀ :Kabul
<i>regi → growth</i>	3.762	0.052	7.524	4.202	2.896	H₀:Red*
<i>gov → regi</i>	0.503	0.478	8.458	4.616	3.138	H ₀ :Kabul
<i>regi → gov</i>	1.419	0.234	7.794	4.459	3.019	H ₀ :Kabul
<i>theil → regi</i>	0.000	0.992	8.056	4.309	2.954	H ₀ :Kabul
<i>regi → theil</i>	0.271	0.603	7.766	4.468	3.066	H ₀ :Kabul

Not: Kritik değerler 10000 tekrarlı bootstrap dağılımından elde edilmiştir. ***, ** ve * bootstrap kritik değerleri kullanılarak, H_0 hipotezinin sırasıyla %1, %5 ve %10 anlam düzeyinde reddedildiğini göstermektedir. VAR modeli için optimal gecikme sayısı HJC (Hatemi-J, 2003) ile k=1 olarak belirlenmiştir. ADF ve PP birim kök testi sonuçlarına göre dmax=1 olarak belirlenmiştir.

Sektörel ücret eşitsizliğini temsil eden "SEC" değişkeninin temel alındığı modele bakıldığında enflasyon değişkeni "ENF", dış borç faiz ödemeleri değişkeni "INTPAY" ve ekonomik büyüme "GROWTH" değişkenlerinden sektörel ücret eşitsizliği "SEC" değişkenine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunduğu görülmektedir. Bu sonuçlar kamunun kurumsal alanda düzenlemeler yapmasını zorunlu kılmaktadır. Ücret eşitsizlikleri ilgili literatürde gelirler politikası ve eğitim politikası ile ilişkilendirilmektedir. Enflasyonist baskıdan kurtulmanın en ucuz ve kolay seçenek olan enflasyonun ücretli kesime fatura edilmesi gerekli yasal mevzuat ile önlenmelidir.

Tablo 8: Nedensellik Analizi Sonuçları (3)

<i>sec = f(inf, intpay, growth, gov, trade) modeli</i>						
H_0	MWALD	Asimp. p-değeri	Bootstrap Kritik Değerleri			SONUÇ
			1%	5%	10%	
<i>inf → sec</i>	4.500	0.034	8.775	4.557	3.062	H₀:Red*
<i>sec → inf</i>	1.512	0.219	7.938	4.351	2.962	H ₀ :Kabul
<i>intpay → sec</i>	6.289	0.012	7.844	4.289	2.936	H₀:Red**
<i>sec → intpay</i>	0.731	0.393	7.685	4.129	2.868	H ₀ :Kabul
<i>growth → sec</i>	3.890	0.049	7.799	4.169	2.924	H₀:Red*
<i>sec → growth</i>	0.604	0.437	7.505	4.139	2.905	H ₀ :Kabul
<i>gov → sec</i>	0.243	0.622	7.898	4.301	2.907	H ₀ :Kabul
<i>sec → gov</i>	1.045	0.307	8.591	4.640	3.125	H ₀ :Kabul
<i>sec → trade</i>	3.952	0.139	11.158	6.668	4.940	H ₀ :Kabul
<i>trade → sec</i>	5.055	0.080	10.926	7.167	5.380	H ₀ :Kabul

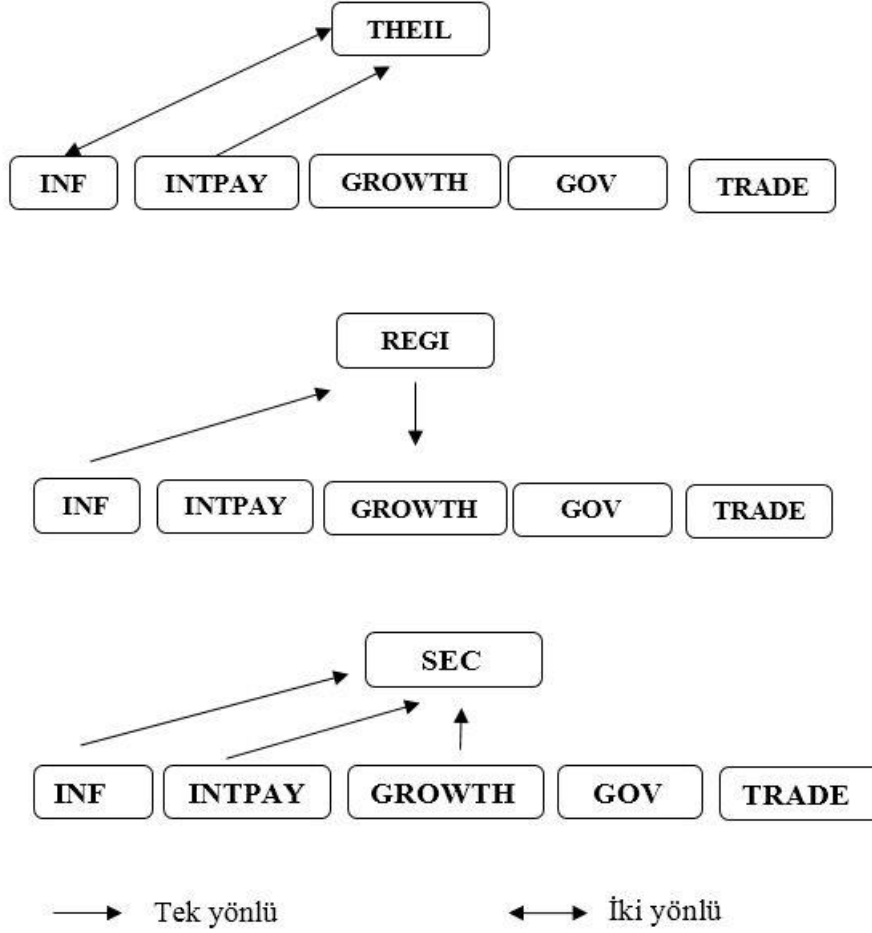
Not: Kritik değerler 10000 tekrarlı bootstrap dağılımından elde edilmiştir. ***, ** ve * bootstrap kritik değerleri kullanılarak, H_0 hipotezinin sırasıyla %1, %5 ve %10 anlam düzeyinde reddedildiğini göstermektedir. VAR modeli için optimal gecikme sayısı HJC (Hatemi-J, 2003) ile k=1 olarak belirlenmiştir. ADF ve PP birim kök testi sonuçlarına göre

$d_{max}=1$ olarak belirlenmiştir.

Oluşturulan her üç modelde de dış ticaret serbestliği düzeyini temsil eden "TRADE" değişkeni ve hükümet harcamalarını temsil eden "GOV" değişkenleri ile diğer değişkenler arasında herhangi bir nedensellik ilişkisine rastlanılmamıştır. Bu sonuçlar Türkiye'de uygulanan gelir politikalarının etkinliği sorgulanması gerektiğini ortaya koymaktadır. Benzer olarak dış ticaretin hacminde meydana gelen değişimler ülkedeki gelir dağılımını ve ücret eşitsizliğini etkilememektedir.

Analiz sonucunda elde edilen değişkenler arasındaki nedensellik sonuçları Şekil 2' de toplu olarak verilmiştir. Nedensellik ilişkileri toplu olarak değerlendirildiğinde enflasyon olgusu hem gelir dağılımı üzerinde hem de ücret eşitsizlikleri konusunda birincil etkili olan değişkendir.

Şekil 2: Nedensellik ilişkileri

5. Sonuç ve Tartışma

1980'li yıllar ile birlikte özellikle az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler ihracata dayalı büyüme modelleri ile büyümeyi amaçlamış bu açılım birçok ekonomik problemi beraberinde getirmiştir. Gelir artışının hedeflendiği Neoliberal reçetelerin en önemli yan etkisi gelir dağılımı eşitsizliğidir. Türkiye'de gelir dağılımı 1980'li yıllar ile birlikte giderek daha eşitsiz bir duruma gelmiştir. Özellikle tarıma dayalı bir ekonomiden ihracata dayalı bir ekonomi sürecine girmek ülkedeki gelir dağılımı yapısını değiştirmiştir. Özellikle yaratılan enflasyonist ortam orta sınıfı oluşturan sabit ücretli-maaşlı kesimi daha alt gelir grubuna itmiştir.

Gelir dağılımı adaletsizliği olumsuz ekonomik sonuçlarının yanı sıra olumsuz sosyal etkilerde doğurmaktadır. Özellikle sosyal gerginliklerin önemli bir girdisi olan eşitsiz gelir dağılımı üzerinde özellikle durulması gereken bir konudur. Dağılım sorunu yalnızca üretimin üretim sürecinde yer alanlar tarafından paylaşılması sorunu değildir. Aynı zamanda uzun dönemli politikalar yapılırken adil gelir dağılımı üretimi etkileyen önemli unsurlardan biri olabilmektedir. Adaletsiz dağılım tüketim bileşimini, yapılan tasarrufu, yatırımı kanallarını ve alanlarını da etkileyerek büyüme analizlerine dahil olmaktadır. Adil olmayan gelir dağılımı istikrarlı büyüme için gerekli olan üretken alana yapılması gereken yatırımları spekülatif rant alanlarına kaydıracaktır. Bu sebeplerden ötürü adil gelir dağılımının tamamen piyasa koşullarında gerçekleşmesini beklemek hayalcilik olur. Devletin adil gelir dağılımını sağlayan mekanizma içerisinde olması kaçınılmazdır. Bu sebeple politika yapımcıların gelir dağılımının belirleyicilerini bilmesi önem taşımaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkeler için bu planlama daha fazla önem kazanmaktadır. Gelir dağılımı analizleri yapılırken yapısal sektörel ve bölgesel olarak yapılması gerekmektedir. Ayrıca fonksiyonel olarak gerçekleştirilen analiz bütününe daha net görülmesine olanak sağlarken bölgesel sektörel ya da fonksiyonel gelir dağılımı bozuklukları birbirlerinin nedenleri olabilmektedir.

Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerde gelir dağılımının belirleyicilerinin saptanması iktisatçıların çok önem verdiği bir konu olmasına rağmen söz konusu ülkelere ait uzun dönemli verinin olmaması ampirik çalışmaların ve tartışmaların sınırlayıcısı olmuştur. Bu düşünceden hareketle çalışmanın amacı Türkiye'nin gelir dağılımının belirleyicilerinin saptanması olarak belirlenmiştir. Çalışmada gelir dağılımının ölçütü olarak Texas Üniversitesi Eşitsizlik Projesi kapsamında oluşturulan Theil endeksi kullanılmıştır. Ayrıca Türkiye'nin NUT 2 bölgesi için, Theil T İstatistiğinin gruplar arası bileşenlerinin ölçümü ile elde edilen, imalat sanayiindeki sektörler arası ve bölgeler arası ücret eşitsizliği verileri de analize dahil edilmiştir. Çalışma kapsamında Türkiye'nin 1980- 2013 yılları arasında ki kişi başına düşen gelir, enflasyon oranı, dışa açıklık oranı ve kamu harcamaları, dış borç faiz ödemeleri verileri modele açıklayıcı değişkenler olarak eklenmiş ve gelir dağılımını etkilediği düşünülen söz konusu değişkenlerin olası etkileri zaman serisi yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir.

Çalışmanın uygulama kısmında gerçekleştirilen test Toda-Yamamoto (1995) tipi nedensellik testinin Hacker ve Hatemi-J (2006; 2012) tarafından geliştirilmiş bir versiyonudur. Nedensellik analizinde kurulan VAR modeli için kullanılacak gecikme sayısı Hatemi-J (2003) tarafından önerilen enformasyon kriteri ile tespit edilmiştir. Nedensellik sınaması için elde edilen MWALD istatistikleri kaldırıcı bootstrap dağılımından elde edilen kritik değerlerle karşılaştırılmıştır (Efron, 1997; Hacker ve Hatemi-J, 2006; 2012).

Yapılan analiz sonuçlarına göre Theil indeksinin temel alındığı modelde enflasyon ve Theil endeksi arasında karşılıklı bir nedensellik bulunduğu görülmektedir. Bulgular ilgili literatür ile örtüşmektedir. Yüksek enflasyon sabit

ücretle çalışan işçi grubunun reel gelirini azaltmaktadır. Diğer taraftan gelir dağılımının bozulması enflasyonu etkilemektedir. Bu durum bozulan gelir dağılımı ile yaratılan zengin kesimin oluşturduğu aşırı talep ile açıklanabilir.

İkinci bulgu ise faiz ödemelerinden Theil endeksine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi görülmektedir. Yüksek faiz ödemeleri devletin sosyal devlet anlayışına göre uygulaması gereken politikaları sınırlamaktadır. Eğitim sağlık ya da transfer harcamaları gibi gelir dağılımı adaleti sağlayacak harcamaların devlet tarafından gerçekleştirilmesi zorlaşacaktır.

Çalışmanın dikkat çeken bulgularından biri de bölgesel ücret eşitsizliği değişkeninin temel alındığı modelde enflasyondan bölgesel ücret eşitsizliği değişkenine doğru tek yönlü bir nedensellik ilişkisi bulunmasıdır. Bu durumda enflasyonun bölgesel olarak da gelir dağılımını bozduğu söylenebilir. Söz konusu ilişkisi benzer olarak sektörel gelir eşitsizliği enflasyon arasında da kurulabilir. Bu durum gelir dağılımını iyileştirmek amacıyla politika üreten politika yapıcıların dikkatle üzerinde durması gereken bir husustur.

Dolayısıyla popülist politikalarca yaratılacak enflasyondan uzak durulması gerekmektedir. İkinci olarak dikkat çeken olgu dış borç faiz ödemeleridir. Kamu harcamalarının finansmanı için dış borç eğitim ve sağlık gibi beşeri sermayeyi artırıcı üretken alanlarda kullanılmadığında gelir dağılımını bozmaktadır. Devlet sosyal devlet anlayışını sürdürmeli, rant ve faiz gibi üretken olmayan gelir kaynakları vergilendirilmelidir.

Bu modelden elde edilen bir diğer bulgu bölgesel ücret eşitsizliğinden ekonomik büyümeye doğru bulunan nedensellik ilişkisidir. Üretimin önemli bir girdisi olan ücretlerin düşürülmesi ekonomik büyümenin sağlayıcısı olabilmektedir. Türkiye'nin yakın tarihinde yaşadığı ekonomik kriz dönemlerinde görülen ücret eşitsizlikleri bulunan bu bulguları desteklemektedir.

Son olarak sektörel ücret eşitsizliklerinin temel alındığı modele bakıldığında enflasyon, dış borç faiz ödemeleri ve ekonomik büyüme değişkenlerinden bölgesel ücret eşitsizliği değişkenine doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi bulunduğu görülmektedir. Bu sonuçlar ışığında ülkedeki enflasyon ve dış borç faiz ödemelerinin sektörel ücret yapısını etkilediğini söyleyebiliriz. Ayrıca ekonomik büyüme ile birlikte sektörel bazda ücretlerde değişebilmektedir. İlgili literatürde özellikle eğitim düzeyi ile sektörel gelir eşitsizliği arasında nedensellik ilişkisinin olduğu vurgulanmaktadır

Kaynaklar

Al-Marhubi, F. (1997). A note on the link between income inequality and inflation, *Economics Letters*, 55(3), 317-319.

Al-Marhubi, F. A. (2000) "Corruption and Inflation", *Economics Letters*, 66, 199- 202

Aktan C.,C.ve Vural İ.,Y., (2002), Gelir Dağılımında Adalet(sız)lik ve Gelir Eşit(siz)liği: Terminoloji, Temel Kavramlar Ve Ölçüm Yöntemleri Yoksullukla Mücadele Stratejileri, Ankara:Hak-İş Konfederasyonu Yayınları, 2002.

Anderson, E. (2005), "Openness and inequality in developing countries: A review of theory and recent evidence", *World development*, 33(7), 1045-1063.

Baldwin, Richard E. ve Krugman Paul R.(2004). , "Agglomeration, Integration and Tax Harmonization," *European economic review* 48 (1),1-23.

Bashir, N. Khan A. ve Rana E. (2011), "Trade Liberalization, Poverty and Inequality Nexus: A Case Study of India", *Asian Economic and Financial Review*, 1(3), 114-119.

Bhatta, S., (2002), "Has the Increase in World-Wide Openness to Trade Worsened Global Income Inequality", *Regional Science* , Vol. 81.

Boratav, K., Yeldan E. ve Köse A. (2000) "Globalization, Distribution And Social Policy: Turkey: 1980-1998" CEPA and The New School for Social Research, Working Paper Series, No 20. New York, February

Bound, John, ve Johnson G.(1992). "Changes in the Structure of Wages in the 1980's: An Evaluation of Alternative Explanations." *AMERICAN ECONOMIC REVIEW* 82 (June)

Bulir, A., (2001) Income inequality: does inflation matter?, *IMF Staff Papers*, 48 (2001) (1).

Bulutay, T. (1995) *Employment, Unemployment and Wages in Turkey*. Ankara: ILO/State Institute of Statistics Press

Daly, Mary C., Amy D. Crews, ve Richard V. B. (1997). "A New Look at the Distributional Effects of Economic Growth During the 1980s: A Comparative Study of the United States and Germany," *Economic Review*.

Davis, S. J. ve Haltiwanger, J. (1991), "Gross Job Creation, Gross Job Destruction and Employment Reallocation" (Unpublished)

Değer, K. (2006), "Ticari liberalizasyon ve gelir dağılımı: Gelişmekte olan ülkeler üzerine bir analiz", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64-87.

Dickey, D.A., ve Fuller, W.A. (1979). "Distribution of the Estimators for Autoregressive Time Series With a Unit Root", *Journal of the American Statistical Association*, 74(366):427-431.

Dollar, D. ve Kraay, A. (2004), "Trade, growth, and poverty", *The Economic Journal*, 114(493), F22-F49.

Dolmas, J. Huffman, G. W. ve Wynne, M. A. (2000), "Inequality, inflation, and central bank independence", *Canadian Journal of Economics/Revue canadienne d'économique*, 33(1), 271-287.

Efron, B. (1979). "Bootstrap methods: another look at the jackknife", *Annals of Statistics*, 7:1-26.

Elveren, A. Y., Örnek, İ., ve Akel, G. (2012). "Inter-nationalisation, Growth and Income Inequality: A Cointegration Analysis for Turkey, 1970-2007," *International Review of Applied Economics*, 26(5), 579 595

Elveren, A. Y. ve Galbraith, J. K. (2009). "Pay Inequality in Turkey in the Neo-Liberal Era: 1980-2001," *European Journal of Comparative Economics*, 6(2), 177-206.

Fajnzylber, P. ve Fernandes, A.M. (2004), "International economic activities and the demand for skilled labor: Evidence from Brazil and China", Policy Research Working Paper Series, No. 3426, World Bank, Washington,DC.

Faustino, H. ve Vali, C. (2011), "The Effects of Globalization on OECD Income Inequality: A static and dynamic analysis" Working paper 12.

Forbes, Kristin, (2000), "A Reassessment of the relationship Between Inequality and Growth", *The American Economic Review*, Vol.90, No.4

Galbraith J.K. ve Hyunsub Kum (2003) Inequality and Economic Growth: A Global View Based on Measures of Pay, 'Economic Studies', vol. 49, 527-556

Galli, R. ve Hoeven, R., (2001), "Is inflation bad for income inequality? The importance of the initial rate of inflation", Working Paper, The University of Lugano, Switzerland.

Gourdon, J., Maystre, N. ve De Melo, J. (2008), "Openness, inequality, and poverty: Endowments matter", *Journal of International Trade & Economic Development*, 17(3), 343-378.

Granger, C.W.J. (1969). "Investigating Causal Relations by Econometric Models and Cross-spectral Methods", *Econometrica*, 37(3):424-438.

Gürsel, S., Levent, H., Selim, R. ve Sarıca Ö. (2000). Türkiye'de Bireysel Gelir Dağılımı ve Yoksulluk Avrupa Birliği ile Karşılaştırma, TÜSİAD-T/2000-12/295.

Hacker, R. S., ve Hatemi-J, A. (2006). "Tests for causality between integrated variables using asymptotic and bootstrap distributions: theory and application", *Applied Economics*, 38(13):1489-1500.

Hannan, E.J. ve Quinn, B.G. (1979). "The determination of the order of an autoregressive", *Journal of the Royal Statistical Society*, B41:190-5.

Hanson, G. ve Harrison, A. (1999), "Trade and wage inequality in Mexico", *Industrial and Labor Relations Review*, 52(2), 271-288.

Hatemi-J, A. (2003). "A new method to choose optimal lag order in stable and unstable VAR models", *Applied Economics Letters*, 10(3):135-137.

Hjertholm, Peter; (1999), "Analytical History of Heavily Indebted Poor Country (HIPC) Debt Sustainability Targets", World Bank/ Nordic Working Seminar, Review of The HIPC Initiative, Oslo, web adresi: <http://www.econ.ku.dk/wpa/pink/2000/0003.pdf>, Erişim Tarihi: 14.07.2016.

Kahai, Simran K. ve W. Simmons (2005), "The Impact of Globalization on Income Inequality." *Global Business and Economics Review* 7.1(2), 1-15.

Köse, Ahmet ve Yeldan E. (1998) "Turkish Economy in the 1990's: An Assessment of Fiscal Policies, Labor Markets and Foreign Trade" *New Perspectives on Turkey*, 18: 51-78, Spring

Kuznets, S., (1955). Economic growth and income inequality. *American Economic Review*, 49: 1-28.

- Li, H., Squire, L. ve Zou, H. (1998), "Explaining international and intertemporal variation in income inequality", *Economic Journal*, 108, 26–43.
- Lin, Shuanglin ve Kim, Sosin (2001). *Foreign Debt and Economic Growth*, *Economics of Transition*, 9 (3), 635-655.
- Mackinnon, J. G. (1996). "Numerical distribution functions for unit root and cointegration tests", *Journal of Applied Econometrics*, 11: 601-618.
- Monnin, P. (2014), "Inflation and Income Inequality in Developed Economies", CEP Working Paper Series.
- Mosley, P., Hudson, John ve Horell, S. (1987). *Aid, The Public Sector and the Market in Less Developed Countries*, *The Economic Journal*, 97, 616-641.
- Park, J.Y. ve Phillips, P.C.B. (1989). "Statistical inference in regressions with integrated processes: Part 2", *Econometric Theory*, 5:95-132.
- Persson T. ve G. Tabellini, (1994), "Is Inequality Harmful for Growth", *The American Economic Review*, Vol.84, No.3.
- Phillips, P.C.B. ve Perron, P. (1988). "Testing for a Unit Root in Time Series Regression". *Biometrika*, 75(2): 335–346.
- Presbitero A., (2006). "Institutions and geography as sources of economic development," *Journal of International Development*, John Wiley & Sons, Ltd., vol. 18(3), pages 351-378.
- Robbins, D. (2003), "The impact of trade liberalization upon inequality in developing countries—A review of theory and evidence", ILO Working Paper, No. 13, International Labour Organization, Geneva.
- Rodrik D. ve Ypersele T.V, (1999). "Capital Mobility, Distributive Conflict, and International Tax Coordination," NBER Working Papers 7150, National Bureau of Economic Research, Inc.
- Rodrik, Dani (1997), *Has Globalization Gone Too Far?*, Institute for International Economics, Washington, DC.
- Schwarz, G. (1978). "Estimating the Dimension of a Model", *The Annals of Statistics*, 6(2):461–464.
- Sehar, M., Adıqa, K.K., Azra, K., ve Ahsan, J. (2013), "The Relationship Between Trade Openness And Income Inequalities", 3. International Conference on Business Management, University of Managem.
- Sims, C.A., Stock, J.H. ve Watson, M.W. (1990). "Inference in linear time series models with some unit roots", *Econometrica*, 58:113-144.
- "Taştan, H. ve Akar M. (2013) Türkiye İmalat Sanayiinde Bölgesel Ve Sektörel Ücret Eşitsizliği İktisat Fakültesi Mecmuası Cilt: 63, 2013/1 s, 17-49"
- Theil, H. (1972). *Statistical Decomposition Analysis: With Applications in the Social and Administrative Sciences*, Amsterdam-London: North Holland Publishing Company.
- Tian, X., Wang, B. ve Dayanandan, A. (2008), "The Impact of Economic Globalization on Income Distribution: Empirical Evidence in China." *Economics Bulletin*, 4(35), 1-8.

Toda, H.Y. ve Yamamoto, T. (1995). "Statistical inference in vector autoregressions with possibly integrated processes", *Journal of Econometrics*, 66: 225–250.

UTIP (2016), University of Texas inequality Project. Web adresi: <http://utip.lbj.utexas.edu/> Erişim: 11/01/2016

Verhoogen, E. (2007), "Trade, quality upgrading and wage inequality in the Mexican manufacturing sector", IZA Discussion Paper, No. 2913, IZA, Bonn.

Vivarelli, M. (2004), "Globalization, skills and within-country income inequality in developing countries, Palgrave Macmillan, New York, 211–243.

Yeldan A. E.. (2000). "The Impact of Financial Liberalization and the Rise of Financial Rents on Income Inequality: The Case of Turkey" World Institute for Development Economics Research (WIDER) Working Papers No.206.

Extended abstract

Introduction

In creating development policies, it is vital to know the factors affecting development and to plan these elements together as well. In this respect, it is important to determine the determinants of income distribution in the course of development policies. Thinking the long-term nonexistence of datum in order to find the determinants of income distribution in emerging economies like Turkey, the economists of those countries found themselves in a situation which has been limited to the empirical studies and discussions. This study was structured to find the indicators of the determinants of Turkey's income distribution by following this need. Hence, data between 1980 and 2013 were analyzed by time series analysis method.

Method, Data and Analysis

This study investigates the items as the distribution of income in Turkey, sectoral and regional openness to foreign trade and wage inequality, inflation, foreign debt interest payments and a possible causality based relationship between economic growth and government spending. Logarithm of all series included in the analysis is taken. It also examines the causes for wage inequalities by means of sectoral and regional terms.

The Theil index, created by the University of Texas Inequality Project, was chosen as the measure of income distribution in the study. Turkey NUT 2 regions were focused on, as well. The Theil T statistic has been examined via the measurement of the intergroup components. Inter-sectoral and inter-regional wage inequality data in the manufacturing industry are also included in the analysis.

In the scope of this study, Turkey's per capita income that for the 1980-2013 year, inflation rate, openness and public expenditure, added as a data model explanatory variables external debt interest payments were analyzed using the

possible effects of time-series methods of thought to these variables which affect income distribution .

The test performed in the application part of the work is the Toda-Yamamoto (1995) type causality test. It is a version developed by Hacker and Hatemi-J (2006; 2012). The number of delays to be used for the VAR model established in the analysis of causality was determined first. This number was determined by the information criterion recommended by Hatemi-J (2003). The MWALD statistics obtained for the causality test are discussed. These are compared with the critical values obtained from the leverage bootstrap distribution (Efron, 1997, Hacker and Hatemi-J, 2006; 2012).

Results and discussion

As to the analysis results, there is a mutual causality between inflation and Theil index in the model based on Theil index. Findings overlap with related literature. High inflation reduces the real income of the group of workers with fixed wages. However, the deterioration of income distribution affects the inflation as well. This can be explained by the excessive demand created by the richer segment composed by the distorted income distribution.

The second finding was found. There is a one-way causality relationship from interest payments to the Theil index. High interest payments limit the policies that the state must implement according to the social state understanding. Education expenditure, such as health care or transfer expenditures, which will provide income distribution and justice, will now be difficult to be achieved by the state.

One of the notable findings of the study is the model on which the variable of regional wage inequality is based. There was a one-way causality relationship from inflation to regional wage inequality. In this case, it can be said that the regional inflation has disrupted income distribution. Similarly, sectoral income inequality can be established between inflation. This is a matter that policy makers policymakers should carefully consider in order to improve income distribution.

Hereby, the populist politics should be avoided from creating inflation. Secondly, the phenomenon that attracts attention is that foreign debt based interest payments would appear. Indeed, the external debt for financing public expenditures disrupts income distribution when it is not used in productive areas that increase human capital such as education and health. The state must continue the welfare state, and non-productive income sources such as rent and interest must be taxed.

There is another finding from this model. A one way causality relation has been found from the regional wage themed inequality to the economic growth. It has come to the fore here to reduce wages, which is an important input of production. Indeed, this can be the provider of economic growth. Turkey's recent history who also lived in the times of economic crisis seen in wage inequality supports these findings as well.

To sum up, the model on which sectoral wage inequalities are based can be considered. Indeed, there is a one-way causality relationship from inflation, external debt interest payments and economic growth variables to regional wage inequality. In the light of these results, we can say that inflation and foreign debt interest payments in the country affect the sectoral wage structure. In addition, due to economic growth, wages can also change on a sectoral basis. In the related literature, it is emphasized that there is a causal relationship between education level and sectoral income inequality.

STOKASTİK SINIR ANALİZİ İLE HAVALİMANLARININ ETKİNLİKLERİNİN ÖLÇÜLMESİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ¹

Engin YALÇIN

Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Doktora Programı Öğrencisi,
enginyalcin@ankara.edu.tr

Makale Geliş Tarihi: 28.09.2017 Makale Kabul Tarihi: 10.01.2018

Öz

Bu çalışmada Türkiye’de faaliyet gösteren havalimanlarının etkinliği, Aigner, Lovell ve Schmidt (1977) ve Meeusen ve van den Broeck (1977) tarafından geliştirilen parametrik bir etkinlik ölçme yöntemi olan stokastik sınır analizi ile ölçülmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada Devlet Hava Meydanları İşletmesi istatistik yıllığından elde edilen veriler kullanılarak 2013, 2014 ve 2015 yılları analize tabi tutulmuştur. Çalışmada yolcu sayısı çıktı olarak kullanılırken ticari uçak sayısı, personel sayısı ve check-in kontuar sayısı girdi olarak kullanılmıştır.

İktisadi faaliyetler içerisinde üretim faaliyetlerini temsilen çeşitli fonksiyonlar kullanılmaktadır. Bu çalışmada fonksiyonu istatistiksel olarak anlamlı bulunduğu için üretim fonksiyonlarından Cobb-Douglas üretim fonksiyonu kullanılmıştır. Cobb-Douglas fonksiyonu sonuçları, analiz edilen tüm yıllarda uçak sayısı ve personel sayısı parametre katsayıları istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ortaya koyarken check-in kontuar sayısı parametresinin ise analiz edilen hiçbir yılda anlamlı bulunmadığını ortaya koymaktadır. Ayrıca incelenen tüm yıllarda Isparta Süleyman Demirel Havalimanı ilk sırada yer almıştır.

Anahtar Kelimeler: Etkinlik, Stokastik Sınır Analizi, Cobb-Douglas Üretim Fonksiyonu, Havalimanı

EFFICIENCY MEASUREMENT OF AIRPORTS IN TURKEY BY STOCHASTIC FRONTIER ANALYSIS

Abstract

In this study, efficiency measurement of Turkish airports is carried out by stochastic frontier analysis, a parametric efficiency measurement method introduced by Aigner, Lovell and Schmidt (1977) and Meeusen and van den Broeck (1977). The study is carried out for 2013, 2014 and 2015 data obtained by State Airports Management annual reports. In the study, the number of passenger is used as output while the number of commercial airliner; number of staff and number of check-in are used as inputs.

There are several economic functions used to represent the productive activity. In this study Cobb-Douglas production function is used out of production functions as it is statistically significant. Cobb-Douglas production function results present that commercial airliner number and staff number parameters are found statistically significant while check-in counter number parameter isn’t found statistically significant at any model analyzed. Isparta Süleyman Demirel Airport takes the first rank at every year analyzed.

Key Words: Efficiency, Stochastic Frontier Analysis, Cobb-Douglas Production Function, Airport

¹ Bu çalışma Engin YALÇIN’ın yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

1. Giriş:

Günümüzde havacılık dünyada eskiye nazaran çok fazla gelişme göstermektedir. 2014 yılı verilerine göre dünyada 1402 havayolu şirketi, askeri bölgeler dahil 41788 uçuş alanı bulunmaktadır. Ayrıca 2015 yılında dünyada 3,57 milyar yolcu taşınmıştır. Havacılık sektörü dünya genelinde 62,7 milyon kişiye istihdam yaratmaktadır. Dünyada her gün 9,8 milyon yolcu havayolu ile ulaşımı tercih etmektedir. Ayrıca dünyada her gün 104 bin uçuş gerçekleşmekte ve 17,5 milyar dolarlık mal taşınmaktadır. Hava ulaşımı ile taşınan mallar hacim olarak ticaret hacminin %0,5'e karşılık gelirken değer olarak ticaret hacminin %34,6'sına denk gelmektedir. Havacılık sektörünün bir ülke olarak kabul edilse İsviçre ve İsveç ekonomileri kadar büyük olan yapısı sektörün ne denli gelişim kaydettiğini ve önemli bir noktaya geldiğini ortaya koymaktadır². Türkiye'deki duruma bakıldığında ise, dünyadaki gelişmeye paralel bir ilerleme görülmektedir. Türkiye'de inen kalkan toplam uçak sayısı 2002 yılında 376.041 iken 2015 yılında bu rakam 1.456.673 düzeyine ulaşmıştır. Yolcu sayısı 2002 yılında 33.755.452 iken bu rakam 2015 yılında bu rakam 181.074.531'e ulaşmıştır³. Bu sebeple bu büyük sektörün can damarları olan havalimanlarının etkinliğinin ölçülmesi büyük önem arz etmektedir.

Etkinlik ölçme yöntemleri temelde oran analizi, parametrik olmayan yöntemler ve parametrik yöntemler olmak üzere üç ana başlık altında ele alınmaktadır. Oran analizi etkinlik ölçümünde en fazla kullanılan yöntemlerden birisidir ve uygulaması oldukça basittir. Oran analizinin basitliği analiz tek girdi ve çıktıyla gerçekleştirilmesinden ve az bilgi gerektirmesinden kaynaklanmaktadır (Yeşilyurt ve Alan, 2003: 92). Oran analizi, performans değerlemede birçok eksikliği olmasına rağmen basitliği sebebiyle tek girdili ve tek çıktılı durumlar için en uygun yöntem olarak görülmektedir. Ancak mevcut değerlerin birbirine bölünmesiyle elde edildiğinden bir performans iyileştirmesinden ziyade durum tespiti özelliği göstermektedir (Gülcü, Yeşilyurt, Coşkun, Coşkun ve Esener, 2004: 93). Diğer etkinlik ölçme yöntemi ise parametrik olmayan yöntemlerdir. Parametrik olmayan yöntemler, doğrusal programlamaya dayalı olarak elde edilen etkinlik ölçütünün, etkinlik sınırına yakınlığını hesaplamaktadır. Ayrıca parametrik olmayan yöntemler, performans ölçümünde herhangi bir üretim fonksiyonuna ihtiyaç duymaması ve çoklu girdi ve çıktıyla çalışabilmesi bu yöntemlere avantaj katmaktadır (Özgümüş, 2012: 8). Diğer bir etkinlik ölçme başlığı ise parametrik yöntemlerdir. Parametrik yöntemler, fonksiyonel biçimi önceden bilinen bir sınırın parametrelerini tahmin edip sonrasında her bir gözlemin bu sınıra olan uzaklığını ölçen yöntemlerdir (Çakmak, Dudu ve Öcal 2008: 34). Parametrik yöntemlerde bir örneklem kümesi esas alınır ve bu kümede en iyi performansın regresyon doğrusu üzerinde olduğu

² ATAG (Air Transport Action Group), Aviation Benefits Beyond Borders 2016.

³ <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim Tarihi: 20.10.2016).

düşünülecek bu sınırdan sapma göstermeyen gözlemlerin etkin, sapma gösterenlerin ise etkin olmadığı ifade edilmektedir. Başarısızlıktan kastedilen aynı çıktı düzeyinde yüksek maliyet ya da aynı girdi düzeyinde düşük çıktı olduğudur ve üretilen birimlerin homojen oldukları varsayılmaktadır. Ayrıca parametrik yöntemler rassal hatanın olduğunu varsaymaktadır (Ekren ve Emiral, 2002: 3).

Stokastik sınır analizi parametrik etkinlik ölçme yöntemlerinden birisidir. Stokastik sınır analizi, sınır fonksiyonlarını tahmin etmek ve üretim etkinliğini ölçmek için kullanılan ekonometrik tabanlı bir etkinlik yöntemidir (Özgür, 2012: 17). Stokastik sınır analizi, parametrik yapıyla etkinliği incelenen birimleri teorik bir sınırla karşılaştırmaktadır. Stokastik sınır analizinin veri zarflama analizine göre en büyük avantajı modele rassal hataları dahil edebilmesidir (Atılğan, 2012: 2). Veri zarflamada analizinde rassal hata yer almadığından dolayı verilerdeki gürültü ayıklanamaz ve ölçmede problemler yaşanmaktadır (Özgümüş, 2012: 13).

Bu çalışmada Türkiye’de faaliyet gösteren havalimanlarının etkinliği parametrik bir etkinlik ölçme yöntemi olan stokastik sınır analizi ile ölçülmüştür. Çalışmanın ilk bölümünde analizin gerçekleştirildiği stokastik sınır analizi yöntemine ayrıntılı şekilde yer verilmiştir. Sonrasında havalimanı etkinliği ile ilgili gerçekleştirilmiş çalışmalara yer verildikten sonra, ilgili model kurularak Türkiye’deki havalimanlarının etkinliği stokastik sınır analizi yardımıyla gerçekleştirilip sonuçlar yorumlanmıştır.

Havalimanlarının etkinliğinin ölçümü için birçok neden bulunmaktadır. Bunların birkaçı şu şekilde sıralanabilir: Havalimanı yönetimleri rekabetçi ortamda kendi faaliyetlerini geliştirme adına etkinlik çalışmalarına ve kıyaslamalarına ihtiyaç duyarlar. Aynı şekilde belediyeler de kendi bölgelerine turist ve işletmeleri çekmek için etkin havalimanlarına ihtiyaç duyarlar. Diğer taraftan politikacılar kaynakların tahsisi konusunda ve havalimanlarının geliştirilmesi için gerek duyulan politikalar nedeniyle etkinlik kıyaslamalarına ihtiyaç duymaktadırlar. Bu sebeple etkin olan ve olmayan havalimanlarının belirlenmesi birçok kuruma ve yöneticiye rehber niteliğindedir. Ülkemizde ise bu kadar büyük ekonomiye sahip bir sektörün yeteri karar analiz edilmediği görülmektedir. Bu çalışmanın bu alandaki eksikliği gidermede pay sahibi olacağı düşünülmektedir.

Havalimanları Etkinliğine İlişkin Çalışmalar

Karkacier ve Yazgan (2015) çalışmalarında Türkiye’de yer alan 37 havalimanı 2008-2011 etkinliğini veri zarflama analizi kullanarak analiz etmiştir. Ele alınan modelde girdi olarak; çalışan sayısı, işletme gideri, terminal alanı, pist sayısı ve apron sayısı, çıktı olarak yolcu trafiği, işletme geliri, uçak trafiği ve yük trafiği kullanılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre Atatürk, Antalya, Muğla Milas Bodrum, Adana ve Tekirdağ Çorlu havaalanları incelenen tüm yıllarda etkin olmuştur. Ayrıca Tobit model kullanılarak girdilerdeki %1’lik değişimin etkinlik skorunda nasıl bir değişime yol açtığı çalışmada incelenmiştir.

Lin, Choo ve Oum (2013) çalışmalarında Kanada ve ABD’de faaliyet gösteren 62 adet havalimanının etkinliğini verimlilik endeksi, veri zarflama analizi ve stokastik sınır analizi yöntemleriyle analiz etmişlerdir. Modelde kullanılan değişkenler yolcu sayısı, uçak hareket sayısı, havacılık dışı gelir, çalışan sayısı ve inşaat maliyetleridir. Sonuçlar incelendiğinde uygulanan üç yöntemde ilk ve son 15 havalimanının etkinlik sonuçları birbirine yakın bir seyir izlerken, orta sıralardaki havaalanlarının etkinlik skorları kayda değer farklılıklar göstermiştir.

Tsekeris (2011) çalışmasında Yunanistan’da yer alan 39 adet havalimanının etkinliğini veri zarflama yöntemiyle analiz etmiştir. Çalışmada yolcu sayısı, kargo miktarı ve uçuş sayısı çıktı olarak kullanılırken çalışma saatleri, terminal alanı (m²) ve park alanı(m²) girdi olarak kullanılmıştır. Yunan havalimanlarının toplam etkinliğinin ortalama seviyesi optimum etkinlik seviyesinin yarısından biraz fazladır. Bu sonuç şu anda boşa harcanan kaynakların daha etkin kullanılabilmesi için uygun politikalara olan ihtiyaca vurgu yapmaktadır.

Scotti, Malighetti, Martini ve Volta (2010) çalışmalarında İtalya’daki 38 havalimanının 2005-2008 dönemindeki etkinliğini stokastik sınır analiziyle incelemişlerdir. Modelde iş yükü birimi çıktı olarak kullanılırken terminal kapasitesi, toplam uçak park etme yeri sayısı, check-in kontuar sayısı, bagaj teslim yeri sayısı ve yer hizmetleriyle ilgili olmayan personel sayısı girdi olarak kullanılmıştır. Sonuç olarak mevsimsellik etkinlik üzerinde negatif bir etki yaratmıştır. Ayrıca yüksek rekabet ortamındaki havalimanlarının diğerlerine kıyasla daha az etkin olduğu belirlenmiştir.

Uygulama

Uygulamanın Amaç, Kapsam ve Yöntemi

Bu çalışmada, Devlet Hava Meydanları İşletmesi’nden elde edilen veriler kullanılarak havalimanlarının etkinliği stokastik sınır analizi kullanılarak ölçülmesi amaçlanmaktadır. Çalışmada Türkiye’de faaliyet gösteren 55 havalimanından verilerine ulaşılabilen havalimanları analize tabi tutulmuştur. Çalışmada kullanılan veriler DHMİ’nin (Devlet Hava Meydanları İşletmesi) her yıl hazırladığı istatistik yıllığından elde edilmiştir. DHMİ istatistik yıllığından elde edilen veriler kullanılarak 2013, 2014 ve 2015 yıllarının havalimanı bazlı etkinliği stokastik sınır analizi kullanılarak elde edilmiştir. Etkinliklerin incelenmesinde Cobb-Douglas üretim fonksiyonundan yararlanılmıştır. Stokastik sınır analizi modelinde bir çıktı kullanılabilirken birden fazla girdi kullanılabilir. Çalışmada her bir model 3 yıl için ayrı ayrı denenmiş ve Cobb-Douglas üretim fonksiyonunun sonuçları hipotez testi sonucunda anlamlı bulunduğu için translog üretim fonksiyonu sonuçları paylaşılmamıştır. Böylece Cobb-Douglas üretim fonksiyonu sonuçları esas alınarak havalimanlarının etkinliği irdelenmiştir.

Çalışmada stokastik sınır analizi modellerinden hata bileşenleri modeli kullanılmıştır. Analiz edilen modellerde parametre tahminleri, gamma (γ) değerleri

ve havaalanlarının teknik etkinlik skorları Cobb-Douglas fonksiyonu kullanılarak bilgisayar programı yardımıyla elde edilmesi amaçlanmaktadır.

Karar Verme Birimlerinin Belirlenmesi

Türkiye’de yer alan 55 sivil havalimanından DHMİ istatistiklerinde verilerine ulaşılabilen havalimanları analize tabi tutulmuştur. Analize tabi tutulan havalimanları yıllar itibarıyla farklılık göstermektedir. Uygulamada 2013 yılında 44, 2014 yılında 50, 2015 yılında 48 havalimanı analize tabi tutulmuştur. Analize tabi tutulan havalimanları Tablo 1’de verilmiştir.

Tablo 1: Karar Verme Birimleri

Havalimanları	Havalimanları
Adana Şakirpaşa Havalimanı	Kahramanmaraş Havalimanı
Adıyaman Havalimanı	Kapadokya Havalimanı
Ağrı Ahmed-i Hani Havalimanı	Kars Harakani Havalimanı
Amasya Merzifon Havalimanı	Kastamonu Havalimanı
Ankara Esenboğa Havalimanı	Kayseri Havalimanı
Antalya Havalimanı	Kocaeli Cengiz Topel Havalimanı
Balıkesir Koca Seyit Havalimanı	Konya Havalimanı
Balıkesir Merkez Havalimanı	Malatya Havalimanı
Batman Havalimanı	Mardin Havalimanı
Bingöl Havalimanı	Muğla Dalaman Havalimanı
Bursa Yenişehir Havalimanı	Muğla Milas-Bodrum Havalimanı
Çanakkale Havalimanı	Muş Havalimanı
Denizli Çardak Havalimanı	Samsun Çarşamba Havalimanı
Diyarbakır Havalimanı	Siirt Havalimanı
Elazığ Havalimanı	Sinop Havalimanı
Erzincan Havalimanı	Sivas Nuri Demirağ Havalimanı
Erzurum Havalimanı	Şanlıurfa GAP Havalimanı
Eskişehir Anadolu Havalimanı	Şırnak Şerafettin Elçi Havalimanı
Gaziantep Havalimanı	Tekirdağ Çorlu Havalimanı
Hatay Havalimanı	Tokat Havalimanı
İğdır Havalimanı	Trabzon Havalimanı
Isparta Süleyman Demirel Havalimanı	Uşak Havalimanı
İstanbul Atatürk Havalimanı	Van Ferit Melen Havalimanı
İzmir Adnan Menderes Havalimanı	Zafer Havalimanı
İstanbul Sabiha Gökçen Havalimanı	Zonguldak Çaycuma Havalimanı

Değişkenlerin Belirlenmesi

Modelde kullanılacak değişkenlerin belirlenmesi çok hassas ve sonuca etki edebilecek bir konudur. Dolayısıyla modele dâhil edilecek ve modelden çıkarılacak

değişkenlerin çok iyi bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Uygun olmayan bir değişkenin modelde yer alması hatalı etkinlik sıralamalarına yol açabilir.

Çalışmada kullanılan değişkenler belirlenirken literatürde havalimanları ile ilgili etkinlik ölçme çalışmalarında kullanılan değişkenler incelenmiş ve değişken seçimi Tovar ve Martín-Cejas (2010), Scotti (2011), Pavyluk (2010) çalışmaları esas alınarak belirlenmiştir.

Çalışmada kullanılan çıktı değişkeni aşağıda verilmiştir:

Yolcu Sayısı: Bir yılda ilgili havayollarını kullanarak seyahat etmiş toplam yolcu sayısıdır.

Çalışmada kullanılan girdi değişkenler aşağıda verilmiştir:

Ticari Uçak Sayısı: Bir yılda ilgili havaalanlarına inen kalkan toplam uçak sayısını ifade etmektedir.

Personel Sayısı: DHMİ'nin ilgili havalimanlarında çalışan personel sayısını ifade etmektedir.

Check-in Kontuar Sayısı: Havalimanlarında check-in yapılan toplam banko sayısını ifade etmektedir.

Havalimanlarına ilişkin tanımlayıcı istatistikler Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2: Girdiler ve Çıktıya İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

Yıl	Değişkenler	Min.	Maks.	Ortanca	Ortalama	Standart Sapma
2013	Yolcu Sayısı	2876	51.297.790	338.626	3110734.104	8674795.5
	Ticari Uçak Sayısı	85	385.998	2528	22049.5833	62635.9
	Personel Sayısı	15	1170	101.5	188.5625	264.9
	Check-in Kontuar Sayısı	1	320	12.5	30.16667	56.3
2014	Yolcu Sayısı	534	56.695.166	306200.5	3299907.84	9326088.8
	Ticari Uçak Sayısı	7	419897	2429	23091.26	66656
	Personel Sayısı	15	1149	93.5	172.96	227.3
	Check-in Kontuar Sayısı	1	320	13.5	31.7	56.5
2015	Yolcu Sayısı	286	61.332.124	352260.5	3164132.208	9625601.4
	Ticari Uçak Sayısı	3	446944	2758.5	21705.0833	68001
	Personel Sayısı	39	1129	101	174.5	222.6
	Check-in Kontuar Sayısı	1	352	13.5	31.5	60.3

Yöntem

Stokastik sınır analizi sınır fonksiyonlarını tahmin etmede ve karar verme birimlerinin üretim ve maliyet fonksiyonlarının etkinliğini ölçmede kullanılan bir yöntemdir (Yarlıkaş, 2007: 3).

Stokastik Sınır Analizi, Aigner, Lovell ve Schmidt (1977), Meeusen ve van den Broeck (1977) tarafından birbirinden bağımsız ve eş zamanlı olarak ortaya

atılmıştır. Jondrow, Lovell, Materov ve Schmidt (1982) hata terimini, etkinsizlik terimi ve rassal hata terimi olarak ayırtmıştır. Schmidt (1985) ve Fried, Schmidt ve Lovell(1993) etkinlik tahmin yöntemlerini iki kategoride ele almaktadır. Birincisi üretim fonksiyonlarının parametrik ve parametrik olmayan yöntemlerle ele alınmasıyken, ikincisi işletmenin üretim sınırından sapmasını ilgilendiren modelin stokastik ya da deterministik olmasıyla ilişkilidir. (Dudu, 2006, 46; Atılğan, 2012: 30).

Stokastik Üretim Sınır Fonksiyonu

Sınır fonksiyonu aslında etkinsizliğin olmadığı durumdaki fonksiyonun değerini ifade etmektedir. Bu noktada değinilen üretim fonksiyonu olduğundan ele alınan üretim fonksiyonları o üretim ilişkisinin sınırını göstermektedir (Tutulmaz, 2012: 113).

$$\varepsilon_i = v_i - u_i \quad (1.2)$$

Bu eşitlikte y_i , i . karar biriminin çıktı miktarını; β , tahmin edilecek (Kx1) boyutlu girdi vektörü parametrelerini; x_i (K+1) boyutlu girdi satır vektörünü ifade etmektedir. Eşitlikte v_i ve u_i olmak üzere iki hata terimi bulunmaktadır. Stokastik üretim sınır modeli, ε_i 'nin u_i ve v_i 'den meydana gelen iki bağımsız değişkenden meydana geldiğini varsaymaktadır. v_i istatistiksel gürültüyü, ölçüm hatalarını, işletme kontrolü dışındaki rasgele faktörleri ve üretim fonksiyonuna katılmamış rasgele değişkenleri ifade etmektedir. u_i ise negatif olmayan, etkinsizliği temsil eden rasgele bir değişkendir (Coelli, Rao, O'Donnell ve Battese, 2005: 243).

Stokastik sınır analizinde en fazla uygulanan modellerden biri olan Cobb-Douglas formunda model aşağıdaki şekillerde ifade edilmektedir (Coelli, Rao, O'Donnell ve Battese, 2005: 243).

$$\ln y_i = \beta_0 + \beta_1 \ln x_i + v_i - u_i \quad (1.3)$$

$$y_i = \exp(\beta_0 + \beta_1 \ln x_i + v_i - u_i) \quad (1.4)$$

$$y_i = \underbrace{\exp(\beta_0 + \beta_1 \ln x_i)}_{\text{Deterministik Bileşen}} * \underbrace{\exp(v_i)}_{\text{Rassal Hata}} * \underbrace{\exp(-u_i)}_{\text{Etkinsizlik}} \quad (1.5)$$

Deterministik Bileşen Rassal Hata Etkinsizlik

Eşitlik (1.3), (1.4) ve (1.5) stokastik üretim sınırının Cobb-Douglas formunda farklı ifade biçimlerini göstermektedir Coelli, Rao, O'Donnell ve Battese, 2005: 243).

Üretim fonksiyonunda etkinsizliğin olmadığı, üretim sınırında gerçekleşen ve etkin durumu tanımlayan çıktı aşağıdaki gibi gösterilebilir (Atılğan, 2012: 33):

$$y_i = \exp(\beta_0 + \beta_1 \ln x_i + v_i) = \exp(\beta_0 + \beta_1 \ln x_i) * \exp(u_i) \quad (1.6)$$

Teknik etkinlik ise; gözlenen çıktının üretilebilecek maksimum çıktı sınırına oranlaması olarak eşitlik (1.7)'de tanımlanmaktadır (Coelli, Rao, O'Donnell ve Battese, 2005: 243).

$$TE = y_i = \frac{\exp(\beta_0 + \beta_1 \ln x_i + v_i - u_i)}{\exp(\beta_0 + \beta_1 \ln x_i + v_i)} = \exp(-u_i) \quad (1.7)$$

Stokastik Maliyet Sınır Fonksiyonu

Yukarıda anlatıldığı üzere stokastik üretim sınır fonksiyonunda hata teriminin ($v_i - u_i$) olduğu ifade edilmiştir. Stokastik üretim sınır fonksiyonu yerine maliyet fonksiyonu hesaplanmak istenirse hata teriminde ($v_i + u_i$) dönüşümü yapmak gerekmektedir. Bu durum etkinsizlik ölçümünün maliyet fonksiyonu üzerinden değerlendirildiğinde, etkinsizliğin firmanın maliyet sınırı üzerinde faaliyet göstermesinden kaynaklanmaktadır (Atılğan, 2012: 40).

Etkinliğin Ölçümünde Kullanılan Üretim Fonksiyonları

İktisadi faaliyetler içerisinde üretim faaliyetlerini temsil etmek üzere doğrusal, log-doğrusal, Cobb-Douglas, translog, CES, Zellner-Revankar genel fonksiyonu veya doğrusal olmayan fonksiyonlar kullanılmaktadır. Uygulamada en çok kullanılan fonksiyonlara aşağıda yer verilmektedir (Tutulmaz, 2012: 111-112).

Cobb-Douglas Üretim Fonksiyonu

Cobb-Douglas üretim fonksiyonu, cari ekonominin mantıklı tanımını sağladığı düşünülen basit bir üretim fonksiyonudur. Ancak Cobb-Douglas üretim fonksiyonu sabit üretim ve ikame esnekliği özelliğinden dolayı eleştirilmektedir. Cobb-Douglas üretim fonksiyonunun ikame esnekliği 1'dir (Kareem, 2015: 44; Yarlıkaş, 2007: 17).

Cobb-Douglas üretim fonksiyonu doğrusal fonksiyonun logaritması alınarak elde edilmektedir. Stokastik sınır analizi için ortaya atılmış Cobb-Douglas üretim fonksiyonu eşitlik (1.8)'deki gibidir (Tutulmaz ve Şahin, 2014: 57).

$$\ln y_{it} = \beta_0 + \sum_{j=1}^N \beta_j x_{it} \quad (1.8)$$

Burada,

y_{it} : i. firma ve t. zaman için çıktı

x_{it} : logaritmik girdi

β_i : Parametreler ($i=1, \dots, n$)

N : Girdi sayısını

ifade etmektedir.

Translog Üretim Fonksiyonu

Translog üretim fonksiyonu açıklayıcı değişkenin kendisi, kareleri ve birbirleriyle çarpımını içermektedir. Denklemdaki açıklayıcı değişkenlerin kareleri ve çarpımlarının modelden çıkarılması sonucu Cobb-Douglas üretim fonksiyonu elde edildiğinden Translog üretim fonksiyonu Cobb-Douglas'a göre daha genel bir formdur (Tutulmaz, 2012: 123).

Translog üretim fonksiyonu ilk olarak Christensen, Jorgensen ve Lau (1973) tarafından geliştirilmiştir (Işık ve Acar, 2006: 99). Translog üretim fonksiyonunun ölçeğe göre getiri veya ikame olanakları üzerinde hiçbir kısıtlamaya gitmemesi fonksiyona esneklik kazandırmıştır (Özgümüş, 2012: 29).

Translog üretim fonksiyonunda girdiler modele tek tek, birbirleriyle çarpılarak ve her birinin karesi alınarak girer. Translog üretim fonksiyonunda üç girdili bir model eşitlik (1.9)'teki gibi oluşturulmaktadır:

$$\ln(y) = \beta_0 + \beta_1 \ln(x_1) + \beta_2 \ln(x_2) + \beta_3 \ln(x_3) + \beta_4 \ln(x_1)^2 + \beta_5 \ln(x_2)^2 + \beta_6 \ln(x_3)^2 + \beta_7 \ln(x_1 \cdot x_2) + \beta_8 \ln(x_1 \cdot x_3) + \beta_9 \ln(x_2 \cdot x_3) \quad (1.9)$$

Stokastik sınır analizi için genelleştirilmiş translog üretim fonksiyonu ise eşitlik (1.10)'daki gibidir (Tutulmaz ve Şahin, 2014: 57):

$$\ln y_{it} = \beta_0 + \sum_{j=1}^N \beta_j x_{jit} + \sum_{j=1}^N \sum_{k=1}^N \beta_{jk} x_{jit} x_{kit} \quad (1.10)$$

Burada,

y_{it} : i. firma ve t. zaman için çıktı

x_{it} : logaritmik girdi

β_i : Parametreler (i=1,...,n)

N : Girdi sayısını

En çok olabilirlik tahminleri elde edildiğinde Wald testinin muhtemel alternatiflerinden biri olabilirlik oran testidir. Olabilirlik oran testi, model tahminini hem boş hipotez hem de alternatif hipotez altında gerçekleştirir. Olabilirlik oran testi aşağıdaki gibi hesaplanmaktadır:

$$LR = -2\{\ln[(L_0)] - \ln[(L_A)]\} \quad (1.11)$$

Test istatistiğinde $\ln[(L_0)]$ boş hipotez altında log-olabilirlik değeri, $\ln[(L_A)]$ alternatif hipotez altındaki olabilirlik fonksiyonu değerleridir.

Uygulamada, ele alınan modelde teknik etkinsizlik olup olmadığını test edebilmek için en çok olabilirlik oran istatistiği LR kullanılmaktadır. 0.05 anlamlılık düzeyinde bir kısıtlanmalı Kodde-Palm tablo değeri olan 2.706 değeri ile karşılaştırılır. LR istatistiği için kurulan hipotez

$$H_0: \lambda = 0 \quad (1.12)$$

$$H_A: \lambda > 0 \quad (1.13)$$

olarak kurulmaktadır. LR istatistiği, Kodde-Palm tablo değerinden büyük olduğunda H_0 hipotezi red edilir ve modelde istatistiksel olarak anlamlı bir teknik etkinsizlik vardır (Coelli, 1995: 252).

Bulgular

Uygun modelin seçimi için eşitlik (1.11)'de yer alan genelleştirilmiş olabilirlik testi kullanılmıştır. Analiz edilen tüm yıllarda, H_A reddedilip H_0 kabul edilmiştir. Cobb-Douglas üretim fonksiyonunun kullanımı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Bu sebeple translog üretim fonksiyonunun sonuçları paylaşılmamıştır.

İncelenen 2013, 2014 ve 2015 yılları için elde edilen Cobb-Douglas üretim fonksiyonu sonuçları her bir yıl için ayrı ayrı verilmiştir. İncelenen yıllarda kullanılan Cobb-Douglas üretim fonksiyonuna aşağıda yer verilmektedir.

$$\ln(tys) = \beta_0 + \beta_1 \ln(us) + \beta_2 \ln(ps) + \beta_3 \ln(cks) + \varepsilon_i$$

tys = Ticari Yolcu Sayısı

us = Uçak Sayısı

ps = Personel Sayısı

cks = Check-in Kontuar Sayısı

β = Parametre katsayıları

$\varepsilon_i = v_i - u_i$: Bileşik hata terimi

2013 Yılı Sonuçları

2013 yılında verilerine ulaşılabilen 44 havalimanı analize tabi tutulmuştur. Cobb-Douglas üretim fonksiyonuna ait katsayı değerleri ve katsayıların anlamlılığı Tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3: 2013 yılı Cobb-Douglas Üretim Fonksiyonu Analizi

Parametre	Boş	Katsayı	Standart.	t-değeri	P değeri
β_0	$H_0: \beta_0 = 0$	4,5351211	0.24523777	18.492751	$p < 0.0001^{***}$
β_1	$H_0: \beta_1 = 0$	1.2647501	0.075292608	16.797799	$p < 0.0001^{***}$
β_2	$H_0: \beta_2 = 0$	-0.37946961	0.12857791	-2.9512814	
β_3	$H_0: \beta_3 = 0$	0.033537654	0.061764402	0.54299326	$p < 0.29596$
σ^2		0.16931965	0.048705621	3.4763884	
γ		0.87480255	0.088812819		
LR		3.5481789			

$p < 0.10$ (*)%10'a göre anlamlılık sınaması H_0 red edilir ve β parametresi anlamlıdır.
 $p < 0.05$ (**)%5'e göre anlamlılık sınaması H_0 red edilir ve β parametresi anlamlıdır.
 $p < 0.01$ (***)%1'e göre anlamlılık sınaması H_0 red edilir ve β parametresi anlamlıdır.

Elde edilen analiz sonuçlarına göre ticari uçak sayısı (β_1) ve personel sayısı (β_2) 0.01 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı iken, check-in kontuar sayısı (β_3) istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır. Ticari uçak sayısındaki %1'lik artış yolcu sayısında %1.26'lık bir artış meydana getirmektedir. Personel sayısındaki %1'lik artış

yolcu sayısında %0.37'lik bir azalış meydana getirmiştir. Check-in kontuar sayısı istatistiksel olarak anlamlı bulunamadığı için yorumlanamamıştır.

Modelde teknik etkisizliğin olup olmadığının test edilebilmesi için kullanılan LR test istatistiği (3.5481789) değeri 0.05 anlamlılık düzeyinde tek kısıtlı Kodde Palm tablo değeri, 2.71 değerinden büyük olduğu için H_0 hipotezi reddedilmiştir. Modelde anlamlı bir teknik etkisizlik vardır. Modelde elde edilen gamma (γ) değeri yaklaşık 0.87'dir. Bunun anlamı ise modeldeki artık varyansın %87'lik kısmının etkin olmama etkisi (u_i)'den geri kalan %13'lük kısım ise rassal hatalardan (v_i) kaynaklanmaktadır.

2013 yılı için Cobb-Douglas modelinin etkinlik sonuçları, etkinlik sıralaması ve ortalama etkinlik sonuçları Tablo 4'de verilmiştir.

Tablo 4: 2013 yılı Cobb-Douglas Etkinlik Sonuçları

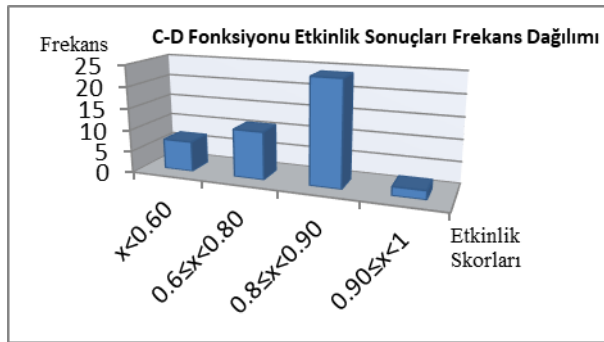
Etkinlik Sıralaması	Havalimanı İsmi	Havalimanı Etkinlik Skoru
1	Isparta Süleyman Demirel	0.9573
2	Erzurum	0.9048
3	Şırnak Şerafettin Elçi	0.8977
4	Muğla Dalaman	0.8925
5	Kastamonu	0.8831
6	Muş	0.8772
7	Bingöl	0.8654
8	Nevşehir Kapadokya	0.8639
9	Ağrı	0.8572
10	Erzincan	0.8542
11	Sivas Nuri Demirağ	0.8512
12	Şanlıurfa GAP	0.8454
13	Konya	0.8452
14	Gaziantep	0.8404
15	İzmir Adnan Menderes	0.8396
16	Ankara Esenboğa	0.8362
17	Denizli Çardak	0.8318
18	Elazığ	0.8314
19	Malatya	0.8303
20	Samsun Çarşamba	0.8277
21	Kahramanmaraş	0.8228
22	Van Ferit Melen	0.8218
23	Trabzon	0.8211
24	Adana	0.8188
25	Muğla Milas-Bodrum	0.8110
26	Kars	0.8012
27	İstanbul Sabiha Gökçen	0.7949
28	Mardin	0.7938
29	Iğdır	0.7880
30	Adıyaman	0.7763
31	Antalya	0.7461

Skolastik Sınır Analizi İle Havalimanlarının Etkinliklerinin Ölçülmesi: Türkiye Örneği

32	Batman	0.7316
33	Diyarbakır	0.7287
34	Çanakkale	0.7279
35	Hatay	0.7236
36	Kayseri	0.6575
37	Balıkesir Koca Seyit	0.6282
38	İstanbul Atatürk	0.5891
39	Tekirdağ Çorlu	0.5647
40	Bursa Yenişehir	0.4993
41	Balıkesir Merkez	0.4883
42	Kocaeli Cengiz Topel	0.4857
43	Tokat	0.4750
44	Siirt	0.3332
Ortalama Etkinlik Düzeyi		0.7650

2013 yılı için Cobb-Douglas modelinde en etkin havalimanı Isparta Süleyman Demirel Havalimanı olurken onu sırasıyla Erzurum ve Şırnak Şerafettin Elçi Havalimanı takip etmiştir. En etkin havalimanı Isparta Süleyman Demirel'in etkinlik skoru 0.96'dır. 2013 yılında son üç sırada sırasıyla Kocaeli Cengiz Topel, Tokat ve Siirt Havalimanı yer almıştır. En etkinsiz havalimanı olan Siirt Havalimanının etkinlik skoru 0.33'dür. 2013 yılında havalimanlarının ortalama etkinlik düzeyi %76 olarak gerçekleşmiştir. Bu durum havalimanlarının mevcut kaynakları etkin kullanarak çıktılarını %24 oranında artırabileceği anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle havalimanları girdilerini %24 azaltarak mevcut etkinlik seviyesine ulaşabilir. 2013 yılı için etkinlik dağılımlarına bakıldığında 14 havalimanı ortalama etkinliğinin altında kalırken geri kalan 30 havalimanı ortalama etkinlik seviyesinin üzerindedir.

2013 yılı için Cobb-Douglas üretim fonksiyonundan elde edilen etkinlik sonuçlarının frekans dağılımı Şekil 1'de verilmiştir.

Şekil 1. 2013 yılı Cobb-Douglas fonksiyonu etkinlik sonuçları frekans dağılımı

2014 Yılı Sonuçları

2014 yılında verilerine ulaşılabilen 50 havalimanı analize tabi tutulmuştur. Cobb -Douglas üretim fonksiyonuna ait katsayı değerleri ve katsayıların anlamlılığı Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. 2014 yılı Cobb-Douglas Üretim Fonksiyonu Analizi

Parametre	Boş	Katsayı	Standart.	t-değeri	P değeri
β_0	$H_0 : \beta_0 = 0$	4.6318048	0.21247767	21.799019	$p < 0.00001$ ***
β_1	$H_0 : \beta_1 = 0$	1.1230354	0.051310885	21.886884	$p < 0.00001$ ***
β_2	$H_0 : \beta_2 = 0$	-0.10095115	0.046586855	-2.166944	$p < 0.020398$ ***
β_3	$H_0 : \beta_3 = 0$	-	0,052016198	-	$p < 0.275608$
σ^2		0.15130427	0.035847592		
γ		0.98773732	0.019872302		
LR		22.697648			

$p < 0.10$ (*)%10’a göre anlamlılık sınaması H_0 red edilir ve β parametresi anlamlıdır.

$p < 0.05$ (**)%5’e göre anlamlılık sınaması H_0 red edilir ve β parametresi anlamlıdır.

$p < 0.01$ (***)%1’e göre anlamlılık sınaması H_0 red edilir ve β parametresi anlamlıdır.

Elde edilen analiz sonuçlarına göre ticari uçak sayısı $[(\beta)_1]$ 0.01 düzeyinde, personel sayısı $[(\beta)_2]$ 0.05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunurken check-in kontuar sayısı $[(\beta)_3]$ anlamlı bulunamamıştır. Ticari uçak sayısındaki %1’lik artış toplam yolcu sayısında %1.12’lik artışa yol açacaktır. Personel sayısındaki %1’lik artış ise toplam yolcu sayısında %0.10’luk azalmaya sebep olacaktır. Check-in kontuar sayısı parametresi ise istatistiksel olarak anlamlı bulunamamıştır.

Modelde teknik etkisizliğin olup olmadığının test edilebilmesi için kullanılan LR test istatistiği değeri 0.05 anlamlılık düzeyinde tek kısıtlamalı Kodde Palm tablo değeri, 2.71 değerinden büyük olduğu için H_0 hipotezi reddedilmiştir. Modelde anlamlı bir teknik etkisizlik vardır. Modelde elde edilen gamma (γ) değeri yaklaşık 0.98’dir. Bunun anlamı ise modeldeki artık varyansın %98’lik kısmının etkin olmama etkisi (u_i)’den geri kalan %2’lik kısım ise rassal hatalardan (v_i) kaynaklanmaktadır.

2014 yılı için Cobb-Douglas modelinin etkinlik sonuçları, etkinlik sıralaması ve ortalama etkinlik sonuçları Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6: 2014 yılı Cobb-Douglas Etkinlik Sonuçları

Etkinlik Sıralaması	Havalimanı İsmi	Havalimanı Etkinlik Skoru
1	Isparta Süleyman Demirel	0.9776
2	İğdır	0.9667

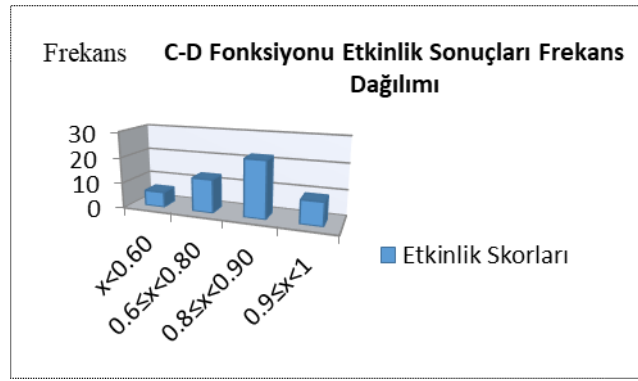
Skolastik Sınır Analizi İle Havalimanlarının Etkinliklerinin Ölçülmesi: Türkiye Örneği

3	Muğla Dalaman	0.9627
4	Eskişehir Anadolu	0.9531
5	Kars Harakani	0.9439
6	Muş	0.9368
7	Erzurum	0.9263
8	Van Ferit Melen	0.9091
9	Malatya	0.9069
10	Ağrı	0.8997
11	Çanakkale	0.8939
12	Erzincan	0.8807
13	Antalya	0.8762
14	Şanlıurfa GAP	0.8730
15	Zonguldak Çaycuma	0.8710
16	Mardin	0.8709
17	Amasya Merzifon	0.8663
18	Nevşehir Kapadokya	0.8626
19	İzmir Adnan Menderes	0.8581
20	Adıyaman	0.8509
21	Trabzon	0.8508
22	Sivas Nuri Demirağ	0.8481
23	Elazığ	0.8475
24	Balıkesir Merkez	0.8466
25	Muğla Milas-Bodrum	0.8406
26	Batman	0.8335
27	Şırnak Şerafettin Elçi	0.8300
28	Samsun Çarşamba	0.8290
29	Denizli Çardak	0.8262
30	Kahramanmaraş	0.8063
31	Gaziantep	0.8029
32	Ankara Esenboğa	0.7992
33	Konya	0.7964
34	Diyarbakır	0.7905
35	Bingöl	0.7790
36	Kastamonu	0.7612
37	Adana	0.7522
38	Kayseri	0.7495
39	Hatay	0.7005
40	Zafer	0.6766
41	Sabiha Gökçen	0.6732
42	Sinop	0.6657
43	İstanbul Atatürk	0.6654
44	Tekirdağ Çorlu	0.6592
45	Balıkesir Koca Seyit	0.5123
46	Bursa Yenişehir	0.4247
47	Siirt	0.4233
48	Tokat	0.4059
49	Kocaeli Cengiz Topel	0.3641
50	Uşak	0.2830
Ortalama Etkinlik Düzeyi		0.7825

2014 yılı Cobb-Douglas üretim fonksiyonu sonuçlarına göre en etkin havalimanı Isparta Süleyman Demirel olurken, Isparta Süleyman Demirel Havalimanı'nı sırasıyla Iğdır ve Muğla Dalaman Havalimanları izlemiştir. 2014 yılında

son üç sırada ise sırasıyla Tokat, Kocaeli Cengiz Topel ve Uşak Havalimanları yer almıştır. Son sıradaki Uşak Havalimanının etkinlik skoru ise 0.28'dir. Ortalama etkinlik düzeyi %78 olarak gerçekleşmiştir. 16 havalimanı ortalama etkinlik düzeyinin altında yer alırken, geri kalan 34 havalimanı ortalama etkinlik düzeyinin üstünde yer almışlardır.

2014 yılı için Cobb-Douglas üretim fonksiyonundan elde edilen frekans dağılımına Şekil 2'de yer verilmiştir.

Şekil 2. 2014 yılı Cobb-Douglas üretim fonksiyonu etkinlik sonuçları frekans dağılımı

2014 yılında Cobb-Douglas üretim fonksiyonunda etkinlik skorunun en fazla yoğunlaştığı aralık 0.80-0.90 aralığı olmuştur.

2015 Yılı Sonuçları

2015 yılında Cobb-Douglas üretim fonksiyonu ile analize tabi tutulan 48 havalimanına ait katsayı değerleri ve katsayı değerlerinin anlamlılığı Tablo 7'de verilmiştir.

Tablo 7: 2015 yılı Cobb-Douglas Üretim Fonksiyonu Analizi

Parametre	Boş	Katsayı	Standart Hata	t-değeri	P değeri
β_0	$H_0 : \beta_0 = 0$	4.8880675	0.17138279	28.521344	$p < 0.00001$ ***
β_1	$H_0 : \beta_1 = 0$	1.0809274	0.021121881	51.175714	$p < 0.00001$ ***
β_2	$H_0 : \beta_2 = 0$	-0.098624905	0.050341506	1.9591171	$p < 0.28515$ **
β_3	$H_0 : \beta_3 = 0$	-	0.027405101	-	$p < 0.4289$
σ^2		0.063542688	0.014248302	44596674	
γ		0.99318263	0.0096340124	103.09128	
LR		18.637741			

$p < 0.10$ (*)%10'a göre anlamlılık sınaması H_0 red edilir ve β parametresi anlamlıdır.
 $p < 0.05$ (**)%5'e göre anlamlılık sınaması H_0 red edilir ve β parametresi anlamlıdır.
 $p < 0.01$ (***)%1'e göre anlamlılık sınaması H_0 red edilir ve β parametresi anlamlıdır.

2015 yılında Cobb-Douglas üretim fonksiyonundan elde edilen sonuçlara göre, ticari uçak sayısı $[(\beta)_1]$ 0.01 düzeyinde, personel sayısı $[(\beta)_2]$ 0.05 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı bulunurken check-in kontuar sayısı $[(\beta)_3]$ anlamlı bulunamamıştır. Ticari uçak sayısındaki %1'lik artış yolcu sayısında %1.08'lik artışa sebep olmaktadır. Personel sayısındaki %1'lik artış yolcu sayısında yaklaşık % 0.09'luk azalışa sebep olacaktır. Check-in kontuar sayısı parametresi anlamlı bulunamadığından yorumlanmamıştır. Modelde teknik etkisizliğin olup olmadığının test edilebilmesi için kullanılan LR test istatistiği değeri 18.63774 olarak bulunmuştur. Bu değer 0.05 anlamlılık düzeyinde tek kısıtlamalı Kodde Palm tablo değeri 2.71 değerinden büyük olduğu için H_0 hipotezi reddedilmiştir. Modelde anlamlı bir teknik etkisizlik vardır. Modelde elde edilen gamma (γ) değeri yaklaşık 0.99'dur. Bunun anlamı ise, modeldeki artık varyansın %99'luk kısmının etkin olmama etkisi (u_i)'den geri kalan %1'lik kısım ise rassal hatalardan (v_i) kaynaklanmaktadır.

2015 yılı için Cobb-Douglas modelinin etkinlik sonuçları, etkinlik sıralaması ve ortalama etkinlik sonuçları Tablo 8'de verilmiştir.

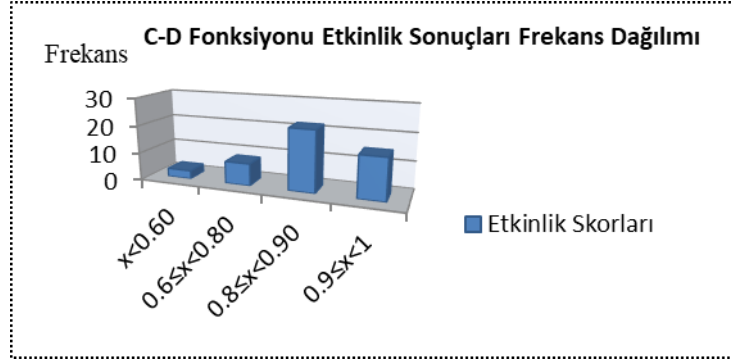
Tablo 8: 2015 yılı Cobb Douglas Etkinlik Sonuçları

Etkinlik Sıralaması	Havalimanı İsmi	Havalimanı Etkinlik Skoru
1	Isparta Süleyman Demirel	0.9878
2	Kars Harakani	0.9855
3	Erzurum	0.9716
4	Muğla Dalaman	0.9676
5	Ağrı Ahmed-i Hani	0.9626
6	Van Ferit Melen	0.9626
7	Muş	0.9606
8	Iğdır	0.9595
9	Balıkesir Merkez	0.9438
10	Batman	0.9426
11	Antalya	0.9426
12	Malatya	0.9365
13	Şırnak Şerafettin Elçi	0.9310
14	Elazığ	0.9170
15	İzmir Adnan Menderes	0.9003
16	Gaziantep	0.8834
17	Diyarbakır	0.8743
18	Sivas Nuri Demirağ	0.8725
19	Ordu-Giresun	0.8722
20	Mardin	0.8703
21	Muğla Milas-Bodrum	0.8664
22	Erzincan	0.8657
23	Amasya Merzifon	0.8643
24	Samsun Çarşamba	0.8606
25	Şanlıurfa GAP	0.8578

Engin YALÇIN

26	Trabzon	0.8539	
27	Bursa Yenişehir	0.8491	
28	Ankara Esenboğa	0.8487	
29	Sinop	0.8469	
30	Hakkari Yüksekova Selahaddin Eyyubi	0.8395	
31	Konya	0.8349	
32	Kocaeli Cengiz Topel	0.8342	
33	Adana	0.8258	
34	Kapadokya	0.8166	
35	Denizli Çardak	0.8136	
36	Bingöl	0.8117	
37	Adıyaman	0.8049	
38	Kayseri	0.7926	
39	Kahramanmaraş	0.7775	
40	Hatay	0.7739	
41	Kastamonu	0.7431	
42	İstanbul Atatürk	0.7363	
43	Çanakkale	0.6904	20
44	Tekirdağ Çorlu	0.6702	15 yılı
45	Balıkesir Koca Seyit	0.6589	Cobb-
46	Uşak	0.5515	Douglas
47	Siirt	0.4743	üretim
48	Tokat	0.4607	fonksiyonu
Ortalama			sonuçların
Etkinlik Düzeyi		0.8389	a göre

Isparta Süleyman Demirel Havalimanı ilk sırayı alırken, Isparta Süleyman Demirel Havalimanı'nı sırasıyla Kars Harakani ve Erzurum Havalimanı izlemiştir. En etkin havalimanı olan Isparta Süleyman Demirel Havalimanı'nın etkinlik skoru % 98 olarak gerçekleşmiştir. Son üç sırada ise sırasıyla Uşak, Siirt ve Tokat Havalimanları yer almıştır. Son sırada yer alan Tokat Havalimanı'nın etkinlik skoru %46'dır. 2015 yılı ortalama etkinlik düzeyi ise % 83 olarak gerçekleşmiştir. 18 havalimanı ortalama etkinlik seviyesinin altında iken geri kalan 30 havalimanı ortalama etkinlik seviyesinin üzerinde yer almıştır. 2015 yılı Cobb-Douglas üretim fonksiyonunun etkinlik sonuçlarının frekans dağılımı Şekil 3'de verilmiştir.

Şekil 3. 2015 yılı Cobb-Douglas üretim fonksiyonu etkinlik sonuçları frekans dağılımı

Analiz edilen diğer yıllarda olduğu gibi, 2015 yılında da frekans dağılımının en çok yoğunlaştığı aralık 0.8-0.9 aralığı olmuştur.

Sonuç ve Tartışma

Günümüzde performans kavramı hem bireyler hem de üretim gerçekleştiren birimler açısından çok önemli bir yere sahiptir. Bir işletmenin başarısı performans ölçümü ile belirlenmektedir. İşletmelerde performansın ölçülmesi, önceden koyulan hedeflere ne ölçüde varıldığını gösteren bir ölçüttür. Performans değerlendirmesi işletmelerdeki karar alıcıların doğru karar alabilmeleri ve bunun sonucu olarak başarılı olabilmeleri için büyük önem arz etmektedir. Bunların yanı sıra işletmenin yaptığı hataları ve eksiklikleri gidermesi, geleceğe yönelik hedeflerini daha gerçekçi temeller üzerine oturtması, hedeflere zamanında ulaşması vb. amaçlar için performans değerlendirilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Ölçülemeyen bir olgunun saptanıp geliştirilmesi de mümkün olmayacağından performans göstergelerinin belirlenip değerlendirilmeye tabi tutulması büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışmada parametrik etkinlik ölçme yöntemlerinden olan stokastik sınır analizi kullanılarak havalimanlarının 2013-2015 dönemi etkinliğinin ölçülmesi amaçlanmıştır. Çalışmada tek yıl yerine üç yıllık dönem kullanılmıştır. Tek yıl yerine birden fazla yıl performansının görülmesinin daha net bir gözlem imkânı sunacağı düşünülmektedir. Ayrıca çalışmada havalimanı sayısı yıllar itibarıyla yeni açılan havalimanları ve veri eksikliği sebebiyle farklılıklar göstermektedir. Bu sebeple panel veriyle çalışan Malmquist toplam faktör verimliliği, veri seti için uygun görünmemektedir. Çalışmada hipotez testi sonucunda Cobb-Douglas (C-D) üretim fonksiyonunun kullanılması uygun bulunmuştur. C-D üretim fonksiyonu incelendiğinde ticari uçak sayısında gerçekleşecek artışın yolcu sayısında artışa yol açacağı görülmektedir. Check-in kontuar sayısı parametresi istatistiksel olarak

anlamli bulunamadığından yorumlanamamıştır. Bu sonuç Scotti, Malighetti, Martini, Volta (2010) çalışmasıyla benzerlik göstermektedir.

Elde edilen etkinlik sonuçları irdelendiğinde incelenen bütün yıllarda C-D üretim fonksiyonunda Isparta Süleyman Demirel Havalimanı'nın ilk sırada yer aldığı görülmektedir. Isparta Süleyman Demirel Havalimanı uçak başına düşen yolcu sayısı ile üst sıralarda kendine yer bulmaktadır. Isparta'nın son dönemdeki turizme vermiş olduğu önem göz önüne alındığında bu sonucun sürpriz olarak görülmemesi gerekmektedir. Isparta, gül ve lavanta üretimindeki başarısını turizme de yansıtmaya başlamıştır. Yapılan gül parkları ve gül festivalleri Uzak Doğulu turistlerin dikkatini çekmiş durumdadır. Bunlara ek olarak Antiocheia Antik Kenti'nin inanç turizmi açısından çok önemli bir yere sahip olması, Burdur halkının havalimanı ihtiyacını karşılaması vb. faktörler Isparta'yı ön plana çıkarmaktadır. Bunun yanı sıra Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın açıkladığı Türkiye'ye turist getiren uçaklara verdiği yakıt desteği listesine 2017 yılı için Isparta Süleyman Demirel Havalimanı'nı da dahil etmesi Isparta'nın mevcut turizm potansiyelinin devlet nezdinde de karşılık bulmaya başladığını göstermektedir. 2013 yılı sonuçlarında ikinci sırayı Erzurum Havalimanı'nın aldığı görülmektedir. Erzurum Havalimanı bir önceki yıla göre yolcu sayısını iç hatlarda %10, dış hatlarda ise %42 artırarak önemli bir başarı sağlamıştır. Bu başarının altında yatan sebep olarak Erzurum'un kış turizminde sağladığı ivme düşünülmektedir. Bir diğer etkin havalimanı Kars Harakani Havalimanı'dır. Kars Harakani Havalimanı'nın son yıllarda büyük gelişme kaydettiği görülmektedir. Özellikle 2013 yılında hizmete giren Doğu Anadolu'nun en büyük terminal binasıyla birlikte çok büyük önem kazanmıştır. Kars Harakani Havalimanı yalnızca Kars halkının değil ayrıca Ardahan'ın da havalimanı ihtiyacını karşılamaktadır. Son yıllarda etkinliğini artıran bir diğer havalimanı ise Iğdır Havalimanı'dır. Türkiye'nin en doğusunda yer alan havalimanı olan Iğdır Havalimanı, 2015 yılında şehir nüfusundan daha fazla insana hizmet vermiştir. Bu duruma şehrin büyükşehirlere uzak coğrafi konumu ve komşu ülkelerden gelen yolcuların da diğer şehirlere seyahat etmesini sağlayarak bir üs vazifesi görmesinin neden olduğu düşünülmektedir.

Son sıralar incelendiğinde analiz sonuçlarına göre Uşak Havalimanı'nın 2014 ve 2015'de son sıralarda yer aldığı görülmektedir. Uşak Havalimanı faaliyete başlayıp talep yetersizliğinden kapatılmıştır. Sonrasında tekrar faaliyete başlayan havalimanında talep yetersizliği sorunundan dolayı uçuşlar iptal edilmiştir. Hem 2014 hem de 2015 sonuçları incelendiğinde Uşak Havalimanı'nın kapasitesini yeterli kullanmadığı görülmektedir. Aynı şekilde Kocaeli Cengiz Topel Havalimanı'nın talep konusunda ciddi sıkıntılar yaşadığı görülmektedir. Bu duruma sebep olarak yöre halkının havalimanına rağbet etmemesi gösterilebilir. Ayrıca Kocaeli'nin İstanbul'a olan yakın mesafenin Kocaeli 'deki havalimanına negatif etki yaptığı düşünülmektedir. Etkin olmayan bir diğer havalimanı ise Siirt Havalimanı'dır. Siirt'teki uçak yolcularının büyük bir kısmı Siirt'te havalimanı olmasına rağmen Batman Havalimanı'nı kullanmaktadırlar. Bu duruma ise Batman Havalimanı'nın

daha uygun fiyata hizmet vermesi ve daha erken sürede seyahati gerçekleştirmesinin neden olduğu düşünülmektedir.

Analiz sonuçlarına göre, İstanbul Atatürk, İstanbul Sabiha Gökçen, Ankara Esenboğa gibi büyük kapasiteli havalimanlarının etkinlik sıralanmasında orta sıralarda yer aldığı görülmektedir. Bu sonuç stokastik sınır analiziyle daha önce havalimanlarında gerçekleştirilmiş çalışmalarda elde edilen sonuçları destekler niteliktedir. Küçük ölçekli havalimanları, büyük ölçekli havalimanlarına kıyasla daha az uçakla ve personelle faaliyet gösterdiği için etkin olabilmeleri nispeten daha kolaydır. Ölçeği büyüyen havalimanlarının etkinlik sıralamasında daha üst sıralarda yer bulması zorlaşmaktadır. Aynı zamanda havalimanlarının İstanbul'a olan mesafesi arttıkça etkinliğin arttığı görülmektedir. Bu durum İstanbul'a olan mesafenin artmasıyla uçakla seyahatin ön plana çıkmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca küçük ölçekli havalimanlarının genel olarak daha etkin olduğu görülmektedir.

Havalimanlarının etkinliğinin ölçülmesi, ilgili şehirlerdeki turizm potansiyelinin ortaya çıkarılması ve yöneticilerin bu potansiyeli nasıl daha etkin kullanabilecekleri konusunda fikir vermektedir ve bu türdeki çalışmaların yöneticilere ve politikacılara ışık tutacağı düşünüldüğünden bu tür etkinlik çalışmaları paydaşlar için önem arz etmektedir. Bu kapsamda havalimanları ile etkinlik çalışmaları stokastik sınır analiziyle panel veri kullanılarak ve stokastik sınır analizi dışındaki diğer etkinlik yöntemleri kullanılarak da gerçekleştirilebilir. Ayrıca farklı değişkenler kullanılarak da havalimanlarının etkinliği stokastik sınır analizi ile incelenebilir.

Kaynaklar

- Aigner, D., Lovell, C. K., & Schmidt, P. (1977). Formulation and estimation of stochastic frontier production function models. *Journal of Econometrics*, 6(1), 21-37.
- ATAG (Air Transport Action Group) (2016). Air Transport Action Group, Aviation Benefits Beyond Borders.
- Atılgan, E. (2012). Hastane Etkinliğinin Stokastik Sınır Analizi Yöntemiyle Değerlendirilmesi: TC Sağlık Bakanlığı Hastaneleri için Bir Uygulama. Yayınlanmamış doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çakmak, E. H. Dudu, H. & Öcal, N. (2008). Türk Tarım Sektöründe Etkinlik: Yöntem ve Hane halkı Düzeyinde Nicel Analiz. Ankara: TEPAV Yayınları.
- Coelli, T. J. (1995). Estimators and hypothesis tests for a stochastic frontier function: A monte carlo analysis. *Journal of Productivity Analysis*, 6, 247-268.
- Coelli, T. J., Rao, D. S. P., O'Donnell, C. J., & Battese, G. E. (2005). *An Introduction to Efficiency and Productivity Analysis*. USA: Springer Science and Business Media.
- Devlet Hava Meydanları İşletmesi (DHMİ) (2013). 2013 İstatistik Yıllığı, Ankara.

Devlet Hava Meydanları İşletmesi (DHMI) (2014). 2014 İstatistik Yıllığı, Ankara.

Devlet Hava Meydanları İşletmesi (DHMI) (2015). 2015 İstatistik Yıllığı, Ankara.

Dudu, H. (2006). Efficiency in Turkish Agriculture: A Farm Household Level Analysis. Unpublished doctoral dissertation, Middle East Technical University, The Graduate School of Social Sciences, Ankara.

Ekren, N. & Emiral, F. (2002). Türk bankacılık sistemindeki etkinlik analizi veri zarflama analizi uygulaması. *Active Bankacılık ve Finans Dergisi*, 4(24), 1-32.

Fried, H. O., Schmidt, S. S., & Lovell, C. K. (1993). *The Measurement of Productive Efficiency: Techniques and Applications*. UK: Oxford University Press.

Gülcü, A., Coşkun, A., Yeşilyurt, C., Coşkun, S. & Esener, T. (2004). Cumhuriyet Üniversitesi Diş Hekimliği Fakültesi'nin veri zarflama analizi yöntemiyle göreceli etkinlik analizi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 5, 87-104.

<http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist> (Erişim Tarihi: 20.10.2016).

Işık, N. & Acar M. (2006). İmalat sanayi ve tekstil sektörü için Cobb Douglas, Ces ve Translog üretim fonksiyonlarının tahmini. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 1(11), 91-109.

Jondrow, J., Lovell, C. A. K., Materov, I. S. & Schmidt, P. (1982). On the estimation of technical inefficiency in the stochastic frontier production function model. *Journal of Econometrics*. 19:233–238.

Kareem, M. A. (2015). Technical Efficiency of Cassava Production in the Savannah Zone of Northern Ghana; Stochastic Frontier Analysis. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Harran Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şanlıurfa.

Karkacier, O. & Yazgan, A. E. (2015). Veri zarflama analizi ile etkinlik ölçümleri ve havalimanı işletmeciliği sektöründe bir uygulama. *Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi*, 7, 15-28.

Lawson, L. G., Bruun, J., Coelli, T., Agger, J. F., & Lund, M. (2004). Relationships of efficiency to reproductive disorders in Danish milk production: A stochastic frontier analysis. *Journal of Dairy Science*, 87(1), 212-224.

Lin, Z. Choo, Y. & Oum, T. H. (2013). Efficiency benchmarking of North American Airports: Comparative Results of productivity index, data envelopment analysis and stochastic frontier analysis. *Journal of the Transportation Research Forum*, 52, 47-67.

Meeusen, W., & van den Broeck, J. (1977). Efficiency estimation from Cobb-Douglas production functions with composed error. *International Economic Review*, 18(2). 435-444.

Özgümüş, E. (2012). Stokastik Sınır Analizi ile Üniversite Performanslarının Değerlendirilmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Özgür, I. (2012). Stokastik Sınır Analizi İle OECD Ülkelerinin Enerji Tabanlı Gelişmişlik Performanslarının Ölçülmesi. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Pavlyuk, D. (2010). Spatial competition and cooperation effects on European airports' efficiency, Unpublished working paper. https://mpr.ub.uni-muenchen.de/25050/1/MPRA_paper_25050.pdf (Erişim tarihi: 09.01.2018)

Schmidt, P. (1985). Frontier Production Functions. *Econometric Review*, 4(2), 289-328.

Scotti, D. (2011). Measuring Airports' Technical Efficiency: Evidence from Italy. Unpublished Doctoral dissertation, University of Bergamo, Italy.

Scotti, D., Malighetti, P. Martini, G. & Volta, N. (2010). The impact of airport competition on technical efficiency: A Stochastic frontier analysis applied to Italian airport. *Journal of Air Transport Management*, 22, 1-30.

Tovar, B. & Martín-Cejas, R. R. (2010). Technical efficiency and productivity changes in Spanish airports: A parametric distance functions approach. *Transportation Research Part E: Logistics and Transportation Review*, 46, 249-260.

Tsekeris, T. (2011). Greek airports: Efficiency measurement and analysis of determinants. *Journal of Air Transport Management*, 17, 140-142.

Tutulmaz, O. & Şahin, H. (2014). Türk havayolu ulaştırmasının açılım dönemine yönelik teknik etkinlik analizi: Bir stokastik sınır yöntemi uygulaması. *Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18, 49-73.

Tutulmaz, O. (2012). Teknik etkinlik analizinde stokastik sınır yöntemi kullanımı üzerine bir değerlendirme. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5, 109-127.

Yarlıkaş, S. (2007). 2006 Dünya Kupası Futbol Takımlarının Stokastik Sınır Analizi ile Performans Değerlendirmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yeşilyurt, C. & Alan, M. A. (2003). Fen liselerinin 2002 yılı göreceli etkinliğinin veri zarflama analizi (VZA) yöntemi ile ölçülmesi. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4, 91-104.

EXTENDED ABSTRACT

1. Introduction

Efficiency is one of the most important issues for the firms. Because firms must realize their efficiency level among their rivals. Observing their performance among their rivals can enable them to ameliorate their efficiency level. In general, there are three main efficiency measurement methods: Ratio analysis, parametric methods, and non-parametric methods. Ratio analysis is an easy method but its disadvantage is that it can be only used when there is single input and output. However in real economy generally economic operations come true with multi input and output. In this case this method remains pathetic. Another efficiency

measurement method is non-parametric methods. The basic point of non-parametric methods is that it doesn't take into consideration the random effect. The third efficiency measurement method is parametric methods. Parametric methods are more accurate than non-parametric methods as it takes into the random effect. The most used parametric method is stochastic frontier analysis. Stochastic frontier analysis is a parametric method used to measure efficiency of decision making units.

There are lots of reasons to measure efficiency level of airports. Some of them can be lined up as follows: Airport managers need efficiency studies and comparisons in order to compete with their rival. By the same token municipalities also need efficiency measurement to attract tourists. On the other hand, policymakers need efficiency measurement to develop new strategies. Taking into consideration all these factors, efficiency measurement of airports is substantial issue for all circles. Literature review reveals that there has been a serious vacancy for airport efficiency in Turkey. Therefore it is expected that this study will contribute to fill this vacancy.

2. Method

Stochastic frontier analysis was firstly introduced by Aigner Lovell and Schmidt (1977), Meeusen and van den Broeck (1977). Then Jondrow, Lovell, Materov and Schmidt (1982) implemented the decomposition of the error term in a regression model into an inefficiency component and a random error component (Lawson, Bruun, Coelli, Agger, and Lund, 2004: 214). Stochastic frontier analysis is one of the parametric methods. Stochastic frontier analysis is an econometric method to measure frontier functions and production efficiency.

In this study, efficiency measurement of Turkish airports is carried out by stochastic frontier analysis, a parametric method. The study is carried out for 2013, 2014 and 2015 years. Data is obtained by State Airports Management annual reports. There are several economic functions used to represent the productive activity. Stochastic frontier analysis needs production functions to measure efficiency. There are a lot of production functions to measure the efficiency. The most used production functions are Cobb-Douglas and translog production functions. In this study Cobb-Douglas production function is used out of production functions in the wake of hypothesis test. Translog production function results aren't found significant statistically. That's why the results of translog production function results aren't shared. In this study, production oriented stochastic frontier analysis is used to measure efficiency as the purpose of the study is to test decision making units producing maximum output with minimum input. As stochastic frontier analysis depends on regression analysis there is only one output in the model. On the other hand, the selection variables is of utmost importance because an inappropriate variable may lead to wrong results. Therefore the variable selection for airport efficiency is carried out by depending on previous studies. In

the study, the number of passenger is used as output while number of commercial airliner; the number of staff and the number of check-in are used as inputs. Parameter coefficients about model, t values with regard to significance of coefficients and efficiency scores are obtained by computer program developed by Tim Coelli.

3. Results and Discussion

Cobb-Douglas production function results present that commercial airliner number and staff number parameters are found statistically significant while check-in counter number parameter isn't found statistically significant at any model analyzed. On the other hand, as the commercial airliner number increases the passenger number tends to go up. Another result of analysis is that as the staff number increases the passenger number decreases. Passengers have tended to use online channels for their transactions therefore the necessity for staff may have started to decline. Besides, analysis results illustrate that average efficiency level is high. This result shows that the analyzed sector operates efficiently. But the average efficiency level can be gone up roughly 20% percent by minimizing available input. Efficiency ranking of Turkish airports presents that Isparta Süleyman Demirel Airport takes the first rank at all years analyzed. If we investigate the success of Isparta Süleyman Demirel Airport, it can be said that Isparta has attracted foreign tourist with its natural beauties and it is the airport that produces maximum output with minimum input. It is observed that Uşak, Siirt, Tokat, Cengiz Topel Airports take the last ranks. It can be easily seen that they experience some interruptions during their operation period. In next studies, airport efficiency can be investigated using by different variables and analysis with panel data seems logical alternative.

İLKÖĞRETİM DERS KİTABI DEĞERLENDİRME ANKETİNİN ORTAÖĞRETİME UYARLANMASI

Arş. Gör. Abdullah Faruk KILIÇ

Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

abdullahfarukkilic@gmail.com

Orcid ID: 0000-0003-3129-1763

Prof. Dr. Nuri DOĞAN

Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

nuridogan2004@gmail.com

Orcid ID: 0000-0001-6274-2016

Prof. Dr. Hülya KELEÇİOĞLU

Hacettepe Üniversitesi, Eğitim Fakültesi

hulyakelecioglu@gmail.com

Orcid ID: 0000-0002-0741-9934

Makale Geliş Tarihi: 16.05.2017 Makale Kabul Tarihi: 10.09.2018

Özet

Bu araştırmanın amacı Çakır (2006) tarafından dördüncü sınıf matematik ders kitabının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi amacıyla geliştirilen anketin lise öğretmenleri üzerinde uyarlama çalışmasını yürütmek ve anketin ölçek olma özelliğiyle ilgili kanıt aramaktır. Bu amaçla genel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın evrenini Anadolu, fen, sosyal bilimler, güzel sanatlar ve spor liselerinde çalışmakta olan matematik, fizik, kimya ve biyoloji öğretmenleri oluşturmaktadır. Örneklem ise tabakalı ve küme örnekleme yöntemleriyle seçilmiş 3700 öğretmenden oluşmuştur. 2014 yılının haziran ayında internet ortamında veriler toplanmış ve katılımda gönüllülük esas alınmıştır. Ortaöğretim düzeyinde kullanılan ders kitaplarında olmayan bazı özelliklerle ilgili maddeler anketten çıkarılmıştır. Araştırmada anket için yapı geçerliği, çapraz geçerlik, sınıflama-sıralama geçerliğine yönelik kanıtlar aranmış, güvenilirlik analizi ve madde analizleri yapılmıştır. Araştırma sonucunda anketin 4 faktörlü bir yapıda olduğu gözlenmiştir. Geçerlik ve güvenilirlik kanıtları ise anketin ortaöğretim ders kitaplarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesinde kullanılabilecek geçerli ve güvenilir sonuçlar veren bir araç olduğu göstermiştir. Tüm sonuçlar birlikte ele alındığında uyarlanan anketin bir ölçek yapısına sahip olduğu değerlendirilmiştir. Ders kitaplarının bütünsel bir şekilde değerlendirilmesini sağlamak amacıyla kullanılacak bu ölçeğin, geçerli ve güvenilir sonuçlar üretebileceği sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ders Kitabı Değerlendirme, Öğretmen Görüşü, Ortaöğretim, Çapraz Geçerlik, Sınıflama-Sıralama Geçerliği.

ADAPTATION OF PRIMARY SCHOOL TEXTBOOK EVALUATION SURVEY TO SECONDARY EDUCATION LEVEL

Abstract

This study aimed at carrying out the adaptation study on the questionnaire developed by Çakır (2006) for the evaluation of the fourth-grade mathematics textbook according to the teachers' views and to search the evidence about the scale construct of the questionnaire. For this purpose, a general screening model was used. The population of the study consists of teachers of mathematics, physics, chemistry and biology working in Anatolian, science, social sciences, fine arts and sports high schools. The sample consisted of 3700 teachers selected by stratified and cluster sampling methods. In June of 2014, data were collected on the internet and participation was voluntary. Items related to some features not included in the textbooks used at the secondary level were excluded from the questionnaire. For the questionnaire, construct validity, cross validity, evidence for classification-sequencing validity were searched, reliability analysis and item analysis were done. As a result of the research, it was observed that the questionnaire had a 4 factor structure. Evidence of validity and reliability showed that the questionnaire was a tool that provided valid and reliable results that could be used in evaluating secondary school textbooks according to teacher opinions. When all the results were taken together, it was evaluated that the adapted questionnaire had a scale construct. This scale, which will be used to ensure that the textbooks are evaluated holistically, is the result of producing valid and reliable results.

Key Words: *Evaluation of textbook, Teacher's Opinion, Secondary Education, Cross Validity, Classification-Sequencing Validity.*

Giriş

Ders kitapları, derslerin öğretim programlarındaki içeriği ile ilgili bilgileri öğrencilere sunan, öğrencilerin öğrenme hızlarına uygun çalışma imkânı veren, bilgilerinin pekiştirmelerini sağlayan kullanışlı bir öğretim materyalidir (Arslan, Tekbıyık ve Ercan, 2012). Ders kitapları öğrenciler için önemli olmanın yanında öğretmenler için de önemli bir araçtır. Çünkü öğretmenler öğretim programlarındaki değişiklikleri ders kitaplarına yansıyan yüzüyle takip etmektedir (Arslan ve diğer., 2012; Güzel ve Adıbelli, 2011; Yangın ve Dindar, 2007). Ders kitaplarının hazırlanmasındaki temel dayanak ise; ortak bir amaç için bilgi ve becerilerin bir araya getirilmesidir. Böylece toplumda yürütülen eğitim hizmetlerine toplumun ulaşması sağlanabilir (Y. Çelik ve Gülcü, 2016). Bunun için hazırlanan ders kitaplarında bazı özellikler aranmaktadır.

İyi bir ders kitabı öğretim programına uygun olarak hazırlanmış olmalıdır (Morgil ve Yılmaz, 1999). Ayrıca görsel öğelerle desteklenmelidir. Görsel öğeler öğrencilerin öğrendikleri konuları daha kalıcı hale getirmektedir (İding, 2000). Ayrıca 12.09.2012 tarih ve 28409 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği'nde ders kitaplarında bulunması gereken özellikler arasında; bilimsel hata ile anayasa ve kanunlara aykırı hususları içermemesi, eğitim ve öğretim programının amaçladığı kazanımları kapsamaması, temel insan hak ve özgürlüklerini destekleyen ve her türlü ayrımcılığı reddeden bir yaklaşım sunması, görsel tasarım ve içerik tasarımı, öğrenmeyi destekleyecek nitelikte ve öğrencilerin gelişim özelliklerini dikkate alınarak yapılması şeklinde belirtmiştir (MEB, 2012). Bu özellikler Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve

Terbiye Kurulu Başkanlığınca onaylanan ders kitaplarında aranmaktadır. Buna göre onaylanmış ve okullarda ders kitabı olarak dağıtılmış öğretim materyallerinin öğretmen görüşlerine göre incelenmesi ve değerlendirilmesi eksik görülen noktaların yapılacak güncelleme çalışmalarıyla düzeltilmesi önemli görülmektedir.

Ders kitaplarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesine yönelik nicel araştırmalar, temel eğitim ders kitaplarının incelenmesine odaklanmış ve genel olarak matematik (İ. Aydın, 2010; Çakır, 2006; Kurtulmuş, 2010; Manav-Arslan, 2011; E. Yıldırım, 2011; Yüksel, 2010), fen ve teknoloji (Atıcı, Keskin-Samancı ve Özel, 2007; Bakar, Keleş ve Koçakoğlu, 2009; Demirbaş, 2008; Şat, 2010; Yılmaz, 2010), hayat bilgisi (İnal, 2010) ve sosyal bilgiler ders kitapları incelenmiştir (Çolak, Kaymakçı ve Akpınar, 2015; Öcal ve Yiğittir, 2007; Şahin, 2010). Bunların yanında diğer ders kitaplarının incelendiği çalışmalara da rastlanmıştır (Canpolat, 2010; Ertürk, 2013; Karatay ve Pektaş, 2012; Keleş, 2012; Yıldırım, 2007). Ortaöğretim düzeyinde ise fizik (Arslan ve diğer., 2012; Dülgeroğlu, 2010; Güzel ve Adıbelli, 2011; Güzel, Oralve Yıldırım, 2009; KanlıveYağbasan, 2004; Karadağ, Dülgeroğluve Ünsal, 2013; Karataş, 2015; Kaya-Şengören, Tanel, Yıldırım-Benlive Kavcar, 2015; Kotluk, 2012; Şimşek, 2010; A. Yıldırım, 2007), matematik (Delice, Aydın ve Kardeş, 2009; Şahin ve Turanlı, 2005), kimya (A. Aydın, 2010; Kazak, 2010) ve tarih (Göven, 2010; Mintaş, 2015; Perihan, 2013) ders kitaplarını inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Ortaöğretim düzeyi için diğer ders kitaplarından bazılarının incelendiği çalışmalara da rastlanmaktadır (Başaran-Tanrıöver, 2011; Ş. N. Çelik, 2011; Coşkun, 2011; Erseven, 2011; Işidan, 2014; Top, 2009; Yeşil, 2013).

Ders kitaplarının incelenmesine yönelik yürütülen araştırmalar incelendiğinde araştırmaların büyük çoğunluğunun nicel araştırmaların oluşturduğu görülmektedir. Araştırmalarda kullanılan ölçme araçlarına bakıldığında ise alana özgü maddelerden oluşan anketler kullanılmakla birlikte genel olarak kullanılan ölçme araçlarındaki maddelerin benzer olduğu gözlenmiştir. Ancak bu ölçme araçlarının faktör yapıları ortaya konulmadan sadece güvenilirliklerine bakılarak toplam puan alınmış ya da her madde ayrı ayrı değerlendirilmiştir. Karatay ve Pektaş (2012) tarafından yapılan araştırmada Türkçe öğretmenleri için ders kitaplarının değerlendirilmesi için bir ölçek geliştirilmiştir. Ancak bu ölçek de kapsam geçerliği (18 madde) yönünden eleştirilebilir. Bu nedenle bu araştırmada Çakır (2006) tarafından geliştirilen ders kitaplarını değerlendirme anketinin faktör yapısı, faktörlerin birbiriyle ilişkisi, maddelerin toplam puanla ilişkisi ve tüm bunlar ışığında anketin uyarlanarak ortaöğretim ders kitaplarının değerlendirilmesinde bir ölçek olarak kullanılıp kullanılmayacağı değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Böylece geçerlik ve güvenilirliğine yönelik kanıtları toplanmış bir ölçme aracıyla ders kitaplarının değerlendirilmesi sağlanabilecektir. Bu kapsamda aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aranmıştır: Ortaöğretim için uyarlanan anketin;

1. Faktör yapısı nasıldır?
2. Faktörler arasındaki ilişki nasıldır?
3. Sınıflama-Sıralama geçerliği nasıldır?

4. Çapraz geçerliliği nasıldır?
5. Maddelerin toplam puanla ilişkisi nasıldır?
6. Güvenirlik düzeyi nasıldır?

Yöntem

Tarama araştırmalarının, bir grubun belirli özelliklerini belirlemek için verilerin toplanmasını ve geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlenmesi amaçlanmaktadır (Creswell, 2013; Karasar, 2014). Ders Kitabı Değerlendirme Ölçeğinin uyarlanması amacıyla yürütülen bu araştırmada, örneklem üzerinde çalışılan grubun eğilimlerini, düşüncelerini ya da tutumlarını nicel olarak tanımlamak amaçlandığından tarama modeli ile gerçekleştirilmiştir. Tarama araştırmalarının avantajı oldukça geniş bir örneklemden elde edilen birçok bilgiyi ortaya koymasındır (Büyüköztürk, Kılıç-Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2013). Mevcut araştırma da geniş bir örneklemden elde edilen veriler kullanıldığından tarama araştırmalarının avantajının kullanıldığı söylenebilir.

Evren ve Örneklem

Araştırmamanın evrenini Türkiye’de Anadolu, fen, sosyal bilimler, güzel sanatlar ve spor liselerinde çalışmakta olan matematik, fizik, kimya ve biyoloji öğretmenleri oluşturmaktadır. Örneklem ise İstatistik Bölge Birimleri Sınıflamasına göre, Türkiye’de Düzey 1’de bulunan bölgelere göre öğretmen yüzdeleri dikkate alınarak seçildiğinden tabakalı ve seçilen bir okulda bulunan matematik, fizik, kimya ve biyoloji öğretmenlerini örnekleme aldığı için de küme örnekleme yöntemleriyle seçilmiştir. Örneklemde 3700 öğretmen yer almıştır.

Örneklemde yer alan öğretmenlerin demografik özellikleri; cinsiyete göre; 2059 erkek (%55,6), 1641 kadın (%44,4), tecrübeye göre; 0-1 yıl 254 kişi (%6,9), 2-5 yıl 513 kişi (%13,9), 6-10 yıl 239 kişi (%6,5), 11-15 yıl 883 kişi (%23,9), 16-20 yıl 888 kişi (%24,0), 21 yıl ve üzeri 923 (24,9) kişi ve yaşa göre; 22-25 yaş 85 kişi (%2,3), 26-30 yaş 474 (%12,8) kişi, 31-35 yaş 656 (%17,7) kişi, 36-40 yaş 931 kişi (%25,2), 41-45 yaş 708 kişi (%19,1), 46 yaş ve üzeri 846 kişi (%22,9) şeklinde dağılmaktadır. Branşa göre; matematik öğretmeni 1550 kişi (%41,9), fizik öğretmeni 654 kişi (%17,7), kimya öğretmeni 647 kişi (%17,5), biyoloji öğretmeni 849 kişi (%22,9), çalıştıkları okul türüne göre; Anadolu lisesi 3150 (%85,1), fen lisesi 221 kişi (%6), Anadolu öğretmen lisesi [Bu okullar daha sonra farklı okul türlerine dönüştürülmüştür.] 240 kişi (56,5) sosyal bilimler lisesi 24 kişi (%0,6), güzel sanatlar lisesi 48 kişi (%1,3), spor lisesi 17 kişi (%0,5) şeklinde dağılmaktadır. Mezun olunan fakülteye göre; eğitim fakültesi 1833 kişi (%49,5), fen edebiyat fakültesi 1760 kişi (%47,6), diğer fakülteler 107 kişi (%2,9), eğitim seviyesine göre ise dağılım; lisans 3426 (%92,6), tezli yüksek lisans 250 kişi (%6,8) doktora 24 kişi (%0,6) şeklinde olmuştur.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada Çakır (2006) tarafından dördüncü sınıf matematik ders kitabının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi amacıyla geliştirilen anket ile veriler toplanmıştır. Bu anket formu beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde kitabın görsel özelliklerine ilişkin 12 madde, ikinci bölümünde kitabın biçimsel özelliklerine ilişkin 22 madde, üçüncü bölümünde kitabın içeriğine ilişkin 30 madde, dördüncü bölümde alıştırmaya ve değerlendirme özelliklerine ilişkin 12 madde, beşinci bölümde ise kitabın yardımcı materyallerine ilişkin 16 madde bulunmaktadır.

Anket, “kesinlikle katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “kararsızım”, “katılıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum” şeklinde 5’li Likert tipinde toplam 97 maddeden oluşmaktadır.

Tüm anketin güvenilirlik katsayısı 0,975 olduğu, görsel özellikler ile ilgili bölümün güvenilirlik katsayısı 0,911, biçimsel özellikler ilgili bölümün 0,928, içerik ile ilgili bölümün 0,937, alıştırmaya ve değerlendirme ile ilgili bölümün 0,934 ve yardımcı materyallerle ilgili bölümün güvenilirlik katsayısının ise 0,947 olduğu belirtilmektedir (Çakır, 2006). Çakır (2006) tarafından yürütülen araştırmada her bir boyut kendi içinde değerlendirilirken mevcut araştırmada bir testin alt boyutları gibi değerlendirilmiştir. Bunun nedeni ise ders kitaplarında aranan özelliklerinden en azından bazılarının birbiriyle ilişkisi olması beklenmektedir. Örneğin ölçme ve değerlendirme boyutunun içerik boyutundan tamamen bağımsız olması beklenmemektedir.

İşlem

Anket dördüncü sınıf matematik ders ve yardımcı kitabının değerlendirilmesi amacıyla hazırlandığı için öncelikle anketteki maddeler incelenmiştir. Ankette bulunan bazı maddeler ortaöğretimde uygulaması olmadığı için anketten çıkarılmıştır. Örneğin ortaöğretim ders kitaplarının yanında yardımcı materyaller bulunmadığı için yardımcı materyallerle ilgili olan beşinci bölüm çıkarılmıştır. Ayrıca kitabın biçimsel özellikleriyle ilgili bölümde yer alan “Kitabı destekleyen yardımcı bir araç vardı.” maddesi de ankette çıkarılmıştır. Bu maddeler çıkarıldıktan sonra geriye 75 soruluk bir madde havuzu kalmıştır.

Erkuş (2010) anketin ölçek olma durumuyla ilgili olarak; ölçek ya da alt ölçeklerde belirli bir psikolojik özelliğe ilişkin toplam puan elde ediliyorsa bu tür ölçme araçlarına “anket” denmesinin uygun olmadığını belirtmektedir. Ölçekte yer alan maddelerin toplanabilir olması gerekir. Maddelerin toplanabilmesi için de ölçme aracından elde edilen birimlerin eşit olması ve ölçmeden ölçmeye değişmemesi gerekir. Likert tipi ölçeklerle bu özellikler sağlanmasına karşın bunlar yeterli koşullar değildir. Bunların yanında ölçülen özelliğin tek boyutlu olması gerekir (Erkuş, 2014). Cohen, Swerdlik ve Sturman (2013) belli bir faktör altında yer alan maddelerin toplanabileceğini, birden fazla faktör var ise faktörler arasındaki

açısının 90° olmaması gerektiğini belirtmiştir. Buna göre faktörler arasında ilişki var olduğu durumlarda faktörlere ait maddeler toplanabilmektedir. Bu çalışmada da anketin ölçek olma durumu bu bilgiler ışığında değerlendirilmiştir.

Elde edilen veri seti üzerinden yapı geçerliğini araştırmak için açımlayıcı faktör analizi (AFA) ve doğrulayıcı faktör analizi (DFA) yapılmıştır. Bunun için öncelikle veri seti faktör analizini varsayımları açısından incelenmiştir. Öncelikle veri setinde eksik veri olup olmadığı kontrol edilmiş ve eksik verinin bulunmadığı gözlenmiştir. Daha sonra çok değişkenli uç değerlerin bulunup bulunmadığı incelenmiştir. Buna göre Mahalanobis uzaklıkları hesaplanarak uç değerlerin belirlenmesi sağlanmıştır. Örneklemde yer alan 4729 veriden $\alpha=0,001$ düzeyinde manidar sonuç veren 1029 Mahalanobis uzaklık değerleri silinmiş ve 3700 kişilik veri seti elde edilmiştir. Çoklu doğrusal bağlantı sorunu için şişkinlik faktörü (VIF), tolerans değeri (TV) ve koşul indeksi (CI) incelenmiştir. Tolerans değeri 0,01'den büyük, varyans şişkinlik faktör değerinin 10'dan küçük ve koşul indeksinin 30'dan küçük olduğu gözlenmiştir. Buna göre çoklu doğrusal bağlantı sorunu olmadığı söylenebilir (Kline, 2011; Tabachnik ve Fidell, 2012). Verilerin çok değişkenli normal dağılım sayıltısını sağlayıp sağlamadığını belirlemek için Lisrel programında çok değişkenli normal dağılım testi uygulanmıştır. Bunun sonucunda verilerin çok değişkenli normal dağılıma sahip olmadığı gözlenmiştir ($\chi^2= 32699,66$, $p<0,01$). Tek değişkenli normal dağılıma bakıldığında ise çarpıklık katsayısının -0,95 ile 0,28 arasında değiştiği, basıklık katsayısının ise -1,01 ile 0,65 arasında değiştiği gözlenmiştir. Buna göre tek değişkenli normalliğin sağlandığı söylenebilir (Büyüköztürk, 2013; George ve Mallery, 2012; Tabachnik ve Fidell, 2012).

AFA ve DFA yapılmadan önce örneklem rastgele ikiye bölünmüş ve 1877 kişilik veri seti üzerinde AFA, 1823 kişilik veri seti üzerinde ise DFA yapılmıştır.

Yapı geçerliğinin yanında ölçeğin sınıflama-sıralama geçerliği ile çapraz geçerliği araştırılmış güvenilirlik analizi ve madde analizleri de yapılmıştır. Sınıflama-sıralama geçerliği için Erkuş'un (2000) Çift Tutarlılık İndeksi hesaplanmıştır. Bu indeksin mantıksa temeli eğer test tutarlı sınıflama yapıyorsa (tutarlı ayırt ediyorsa) testin ilk yarısında üst grupta sıralanan bireyleri testin ikinci yarısından elde edilen puanlara göre de üst grupta sıralaması beklenmesine dayanmaktadır. Benzer şekilde testin ilk yarısından elde edilen puan sıralamasında alt grupta yer alan bireylerin testin ikinci yarısından elde edilen puan sıralamasında da alt grupta yer alması beklenmektedir. Alt ve üst gruplar belirlenirken farklı oranlar alınabilmesine rağmen bu çalışmada %27'lik alt ve üst gruplar temele alınmıştır. Erkuş'un Çift Tutarlılık İndeksi;

$$P_{\text{çt}} = 1 - \left[\frac{(f_{\text{ÜT}} - f_{\text{ÜÇ}}) + (f_{\text{AT}} - f_{\text{AÇ}})}{N_{\text{Ü+A}}} \right]$$

şeklinde hesaplanmaktadır. Burada pay kısmında üst ve alt gruplardaki tutarlı olan kişi sayısına göre hesaplama yapılmaktadır. Eğer alt ve üst grupta tüm kişiler tutarlı

şekilde aynı olursa pay kısmındaki farklar 0 olacağından çift tutarlık indeksi 1'e eşit olacaktır. Buradan da anlaşılacağı gibi bu indeksin değeri 0 ile 1 arasında değişmekte ve 1'e yaklaştıkça tutarlık artmaktadır.

Sınıflama-sıralama geçerliğinin yanında çapraz geçerliğe yönelik kanıt aranmıştır. Çapraz geçerlik; aynı evrenden rastgele olarak çekilen iki ya da daha fazla örneklem verisi üzerinde kurulan modelin değişmezliğinin incelenmesidir (Acar, 2014; Cascio ve Aguinis, 2005). Çapraz geçerlik için yokluk hipotezi iki örneklem arasındaki model parametrelerinin (faktör yükleri, faktör varyansları, faktör kovaryansları ve ölçme hatası varyansları) özdeş (değişmez) olduğu şeklinde tanımlanmaktadır. İki ayrı örneklemin çapraz geçerliğini değerlendirmek için ki kare fark testi kullanılmıştır. Bunun için en küçük uyum fonksiyonu ki-kare değeri (Minimum Fit Function Chi-Square) ile normal teori ağırlıklı en küçük kareler ki-kare değerleri (Normal Theory Weighted Least Squares Chi-Square) ve bunlara ait serbestlik dereceleri dikkate alınmıştır.

Ölçme aracının güvenilirlik analizi için her bir alt boyutta ve ölçme aracının tümü için McDonald'ın ω katsayısı ve testin tek ve çift maddeler şeklinde iki yarıya bölünmesiyle elde edilen iki yarı güvenilirliği hesaplanmıştır. Ölçme aracında bulunan maddelerin, madde analizi için düzeltilmiş madde toplam korelasyonları hesaplanmıştır.

Veri Analizi

Yapı geçerliğinin belirlenmesi kapsamında AFA için normal dağılım sayılıtısının ihlaline karşı güçlü olan temel eksenler faktörlerime tekniği kullanılmıştır (Costello ve Osborne, 2005; Fabrigar, Wegener, MacCallum ve Strahan, 1999). Ayrıca maddelerin faktörlere dağılımını kolaylaştırmak için faktörler arasında ilişki olduğu düşünüldüğünden eğik döndürme yöntemlerinden "direct oblimin" döndürme yöntemi kullanılmıştır. AFA için SPSS programından faydalanılmıştır. Diğer yandan AFA'da faktör sayısına karar vermek için kullanılan Velicer'in MAP testi için ise Factor 10.3 programı kullanılmıştır. DFA için çok değişkenli normal dağılım sayılıtısına karşı güçlü olan ağırlıklandırılmamış en küçük kareler yöntemi kullanılmıştır (H. E. Çelik ve Yılmaz, 2013). DFA için Lisrel programından yararlanılmıştır. Çapraz geçerliğe yönelik kanıt arama sürecinde Lisrel de çoklu grup özelliği kullanılmış ve Acar (2014) tarafından belirtilen Simplis betiğinden faydalanılmıştır. Erkuş'un Çift Tutarlık İndeksini hesaplamak için Excel paket programı kullanılmıştır. Madde analizinde düzeltilmiş madde-toplam korelasyonlarının araştırılmasında SPSS, güvenilirlik analizlerinde iki yarı güvenilirliği araştırılırken SPSS, McDonald ω güvenilirlik katsayısı araştırılırken Factor 10.3 programları kullanılmıştır.

Bulgular

Bu bölümde öncelikle yapı geçerliğine yönelik bulgulara yer verilmiştir. Daha sonra çapraz geçerlik, sınıflama sıralama geçerliği, madde analizi ve güvenilirlik analizleri bulunmaktadır.

Yapı Geçerliğine Yönelik Bulgular

Bu bölümde öncelikle açımlayıcı faktör analizi (AFA) sonuçları sonrasında doğrulayıcı faktör analizi (DFA) sonuçlarına yer verilmiştir.

Açımlayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Ölçme aracının yapı geçerliğini ortaya koymak amacıyla rastgele ikiye bölünen veri setinin ilk bölümü üzerinde öncelikle AFA gerçekleştirilmiştir. AFA için örneklem büyüklüğünün yeterli olup olmadığını incelemeye gözlenen korelasyon katsayılarının büyüklüğü ile kısmi korelasyon katsayılarının büyüklüğünü karşılaştıran KMO değeri hesaplanmıştır (Kalaycı, 2014). KMO değerinin 0,98 olduğu gözlenmiştir. Buna göre örneklemin çok iyi düzeyde olduğu ve her bir faktöre yeterli miktarda madde düşeceği söylenebilir (Kaiser ve Rice, 1974; Leech, Barrett ve Morgan, 2015). Ayrıca örneklem büyüklüğüyle ilgili olarak önerilerde bulunan araştırmacıların önerilerinin sağlandığı gözlenmiştir (Comrey, 1988; Floyd ve Widaman, 1995; Gorsuch, 1974; Guadagnoli ve Velicer, 1988; Streiner, 1994).

Değişkenlerin çok değişkenli normal dağılımı sağlamadığı gözlendiği için faktör çıkarma yöntemlerinden çok değişkenli normal dağılım sayılınsının ihlaline karşı güçlü olan temel eksenler faktör analizi (principle axis factoring) yöntemi kullanılmıştır (CostelloveOsborne, 2005; Fabrigar ve diğer., 1999). Faktör analizi için Bartlett (1950) tarafından geliştirilen ve korelasyon matrisinin birim matristen farklılığının manidarlığını test eden Bartlett küresellik testi uygulanmıştır. Bu test aynı zamanda örneklemin çok değişkenli bir evrenden geldiğini varsaymaktadır (Albayrak, 2006; Çokluk, Şekercioğlu ve Büyüköztürk, 2012). Bartlett küresellik testi sonucu $\alpha=0,01$ düzeyinde anlamlı bulunmuştur ($\chi^2= 100959,72$; $sd=2775$; $p=0,00$). Buna göre korelasyon matrisinin birim matristen farklı olduğu söylenebilir.

Literatür incelendiğinde AFA'da geçerli faktör sayısına karar verilirken genel olarak 3 durumun öne çıktığı görülmüştür (Büyüköztürk, 2013). Bunlardan birincisi Kaiser ölçütü olarak bilenen ve K1 şeklinde ifade edilen özdeğeri 1'den büyük olan faktörlerin dikkate alınmasıdır (Kaiser, 1960). Kaiser ölçütünün yanında yamaç grafiği de incelenerek grafikte ani düşüşlerin bulunduğu faktör, önemli faktör sayısının belirlenmesinde göz önüne alınmaktadır (Çokluk ve diğer., 2012). Ayrıca açıklanan varyans oranı da faktör sayısını belirlemede kullanılmaktadır. Tek faktörlü yapılarda %30 varyans açıklama oranı kabul edilebilirken çok faktörlü yapılarda bu oranın daha yüksek olması beklenmektedir (Büyüköztürk, 2013). Literatürde öne

çıkan bu üç yöntemin yanında farklı yöntemler de faktör sayısına karar vermede kullanılmaktadır. Bunlarda biri de Velicer'in (1976) önerdiği; en küçük ortalamalı kısmi korelasyon analizinde (Minimum Average Partial =MAP) her bir faktör ya da bileşen dışarıda tutularak kısmi korelasyon hesaplanır. Korelasyonun en düşük değerine ulaşıldığında başka faktör çıkarılmaz. Bu yöntemle en az iki değişkenin yüksek yük verdiği faktörler bileşen faktör olarak belirlenebilir (Uyar, 2012). MAP testinin diğer kriterlere göre daha doğru sonuçları verdiği belirtilmektedir (Yavuz ve Doğan, 2015). Ayrıca diğer üç yöntemle birlikte kullanılarak faktör sayısına karar verilmesi önerilmektedir (Koçak, Çokluk ve Kayrı, 2016). Bu çalışmada bu dört faktör belirleme yöntemi dikkate alınmış ve bu doğrultuda faktör sayısına karar verilmiştir.

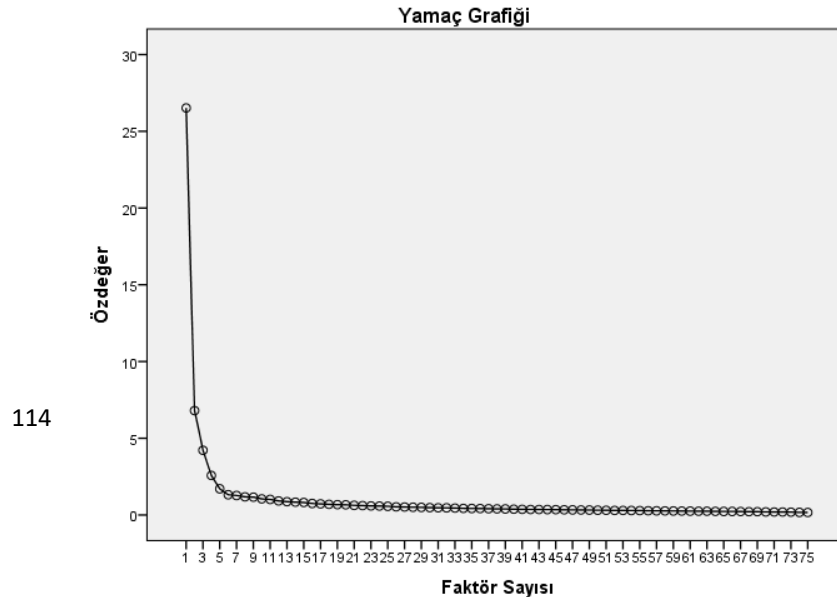
Temel eksenler faktörleştirme tekniğiyle yürütülen analiz sonucunda elde edilen özdeğerler ve açıklanan varyans miktarları Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1: AFA Sonucu Açıklanan Özdeğer Ve Açıklanan Varyans Oranları

Faktörler	Faktör Özdeğerleri	Açıklanan Varyans (%)	Toplamalı Varyans (%)
1	26,52	35,36	35,36
2	6,80	9,07	44,43
3	4,22	5,62	50,05
4	2,57	3,43	53,49
5	1,71	2,28	55,76
6	1,32	1,76	57,53
7	1,27	1,69	59,22
8	1,18	1,58	60,80
9	1,17	1,55	62,35
10	1,05	1,40	63,75
11	1,01	1,35	65,10

Tablo 1 incelendiğinde birinci faktörün özdeğerinin 26,52 olduğu ve toplam 11 faktörün özdeğerinin 1'den büyük olduğu görülmektedir. Birinci faktör tek başına toplam varyansın %35,36'sını açıklamaktadır. 11 faktör birlikte toplam varyansın %65,10'unu açıklamaktadır. Özdeğerlere göre oluşturulan yamaç grafiği ise Şekil 1'de sunulmuştur.

Şekil 1: Ders Kitabı Değerlendirme AFA Sonucu Yamaç Grafiği

Şekil 1’de sunulan yamaç grafiği incelendiğinde birinci faktörden sonra ani bir düşüşün bulunduğu ancak ikinci, üçüncü ve dördüncü faktörlerden sonra da kısmen ivmeli bir düşüş olduğu sonrasında ise grafiğin plato yaptığı görülmektedir. Yamaç grafiğini yanında Velicer’in MAP testi sonucunda kısmi ortalamaların ilk dört boyut için sırasıyla 0.01925, 0.00827, 0.00530, 0.00509 olduğu ve önerilen boyut sayısının 4 olduğu gözlenmiştir.

Faktör analizi sonuçları değerlendirildiğinde ilk dört faktörden sonra yamaç grafiğinin plato yapması, ilk dört faktörün toplam varyansın %53,49’unu açıklaması ve MAP testinde 4 faktörün önerilmesi sonucunda 4 faktörlü bir yapının olduğuna karar verilmiştir. Daha sonra maddelerin faktörlere nasıl dağıldığını incelemek için faktörlerin birbiriyle ilişkili olduğu düşünülerek eğik (oblique) döndürme yöntemlerinden “direct oblimin” kullanılarak maddeler incelenmiştir. İncelenen bazı maddelerin birden fazla faktöre yük verdiği, bazı maddelerin faktör yüklerinin ise 0,30’un altında olduğu gözlenmiştir. Bir faktöre en az 0,30 düzeyinde yük veren maddeler ölçekte tutulabilmektedir (Çokluk ve diğer., 2012). Buna göre program geliştirme alanında yüksek lisans derecesine sahip bir alan uzmanına danışılarak bu maddeler tek tek ve sırasıyla ölçekten çıkarılmıştır. Çıkarılan maddelerin kapsam geçerliğini bozup bozmadığıyla ilgili olarak alan uzmanından gelen görüşler değerlendirilmiştir. Analizler sonucunda ölçme aracından çıkarılan maddelerin ortaöğretim kademesinde görev yapmakta olan öğretmenler için uygun olmayabileceği değerlendirilmiştir. Tüm analizler sonucunda ölçekte 61 madde kalmıştır (Ek-1). Ölçme aracından çıkarılan 14 madde incelendiğinde bazı maddelerin hem içeriğe hem de biçimsel özelliklere yönelik olduğu, bazılarının ortaöğretim seviyesindeki kitaplarda bulunmadığı gözlenmiştir. Bu açıdan değerlendirildiğinde kapsam geçerliğini düşürücü etki yapmadığı iddia edilebilir. 61 maddenin faktörlere dağılımı ve açıkladıkları varyans oranları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2: Kitap Değerlendirme Ölçeği AFA Sonucu Maddelerin Faktörlere Dağılımı

Madde No	Görsel Özellikler	Madde No	Biçimsel Özellikler	Madde No	İçerik		Madde No	Ölçme ve Değerlendirme	
					Madde No	Madde No			
1	0,761	13	0,602	23	0,734	36	0,593	50	0,733
2	0,742	14	0,874	24	0,771	37	0,563*	51	0,835
3	0,807	15	0,743	25	0,724	38	0,515*	52	0,769
4	0,809	16	0,617	26	0,758	39	0,562	53	0,697
5	0,687	17	0,572	27	0,602	40	0,692	54	0,388
6	0,742	18	0,524	28	0,588	41	0,499*	55	0,595
7	0,734	19	0,813	29	0,487	42	0,660	56	0,599
8	0,772	20	0,793	30	0,740	43	0,667	57	0,678
9	0,583	21	0,799	31	0,740	44	0,686	58	0,443

10	0,678	22	0,717	32	0,756	45	0,326	59	0,522
11	0,733			33	0,652	46	0,583	60	0,487
12	0,603			34	0,767	47	0,590	61	0,600
				35	0,682	48	0,594		
						49	0,344		

Açıklanan Var: 1. faktör= %35,831, 2. faktör= %11,108, 3. faktör= %5,689, 4. faktör= %4,019
Toplam= %56,647

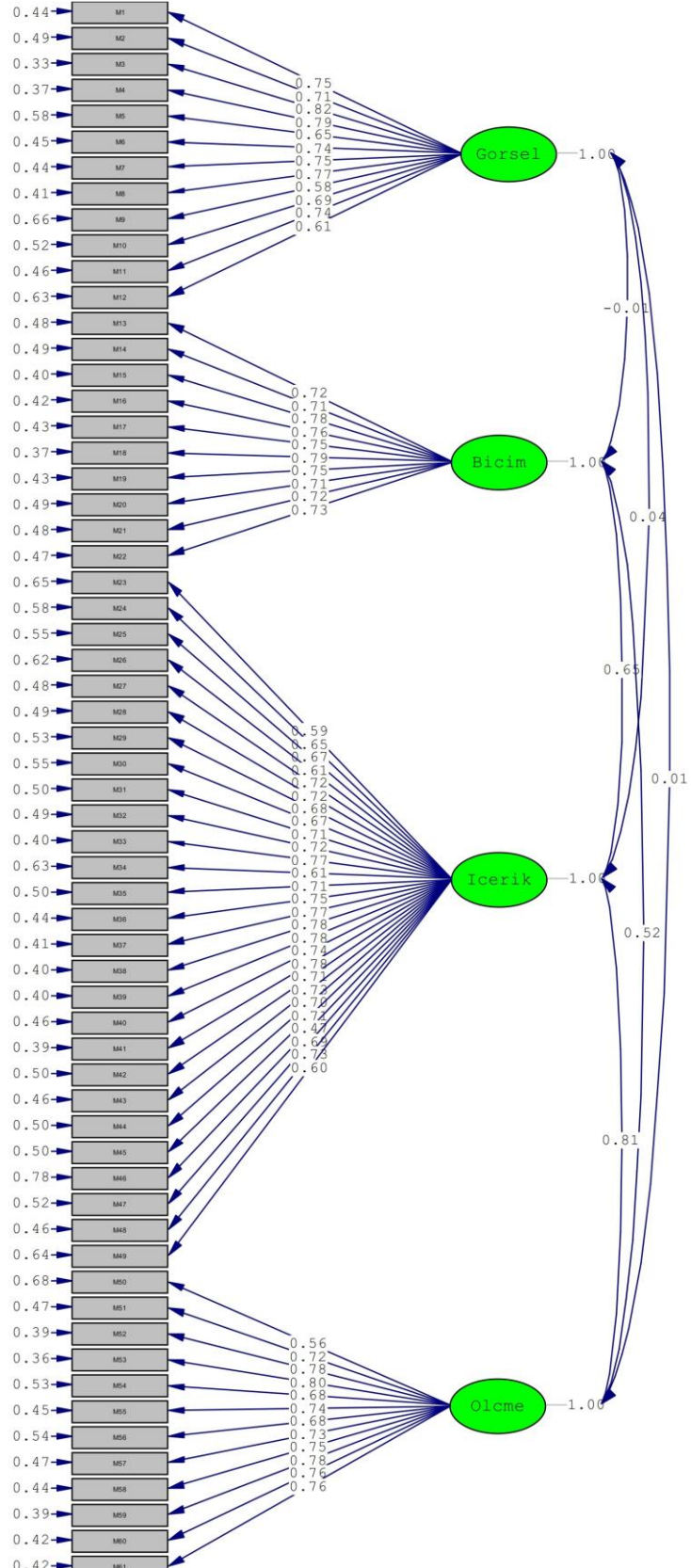
*Bu maddeler ölçme ve değerlendirme boyutuna sırasıyla 0,320, 0,398 ve 0,313 değerinde yüklenmiştir.

Tablo 2 incelendiğinde 61 maddenin 4 faktöre dağılımı görülmektedir. Bazı maddeler (37., 38. ve 41. maddeler) iki faktöre birden yük vermektedir. Ancak yükler arasındaki fark 0,10'dan büyük olduğu için maddeler ölçme aracından çıkarılmamıştır. Açıklanan varyans oranları incelendiğinde 4 faktörün toplam varyansın %56,647'sini açıkladığı gözlenmiştir. Bu aşamadan sonra AFA sonucunda elde edilen bu yapının DFA ile doğrulanıp doğrulanmadığı incelenmiştir.

Doğrulamalı Faktör Analizi Sonuçları

Ölçme aracının çok değişkenli normal dağılım sayıltısı sağlanmadığı için bu sayıltının ihlaline karşı güçlü olan ağırlıklandırılmamış en küçük kareler yöntemiyle (H. E. Çelik ve Yılmaz, 2013) yürütülen DFA sonucunda kurulan modelin şekilsel gösterimi Şekil 2'de sunulmuştur.

Şekil 2: Ders Kitabı Değerlendirme Ölçeği İçin Kurulan Ölçme Modelinin Şekilsel Gösterimi

Şekil 2 incelendiğinde göstergelere ilişkin faktör yük değerlerinin $\lambda=0,30$ 'un üzerinde olduğu ve 0,56 ile 0,82 arasında değiştiği görülmektedir. Özgül varyanslara bakıldığında tüm değerlerde $\epsilon<0,90$ olduğu görülmektedir. Ayrıca tüm t değerleri incelenmiş ve manidar olduğu görülmüştür. Ancak Görsel Özellikler faktörü diğer faktörlerle ilişkisiz olduğu gözlenmiştir. Bu doğrultuda Görsel Özellikler faktörüyle diğer faktörlerin t değerleri manidar sonuçlar üretmemiştir. Kurulan ölçme modelinin model uyumu için elde edilen uyum indeksleri ve bu uyum indekslerinin mükemmel uyum ile kabul edilebilir uyum aralıkları (Anderson ve Gerbing, 1984; Byrne, 2016; H. E. Çelik ve Yılmaz, 2013; Kline, 2011; Meydan ve Şeşen, 2015; Schermelleh-Engel, Moosbrugger ve Müller, 2003; Tabachnik ve Fidell, 2012) Tablo 3'te sunulmuştur.

Tablo 3: Kitap Değerlendirme Ölçeği DFA Sonucunda Elde Edilen Uyum İndeksleri

Uyum istatistiği	Mükemmel uyum	Kabul edilebilir uyum	Araştırma bulguları	Yorum
χ^2/sd	$0 \leq \chi^2/sd \leq 2$	$2 \leq \chi^2/sd \leq 3$	12,185	Uygun değil
p değeri	$0,05 < p \leq 1,00$	$0,01 \leq p \leq 0,05$	0,000	Uygun değil
RMSEA	$0 \leq RMSEA \leq 0,05$	$0,05 < RMSEA \leq 0,10$	0,078	Kabul edilebilir
RMR	$0 \leq RMR \leq 0,05$	$0,05 < RMR \leq 0,08$	0,054	Kabul edilebilir
SRMR	$0 \leq SRMR \leq 0,05$	$0,05 < SRMR \leq 0,10$	0,045	Mükemmel
NFI	$0,95 \leq NFI \leq 1,00$	$0,90 \leq NFI < 0,95$	1,000	Mükemmel
NNFI	$0,95 \leq NNFI \leq 1,00$	$0,90 \leq NNFI < 0,95$	1,000	Mükemmel
PNFI	$0,95 \leq PNFI \leq 1,00$	$0,90 \leq PNFI < 0,95$	0,963	Kabul edilebilir
CFI	$0,97 \leq CFI \leq 1,00$	$0,95 \leq CFI < 0,97$	1,000	Mükemmel
IFI	$0,95 \leq IFI \leq 1,00$	$0,90 \leq IFI < 0,95$	1,000	Mükemmel
RFI	$0,95 \leq RFI \leq 1,00$	$0,90 \leq RFI < 0,95$	0,982	Mükemmel
GFI	$0,95 \leq GFI \leq 1,00$	$0,90 \leq GFI < 0,95$	0,985	Mükemmel
AGFI	$0,90 \leq AGFI \leq 1,00$	$0,85 \leq AGFI < 0,90$	0,984	Mükemmel

Tablo 3 incelendiğinde uyum indekslerinin mükemmel ve kabul edilebilir uyum gösterdiği görülmektedir. Ancak χ^2/sd oranının 12,185 olduğu ve $p < 0,01$ olduğu gözlenmiştir. Bu oranın büyük olması örneklem büyüklüğünden kaynaklanmaktadır. Uygulamada, uyumlu olduğu bilinen modellerde bile, önerilen bu oran 5'ten büyük de çıkabilmektedir. χ^2/sd oranının yorumlanması χ^2 istatistiğinin büyük örneklerde büyük çıkma eğilimini ortadan kaldırmamaktadır. Büyük örnekler büyük χ^2 istatistiği üretmekte bu da χ^2/sd oranının büyümesine neden olmaktadır. Çünkü serbestlik derecesi örneklem büyüklüğü kullanılarak hesaplanmamaktadır (Mueller, 1996). Diğer uyum indekslerinin tanımlanan model için uyum gösterdiği görülmektedir.

AFA sonucunda tanımlanan 4 faktörlü yapının ağırlıklandırılmamış en küçük kareler yöntemiyle yürütülen DFA sonucunda doğrulandığı gözlenmiştir. Faktörlerin birbiriyle ilişki düzeyleri Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: Kitap Değerlendirme Ölçeği Faktörler Arası İlişki Düzeyi

Uyum istatistiği	Görsel Özellikler	Biçimsel Özellikler	İçerik	Ölçme ve Değerlendirme
Görsel Özellikler	1			
Biçimsel Özellikler	-0,007	1		
İçerik	0,034	0,608**	1	
Ölçme ve Değerlendirme	0,010	0,487**	0,831**	1

** $\alpha=0,01$ düzeyinde manidardır.

Tablo 4 incelendiğinde faktörler arasındaki korelasyonların pozitif yönde ve yüksek olduğu görülmektedir. Ancak birinci faktörün diğer faktörlerle ilişkisi neredeyse yoktur. Ancak birinci faktördeki maddeler kendi faktörlerine oldukça iyi faktör yükleriyle yüklenmiştir.

AFA ve DFA sonuçları birlikte değerlendirildiğinde kitap değerlendirme ölçeğinin ölçek olma özelliklerine sahip olduğu ancak toplam puan hesaplanırken her faktör kendi içinde değerlendirilebileceği gibi görsel özellikler dışındaki biçimsel özellikler, içerik ve ölçme ve değerlendirme faktörlerinden elde edilen puanların toplanabileceği söylenebilir.

Çapraz Geçerliğe (Cross Validation) Yönelik Bulgular

Çapraz geçerliğe yönelik kanıt toplama sürecinde 3700 kişilik veri rastgele olarak ikiye bölünmüştür. İkiye bölünen veri setinden birinci örneklem için görsel özellikler McDonald ω katsayısı 0,928, diğer faktörlerin birlikte değerlendirildiği McDonald ω katsayısı ise 0,973 olarak hesaplanmıştır. İkinci örneklemde çapraz geçirme yapılacak grup için görsel özellikler McDonald ω katsayısı 0,927, diğer faktörlerin birlikte değerlendirildiği McDonald ω katsayısı ise 0,972 olarak hesaplanmıştır. Buna göre güvenilirlik katsayılarının iki grup için de benzer olduğu söylenebilir.

İki ayrı örneklemin çapraz geçerliğini değerlendirmek için ki-kare fark testi kullanılmıştır. Bunun için en küçük uyum fonksiyonu ki-kare değeri (Minimum Fit Function Chi-Square) ile normal teori ağırlıklı en küçük kareler ki-kare değerleri (Normal Theory Weighted Least Squares Chi-Square) ve bunlara ait serbestlik dereceleri dikkate alınmıştır. Yokluk ve alternatif hipotezleri değerlendirmek için ki-kare değerleri arasındaki farklar ve serbestlik dereceleri arasındaki farklar hesaplanarak ki-kare önemlilik testi yapılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen sonuçlar Tablo 5'te sunulmuştur.

Tablo 5: Ki Kare Fark Testi Sonuçları

Hipotez	En Küçük Uyum Fonksiyonu Ki-Kare			Normal Teori Ağırlıklı En Küçük Kareler Ki-Kare		
	χ^2	sd	p	χ^2	sd	p
İki model arasında	31040,69	3654		42098,99	3654	

fark yok						
İki model arasında	30997,92	3593		42066,35	3593	
fark var						
Fark	42,77	61	0,963	32,64	61	0,998
İki model arasında	31040,69	3654		42098,99	3654	
fark yok						

Tablo 5 incelendiğinde en küçük uyum fonksiyonu ki kare fark testinin anlamlılık düzeyi 0,963 ve normal teori ağırlıklı en küçük kareler ki-kare testinin anlamlılık düzeyinin ise 0,998 olduğu görülmektedir. Buna göre iki örneklem arasında ölçme modeli parametrelerinin (faktör yükleri, faktör varyansları ve kovaryansları, ölçme hata varyansları) değişmez olduğu söylenebilir. Bu sonuca göre ölçek maddeleri için ölçme modelinin çapraz geçerliği iki örnekleme de desteklenmektedir.

Sınıflama-Sıralama Geçerliğine Yönelik Bulgular

Ölçeğin yapı geçerliğine yönelik kanıt toplamanın yanında sınıflama-sıralama geçerliğine yönelik de kanıt toplanmalıdır (Acar, 2014). Bunun için Erkuş (2000) tarafından önerilen çift tutarlık indeksi kullanılmıştır. Çift tutarlık indeksi sadece tek boyutlu ölçeklerde kullanılmaktadır. Ancak ölçeğin görse özellikler faktörü haricindeki diğer faktörler arasındaki korelasyon yüksek olduğu için görsel özellikler faktörü kendi içinde diğer üç faktör ise toplam puan alınarak kendi içinde değerlendirilmiştir. Buna göre öncelikle örneklemin %27'lik kısmı hesaplanarak 999 olduğu görülmüştür. Ardından görsel özellikler faktörünün tek ve çift maddeleri ayrı ayrı toplanmıştır. Ardından tek ve çift maddelerden elde edilen toplam puanlar sıralanarak alt ve üst gruptaki %27'lik kısım hesaplanmıştır. Tek ve çift maddelerden elde edilen puanlara göre her iki puan türünde de alt gruptan 778, üst gruptan ise 780 kişinin ortak olduğu gözlenmiştir. Buna göre çift tutarlık indeksi;

$$P_{ct} = 1 - \left[\frac{(999 - 780) + (999 - 778)}{999 + 999} \right] = 0,779$$

görsel özellikler faktörü için 0,779 olarak elde edilmiştir. Benzer şekilde ölçeğin diğer bölümlerinin tek ve çift maddelerinden elde edilen toplam puan üzerinden alt ve üst %27'lik kısım hesaplanmıştır. Alt ve üst grupta sırasıyla 861 ve 870 kişinin ortak olduğu gözlenmiştir. Buna göre yapılan hesaplama sonucunda ölçeğin diğer üç faktörün toplam puanının çift tutarlık indeksi;

$$P_{ct} = 1 - \left[\frac{(999 - 870) + (999 - 861)}{999 + 999} \right] = 0,866$$

olarak hesaplanmıştır. Buna göre ölçeğin hem görsel özellikleri ölçen kısmı hem de diğer üç faktörden elde edilen toplam puanların sınıflama-sıralama geçerliğinin oldukça iyi olduğu söylenebilir.

Madde Analizine Yönelik Bulgular

Ölçekten elde edilecek görsel özellikler toplam puanı ve diğer özellikler toplam puanı için düzeltilmiş madde toplam korelasyonları hesaplanarak Tablo 6'de sunulmuştur.

Tablo 6: Kitap Değerlendirme Ölçeği Düzeltilmiş Madde-Toplam Korelasyonları

Görsel Özellikler Faktörü		Diğer Özellikler							
Madde No	r _{yx}	Madde No	r _{yx}	Madde No	r _{yx}	Madde No	r _{yx}	Madde No	r _{yx}
1	0,722	13	0,559	26	0,615	39	0,749	52	0,668
2	0,691	14	0,532	27	0,704	40	0,714	53	0,685
3	0,776	15	0,582	28	0,700	41	0,755	54	0,606
4	0,766	16	0,588	29	0,664	42	0,687	55	0,655
5	0,645	17	0,577	30	0,656	43	0,704	56	0,586
6	0,710	18	0,621	31	0,674	44	0,664	57	0,636
7	0,707	19	0,571	32	0,671	45	0,678	58	0,641
8	0,742	20	0,547	33	0,731	46	0,426	59	0,694
9	0,565	21	0,539	34	0,580	47	0,660	60	0,682
10	0,668	22	0,551	35	0,683	48	0,707	61	0,686
11	0,709	23	0,575	36	0,723	49	0,585		
12	0,589	24	0,640	37	0,731	50	0,496		
		25	0,643	38	0,738	51	0,622		

Tablo 6 incelendiğinde görsel özellikler faktörü için düzeltilmiş madde-toplam puan korelasyonlarının 0,565-0,776 arasında, kitabın diğer özellikleri içinse 0,426-0,755 arasında değiştiği görülmektedir. Buna göre maddelerin toplam puanla korelasyonlarının oldukça yüksek olduğu söylenebilir.

Güvenirlilik Analizine Yönelik Bulgular

Cronbach'ın α katsayısı konjenerik ölçmelerde güvenirliliğin alt sınırını verdiğiinden (Yurdugül, 2006) ölçeğin iç tutarlık anlamındaki güvenirlilik analizi için McDonald'ın ω katsayısı araştırılmıştır. Ayrıca her bir alt boyut kendi içinde iki yarıya bölme yöntemiyle de güvenirlilik katsayısı hesaplanmıştır. Faktörlerdeki maddeler tek ve çift olarak iki yarıya bölünerek iki yarı arasındaki güvenirlilik hesaplanmıştır. Ölçeğin her bir alt boyutu ve tüm ölçek için hesaplanan güvenirlilik katsayısı Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 7: Kitap Değerlendirme Ölçeği Güvenirlilik Analizi Sonuçları

Güvenirlilik Katsayısı	Görsel Özellikler	Biçimsel Özellikler	İçerik	Ölçme ve Değerlendirme	Tüm Ölçek*
Mc Donald ω	0,928	0,926	0,963	0,933	0,973

İki yarıya bölme	0,895	0,911	0,944	0,896	0,964
------------------	-------	-------	-------	-------	-------

*Tüm ölçek güvenirliği görsel özellikler harici diğer faktörlerden hesaplanmıştır.

Tablo 7 incelendiğinde görsel özellikler faktörü için güvenirlik katsayısının 0,928, biçimsel özellikler faktörü için 0,926, içerik faktörü için 0,963, ölçme ve değerlendirme faktörü için ise 0,933 olduğu görülmektedir. Görsel özellikler faktörü hariç diğer üç faktörün maddeleriyle (49 madde) yürütülen güvenirlik analizi sonucunda McDonald'ın ω katsayısı 0,973 olarak gözlenmiştir. Benzer sonuçlar iki yarıya bölüme yönteminde de elde edilmiştir. Ölçek sonuçlarının oldukça güvenilir olduğu söylenebilir.

Tartışma ve Sonuç

Çakır (2006) tarafından ilköğretim 4. sınıf matematik ders kitabının değerlendirilmesi amacıyla geliştirilen ders kitabı değerlendirme anketinin ortaöğretim için uyarlanan formunun yapı geçerliğinin araştırılması sonucunda "Görsel Özellikler", "Biçimsel Özellikler", "İçerik", "Ölçme ve Değerlendirme" olarak 4 faktörlü bir yapıda olduğu belirlenmiştir. Bu faktörlerden "Görsel Özellikler" faktörünün diğer faktörlerle ilişkili olmadığı ancak "Biçimsel Özellikler", "İçerik" ve "Ölçme-Değerlendirme" faktörlerinin birbiriyle orta ve yüksek düzeyde ilişkili olduğu gözlenmiştir. Bu sonuca göre araştırmacılar isterlerse 4 faktörü ayrı ayrı kendi içinde değerlendirebilirler. Böylece her bir faktör için bir puan elde edilerek incelenen ders kitabının 4 boyuta göre değerlendirilmesi yapılmış olunur. Diğer yandan incelenen ders kitabı hakkında genel bir kanaat oluşturulmak istenirse görsel özellikleri tek başına değerlendirmek koşuluyla "Biçimsel Özellikler", "İçerik" ve "Ölçme-Değerlendirme" faktörlerinden elde edilen puanlar toplanarak birlikte değerlendirilebilir. Böylece görsel özelliklerin haricinde kitabın diğer özellikleri için tek bir puan üzerinden değerlendirme yapılabilir.

Ölçek için araştırılan sıralama-sınıflama geçerliği ve çapraz geçerlik kanıtları, ortaöğretim düzeyinde matematik, fizik, kimya ve biyoloji ders kitaplarının değerlendirilmesi için yeterli olduğunu göstermiştir. Ayrıca güvenirlik analizi ve madde analizleri sonucunda ölçekten elde edilen verilerin oldukça güvenilir olduğu gözlenmiştir. Bu yönüyle de elde edilen ölçek araştırmacılara önerilebilecek bir ölçme aracıdır. Ancak bu ölçeğin uygulamalarda kullanılmasıyla elde edilecek verilerin analizi, öneriyi desteklemeye yönelik bulgular ortaya çıkarabilir.

Ders kitabı değerlendirme ölçeğinden elde edilen veriler üzerinde yürütülen geçerlik ve güvenirlik analizleri sonucunda ortaöğretim matematik, fizik, kimya ve biyoloji ders kitaplarını öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi amacıyla kullanılabilmesi söylenebilir. Ölçeğin geçerlik ve güvenirlik çalışmaları Türkiye'deki halen görev yapmakta olan 3700 matematik, fizik, kimya ve biyoloji öğretmenin verisi üzerinden yürütülmüş olması ölçeğin bu evrenden çekilen örneklerde kullanılabilmesini göstermektedir. Ayrıca diğer branşlardaki öğretmenler için kullanılabilir olup olmadığı araştırılabilir. Nitel araştırmalarla nicel araştırma sonuçları derinlemesine incelenebilir.

Kaynakça

- Acar, T. (2014). Ölçek geliştirmede geçerlik kanıtları : Çapraz geçerlik , sınıflama ve sıralama geçerliği uygulaması. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri*, 14(2), 969–979. doi:10.12738/estp.2014.3.2107
- Albayrak, A. S. (2006). *Uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Anderson, J. C. ve Gerbing, D. W. (1984). The effect of sampling error on convergence, improper solutions, and goodness-of-fit indices for maximum likelihood confirmatory factor analysis. *Psychometrika*, 49(2), 155–173. doi:https://doi.org/10.1007/BF02294170
- Arslan, A., Tekbıyık, A. ve Ercan, O. (2012). Fizik ders kitaplarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Turkish Journal of Education*, 1(2), 1–13.
- Atıcı, T., Keskin-Samancı, N. ve Özel, Ç. A. (2007). İlköğretim fen bilgisi ders kitaplarının biyoloji konuları yönünden eleştirel olarak incelenmesi ve öğretmen görüşleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 5(1), 115–131.
- Aydın, A. (2010). Kimya I ders kitabının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1), 207–224.
- Aydın, İ. (2010). *Sekizinci sınıf matematik ders kitabı hakkında öğretmen ve öğrenci görüşleri*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Zonguldak Karaelmas Üniversitesi, Zonguldak.
- Bakar, E., Keleş, Ö. ve Koçakoğlu, M. (2009). Öğretmenlerin MEB 6 . sınıf fen ve teknoloji dersi kitap setleriyle ilgili görüşlerinin değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 41–50.
- Bartlett, M. S. (1950). Tests of significance in factor analysis. *British Journal of Statistical Psychology*, 3(2), 77–85. doi:10.1111/j.2044-8317.1950.tb00285.x
- Başaran-Tanrıöver, G. (2011). *Güzel sanatlar ve spor liselerinde bireysel ses eğitimi ders kitabının, öğrenci ve öğretmen açısından işlevselliğinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde.
- Büyüköztürk, Ş. (2013). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı: İstatistik, araştırma deseni, SPSS uygulamaları ve yorum* (18. Baskı.). Ankara: Pegem Akademi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç-Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2013). *Bilimsel araştırma yöntemleri* (14. Baskı.). Ankara: Pegem Akademi.
- Byrne, B. M. (2016). *Structural equation modeling with AMOS: Basic concepts, applications, and programming* (3. Baskı). Routledge.
- Çakır, A. (2006). *İlköğretim dördüncü sınıf matematik ders kitapları ile ilgili*

- öğretmen görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, Eskişehir.
- Canpolat, D. (2010). *İlköğretim 4. sınıfta okutulan İngilizce ders kitabına ilişkin öğretmen, öğrenci ve uzman görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.
- Cascio, W. F. ve Aguinis, H. (2005). *Applied psychology in human resource management* (6. Baskı). Pearson.
- Çelik, H. E. ve Yılmaz, V. (2013). *Lisrel 9.1 ile yapısal eşitlik modellemesi: Temel kavramlar, uygulama, programlama*. (2. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Çelik, Ş. N. (2011). *Ortaöğretim İngilizce ders kitabı Breeze 9 hakkında öğrenci, öğretmen ve müfettiş görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Çelik, Y. ve Gülcü, İ. (2016). Yurtdışında kullanılan Türkçe ve Türk kültürü ders kitaplarına yönelik öğretmen görüşleri. *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(2), 287–296. doi:10.14686/buefad.v5i2.5000183344
- Cohen, R. J., Swerdlik, M. E. ve Sturman, E. D. (2013). *Psychological testing and assessment: An introduction to tests and measurement* (8. Baskı). New York: McGraw-Hill Education.
- Çokluk, Ö., Şekercioğlu, G. ve Büyüköztürk, Ş. (2012). *Sosyal bilimler için çok değişkenli istatistik SPSS ve LISREL uygulamaları* (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Çolak, K., Kaymakçı, S. ve Akpınar, M. (2015). Sosyal bilgiler ders kitaplarında ve öğretmen adaylarının görüşlerinde yenilenebilir enerji kaynaklarının yeri. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 41(January), 59–76.
- Comrey, A. L. (1988). Factor-analytic methods of scale development in personality and clinical psychology. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 56(5), 754–761. doi:10.1037/0022-006X.56.5.754
- Coşkun, S. (2011). *Lise biyoloji öğretmen ve öğrencilerinin yenilenen 9. sınıf biyoloji ders kitabına ilişkin görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Costello, A. B. ve Osborne, J. W. (2005). Best practices in explanatory factor analysis: Four recommendations for getting the most from your analysis. *Practical Assessment, Research & Evaluation*, 10(7), 27–29. doi:10.1.1.110.9154
- Creswell, J. W. (2013). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed Methods approaches* (4.Baskı). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Delice, A., Aydın, E. ve Kardeş, D. (2009). Öğretmen adayı gözüyle matematik kitaplarında görsel öğelerin kullanımı. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, 8(16), 75–92.

- Demirbaş, M. (2008). İlköğretim 6. sınıf fen ve teknoloji ders kitaplarının belirli değişkenler bakımından incelenmesi. *D.Ü. Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11, 53–68.
- Dülgeroğlu, İ. (2010). *Yeni öğretim programına göre hazırlanan ortaöğretim 9. sınıf fizik ders kitabının öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi: Kocaeli ili örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Erkuş, A. (2000). Yeni bir indeks önerisi: Çift tutarlık indeksi (Pçt). *Türk Psikoloji Dergisi*, 15(46), 63–71.
- Erkuş, A. (2010). Psikometrik terimlerin Türkçe karşılıklarının anlamları ile yapılan işlemlerin uyumsuzluğu. *Eğitimde ve Psikolojide Ölçme ve Değerlendirme Dergisi*, 1(2), 72–77.
- Erkuş, A. (2014). *Psikolojide ölçme ve ölçek geliştirme-I: Temel kavramlar ve işlemler* (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.
- Erseven, E. (2011). *12. sınıf çağdaş Türk ve dünya tarihi ders kitabının öğretmen ve öğrenci görüşleri ışığında değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Ertürk, H. (2013). *An EFL course book avaluation: Unique 6, teachers' and students' perspectives*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Konya.
- Fabrigar, L. R., Wegener, D. T., MacCallum, R. C. ve Strahan, E. J. (1999). Evaluating the use of exploratory factor analysis in psychological research. *Psychological Methods*, 4(3), 272–299. doi:10.1037/1082-989X.4.3.272
- Floyd, F. J. ve Widaman, K. F. (1995). Factor analysis in the development and refinement of clinical assessment instruments. *Psychological Assessment*, 7(3), 286–299.
- George, D. ve Mallery, P. (2012). *IBM SPSS statistics 19 step by step: A simple guide and reference* (12. Baskı). Boston: Pearson.
- Gorsuch, R. L. (1974). *Factor analysis* (1. Baskı). Toronto: W. B. Saunders Company.
- Göven, N. (2010). *Yeni ortaöğretim programına göre hazırlanmış 9. sınıf tarih ders kitabının öğretmen görüşleri açısından değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Guadagnoli, E. ve Velicer, W. F. (1988). Relation of sample size to the stability of component patterns. *Psychological Bulletin*, 103(2), 265–275.
- Güzel, H. ve Adıbelli, S. (2011). 9. sınıf fizik ders kitaplarının eğitsel, görsel, dil ve anlatım yönünden incelenmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 26, 201–216.
- Güzel, H., Oral, İ. ve Yıldırım, A. (2009). Lise II fizik ders kitabının fizik öğretmenleri tarafından değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim*

- Fakültesi Dergisi*, 27, 133–142.
- Iding, M. K. (2000). Can strategies facilitate learning from illustrated science texts? *International Journal Media*, 27(3), 289–301.
- İnal, F. N. (2010). *İlköğretim 3. sınıf hayat bilgisi ders kitaplarına ilişkin öğretmen görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Işidan, A. (2014). *İmam hatip liseleri için mesleki Arapça ders kitabı serisi ile ilgili öğretmen ve öğrenci görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kaiser, H. F. (1960). The application of electronic computers to factor analysis. *Educational and Psychological Measurement*, 20(1), 141–151. doi:10.1177/001316446002000116
- Kaiser, H. F. ve Rice, J. (1974). Little Jiffy, Mark IV. *Educational and Psychological Measurement*, 34(1), 111–117. doi:10.1177/001316447403400115
- Kalaycı, Ş. (2014). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri* (6. Baskı.). Asil Yayın Dağıtım Ltd. Şti.
- Kanlı, U. ve Yağbasan, R. (2004). Proje-2061'in ışığında fizik ders kitaplarının eğitimsel tasarımına eleştirel bir bakış. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 2, 123–155.
- Karadağ, M., Dülgeroğlu, İ. ve Ünsal, Y. (2013). Ortaöğretim 9. sınıf fizik ders kitabının öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33(3), 549–568.
- Karasar, N. (2014). *Bilimsel araştırma yöntemi* (26. Baskı.). Ankara: Nobel Yayınları.
- Karataş, A. Z. (2015). *Ortaöğretim fizik 10 ders kitabının eğitsel, görsel, dil ve anlatım özelliklerine ilişkin öğretmen görüşlerinin değerlendirilmesi: Diyarbakır ili örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi, Diyarbakır.
- Karatay, H. ve Pektaş, S. (2012). Türkçe ders kitaplarını incelenmesine yönelik ölçek geliştirme çalışması. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(10), 183–204.
- Kaya-Şengören, S., Tanel, R., Yıldırım-Benli, A. ve Kavcar, N. (2015). Fizik öğretmenlerinin 9. sınıf fizik kitabına ilişkin görüşleri: İzmir ili örneği. *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi*, 9(1), 224–245.
- Kazak, Ö. (2010). *Lise kimya ders kitaplarının bilimsel içerik açısından incelenmesi ve ders kitapları hakkında öğretmen ve öğrenci görüşlerinin belirlenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Keleş, S. (2012). *İlkokuma yazma öğretiminde kullanılan ders ve çalışma kitaplarının öğretmen görüşlerine göre dayalı olarak değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.

- Kline, R. B. (2011). *Principles and practise of structural equating modeling* (3. Baskı). New York: The Guilford Press.
- Koçak, D., Çokluk, Ö. ve Kayri, M. (2016). Faktör sayısının belirlenmesinde MAP testi, paralel analiz, K1 ve yamaç birikinti grafiği yöntemlerinin karşılaştırılması. *YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi*, XIII(1), 330–359.
- Kotluk, N. (2012). *Ortaöğretim 9. 10. ve 11. sınıf fizik ders kitaplarının görünüş ve içerik açısından incelenmesi, öğretmen ve öğrenci görüşlerinin alınması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Kurtulmuş, Y. (2010). *İlköğretim 8. sınıf matematik ders kitapları ile ilgili öğretmen görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay.
- Leech, N. L., Barrett, K. C. ve Morgan, G. A. (2015). *IBM SPSS for Intermediate Statistics* (5. Baskı). East Sussex: Routledge.
- Manav-Arslan, N. (2011). *İlköğretim sekizinci sınıf matematik dersinde kullanılan kitaplara ilişkin öğrenci ve öğretmen görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- MEB. (2012). Millî Eğitim Bakanlığı Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği. <http://mevzuat.basbakanlik.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.16593&sourceXmlSearch=DERS K%25C4%25B0TAPLARI&MevzuatIliski=0> (Erişim Tarihi: 28.08.2016).
- Meydan, C. H. ve Şeşen, H. (2015). *Yapısal eşitlik modellemesi AMOS uygulamaları* (2. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Mintaş, T. (2015). *Ortaöğretim tarih ders kitapları içeriklerinin yeterliği (Öğretmen görüşleri)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas.
- Morgil, F. İ. ve Yılmaz, A. (1999). Lise X. sınıf, kimya II ders kitaplarının öğretmen ve öğrenci görüşleri açısından değerlendirilmesi. *Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 1, 26–41.
- Mueller, R. O. (1996). *Basic principles of structural equation modeling: An introduction to LISREL and EQS. Design*. New York: Springer Science & Business Media, LLC. doi:10.1016/j.peva.2007.06.006
- Öcal, A. ve Yiğittir, S. (2007). İlköğretim sosyal bilgiler ders kitaplarının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(1), 51–61.
- Perihan, M. (2013). *Tarih öğretmenlerinin ve öğrencilerin tarih müfredat programı ve tarih ders kitabı hakkındaki görüşleri: Van ili örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Van.
- Şahin, S. (2010). *İlköğretim sosyal bilgiler 5. sınıf ders kitaplarını öğretmen görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Elazığ.

- Şahin, S. ve Turanlı, N. (2005). Liselerde okutulmakta olan lise I. sınıf matematik kitaplarının değerlendirilmesi. *Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25(2), 327–341.
- Şat, D. (2010). *İlköğretim 7. sınıf MEB fen ve teknoloji dersi ders, öğrenci çalışma ve öğretmen kılavuz kitaplarının incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi, İstanbul.
- Schermelleh-Engel, K., Moosbrugger, H. ve Müller, H. (2003). Evaluating the fit of structural equation models: Tests of significance and descriptive goodness-of-fit measures. *Methods of Psychological Research Online*, 8(2), 23–74.
- Şimşek, H. (2010). *Lise dördüncü sınıf fizik 12 ders kitabına ilişkin öğretmen görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Streiner, D. L. (1994). Figuring out factors: The use and misuse of factor analysis. *Canadian Journal of Psychiatry*, 39(3), 135–140.
- Tabachnik, B. G. ve Fidell, L. S. (2012). *Using multivariate statistics* (6. Baskı). Boston: Pearson.
- Top, E. (2009). *Ortaöğretim dokuzuncu sınıf coğrafya ders kitaplarının niteliği hakkında öğretmen görüşlerinin tespit edilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Uyar, S. (2012). *Açımlayıcı Faktör Analizinde Boyut Sayısını Belirlemede Kullanılan Yöntemlerin Karşılaştırılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Velicer, W. F. (1976). Determining the number of components from the matrix of partial correlations. *Psychometrika*, 41(3), 321–327.
- Yangın, S. ve Dindar, H. (2007). İlköğretim fen ve teknoloji programındaki değişimin öğretmenlere yansımaları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, 240–252.
- Yavuz, G. ve Doğan, N. (2015). Boyut sayısını belirlemede Velicer'in Map testi ve Horn'un Paralel analizinin kullanılması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 30(3), 176–188.
- Yeşil, Y. (2013). *Güzel sanatlar ve spor liseleri 9. sınıf piyano ders kitabının öğretmen görüşleri doğrultusunda incelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, Niğde.
- Yıldıran, N. B. (2007). *İlköğretim 8. sınıf bilgisayar ders kitaplarının görsel tasarım ilkelerine uygunluğunun değerlendirilmesi ve içerik analizinin yapılması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Yıldırım, A. (2007). *Seçilen bir ders kitabı değerlendirme ölçeğinin lise II fizik ders kitabına uygulanması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Yıldırım, E. (2011). *İlköğretim altıncı sınıf matematik dersi öğretmen kılavuz kitabına ilişkin öğretmen görüşleri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe

Üniversitesi, Ankara.

Yılmaz, M. F. (2010). *İlköğretim dördüncü sınıf fen ve teknoloji ders kitabının öğretmen görüşlerine göre değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.

Yüksel, E. (2010). *İlköğretim 6. sınıf matematik ders kitaplarının öğretmen ve öğrenci görüşleri doğrultusunda değerlendirilmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.

Yurdugül, H. (2006). Paralel, eşdeğer ve konjenerik ölçmelerde güvenilirlik katsayılarının karşılaştırılması. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 39(1), 15–37.

Extended Abstract

Introduction

Textbooks are handy teaching materials that provide information about the content of the courses in the curriculum to the students, which enable the students to work according to their learning speeds, and reinforce their knowledge (Arslan ve diğerleri, 2012). In addition to being important for students, textbooks are also an important tool for teachers. Because teachers follow the changes in curriculum with the sequence reflected in the textbooks (Arslan ve diğerleri, 2012; Güzel ve Adibelli, 2011; Yangın ve Dindar, 2007). The main basis for the preparation of textbooks is the gathering of knowledge and skills for a common purpose. Thus, the community can be provided with access to educational services carried out in society (Y. Çelik ve Gülcü, 2016). Some features are sought in the textbooks prepared for this. A good textbook should be prepared in accordance with the curriculum (Morgil ve Yılmaz, 1999). It should also be supported with visual elements. Visual elements make the subjects that students learn more permanent (Iding, 2000). In addition, the features that should be found in the textbooks are given in the Ministry of National Education Textbooks and Educational Tools Regulation published in Official Gazette No. 28409 dated 12.09.2012.

The regulations mentioned in the regulation are sought in the textbooks approved by the Board of Education of the Ministry of National Education. Accordingly, it is important to examine and evaluate teaching materials distributed as textbooks in accordance with teacher's opinions and correcting the missing points with updating studies to be done.

Method

In this research which is conducted in order to adapt the Textbook Assessment Scale, general screening model was used in screening model since it aims to quantify the tendencies, thoughts or attitudes of the group working on the sample (Creswell, 2013).

The population of the research is composed of teachers of mathematics, physics, chemistry and biology who are working in Anatolia, science, social sciences, fine arts and sports high schools in Turkey. The sample was selected according to the Classification of Statistical Region Units by cluster sampling methods because it was chosen by taking the percentage of the teachers according to the regions in Level 1 in Turkey and therefore sampling the mathematics, physics, chemistry and biology teachers in a stratified and selected school. There are 3700 teachers in the sampling.

In the study, a survey and data were collected by Çakır (2006) for the evaluation of the fourth-grade mathematics textbook according to the teachers' opinions. This survey consists of five sections. In the first section, there are 12 items related to the visual characteristics of the book, in the second section, there are 22 items related to the formal characteristics of the book, in the third section, there are 30 items related to the content of the book, in the fourth section, there are 12 items related to exercise and evaluation characteristics and in the fifth section there are 16 items related to the supplementary material of the book. The survey consists of a total of 97 items of 5 point Likert type: "absolutely disagree", "disagree", "undecided", "agree", and "strongly agree".

Since the survey was prepared for the evaluation of the fourth-grade mathematics course and supplementary book, the articles in the survey were examined primarily. Some items in the survey were removed from the survey because there was no application in secondary education. For example, as there are no supplementary materials beside secondary school textbooks, the fifth section related to supplementary materials has been removed. In addition, the article "There was a supplementary tool to support the book" in the section related to the formal characteristics of the book was removed from the survey. After these items have been removed, there is an item pool of 75 items left.

Explanatory factor analysis (EFA) and confirmatory factor analysis (CFA) were conducted to investigate the construct validity through the data set obtained after the application. Before the EFA and CFA were performed, the sample was randomly divided into two and the EFA was performed on the 1877-person data set and the CFA was performed on the 1823-person data set. Besides the construct validity cross-validation with the classification-sorting validity of the scale was investigated, reliability analysis and item analysis were made. Erkuş's (2000) Double Consistency Index was calculated for classification-sorting validity. Evidence for cross-validation was sought which means that examining the invariance of the model established on two or more sampled data randomly drawn from the same phase (Acar, 2014; Cascio ve Aguinis, 2005).

Result and Discussion

As a result of investigating the construct validity of the textbook evaluation survey for secondary education developed by Çakır (2006) for the evaluation of the 4th grade elementary school mathematics textbook, it has been determined that there are 4 factors in terms of "Visual Features", "Formal Features", "Content", "Measurement and Evaluation". It is observed that the "Visual Features" factor is not related to the other factors but the "Formal Features", "Content" and "Measurement-Evaluation" factors are related to each other at medium and high level. According to this result, researchers can evaluate 4 factors individually if they want. Thus, a score for each factor is obtained and the textbook is evaluated according to 4 dimensions.

On the other hand, if it is desired to make a general opinion about the textbook, the scores obtained from the "Formal Features", "Content" and "Measurement-Evaluation" factors can be combined and evaluated together with the condition to evaluate visual properties alone. Thus, apart from the visual characteristics, the evaluation can be made on a single score for other features of the textbook.

Classification validity and cross-validity evidence searched for the scale showed that it is sufficient for the assessment of mathematics, physics, chemistry and biology textbooks at secondary level. In addition, it was observed that the data obtained from the scale as a result of reliability analysis and item analysis were very reliable. The scale obtained

in this direction is also a measurement tool which can be offered to researchers. However, analysis of the data obtained by using this scale in practice may reveal findings to support the recommendation.

As a result of the validity and reliability analysis conducted on the data obtained from the textbook evaluation scale, it can be said that it can be used to evaluate secondary school mathematics, physics, chemistry and biology textbooks according to teacher opinions. The validity and reliability studies of the scale show that the scale of 3700 mathematics, physics, chemistry and biology teachers currently working in Turkey, carried out through the data, can be used in the samples taken from this phase. It can also be investigated whether it is available for teachers in other fields. Quantitative research results can be examined in depth with qualitative research.

MUSTAFA KEMAL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Dergi Hakkında

Mustafa Kemal Üniversitesi bünyesinde bulunan *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* yılda 2 kez (Nisan ve Ekim) yayımlanan hakemli, bilimsel bir dergidir. Dergide sosyal bilimlerin her alanına ait araştırmaya dayanan, sahasına katkı sağlayacak nitelikte bilimsel makalelere yer verilir. MKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi'nin temel amacı; sosyal bilimler alanında çalışma yapan bilim insanlarının bilgi, deneyim, değerlendirme, görüş ve önerilerini paylaştıkları bilimsel bir platform oluşturmak, sosyal bilimler alanındaki çalışmalara ulusal ve uluslararası düzeyde katkıda bulunmaktır.

Yayın İlkeleri

Derginin yazım dili Türkçe ve İngilizcedir. Sempozyum, kongre gibi bilimsel toplantılarda sunulan çalışmaların hangi sempozyumda/kongrede, ne zaman ve nerede sunulduğu, yazının başlığına eklenen dipnot ile belirtilmelidir. Ayrıca, bir araştırma kurumu veya fonu tarafından desteklenen çalışmalarda, desteği sağlayan kuruluşun adı ve proje/çalışma numarası verilmelidir. Gönderilen çalışmanın başka bir yerde yayımlanmamış veya yayımlanmak üzere başka bir dergiye gönderilmemiş olması gerekmektedir.

Makalelerin açık dergi takip sistemi üzerinden gönderilmesi gerekir. Dergiye gönderilen yazılarda literatür güncel ve kapsamlı olmalı ve yazılar, kendi alanında uygun araştırma, yöntem ve modeller kullanılarak hazırlanmalıdır.

Türkçe yazılarda Türk Dil Kurumunun Yazım Kılavuzu esas alınmalı, yabancı terim ve kavramlar yerine olabildiğince Türkçe karşılıkları kullanılmalıdır. Türkçede henüz tam yerleşmemiş bazı terim ve kavramlar kullanılıyorsa bunların uluslararası literatürdeki karşılığı ilk geçtiği yerde parantez içinde verilmelidir.

Yazı Değerlendirme Süreci

Dergiye gönderilen çalışmalar ilk olarak editörler tarafından değerlendirilir. Bu aşamada, derginin amaç ve kapsamına uymayan, dil ve anlatım kuralları açısından zayıf, bilimsel açıdan kritik hatalar içeren, özgün değeri olmayan ve yayın politikalarını karşılamayan çalışmalar reddedilir. Uygun bulunan çalışmalar ise ön değerlendirme için çalışmanın ilgili olduğu alana yönelik bir alan editörüne gönderilir.

Alan editörleri çalışmaların, giriş ve literatür, yöntem, bulgular, sonuç ve tartışma bölümlerini dergi yayın politikaları ve kapsamı ile özgünlük açısından ayrıntılı bir şekilde inceler. Bu inceleme sonucunda uygun bulunmayan çalışmalar iade edilir. Uygun bulunan çalışmalar ise hakemlendirme sürecine alınır.

Çalışmalar içeriğine ve hakemlerin uzmanlık alanlarına göre alan editörleri tarafından iki hakeme gönderilir. Hakemlerin kimlikleri hakkında yazarlara, makalenin kime ait olduğu konusunda da hakemlere bilgi verilmez. Hakemlerin değerlendirmeleri sonucunda iki yayımlanabilir raporu alan makale, dergi

yönetimince uygun görülen bir sayıda yayımlanır. Hakem raporlarının birisinin olumlu, diğerinin olumsuz olması durumunda makale üçüncü bir hakeme gönderilir. Bu durumda makalenin yayımlanıp yayımlanmamasına üçüncü hakemin raporuna göre karar verilir.

Hakemler tarafından düzeltme istenen yazılar gerekli düzeltmeler için yazarına geri gönderilir. Düzeltmiş metnin belirtilen sürede dergi sistemine yüklenmesi yazarın sorumluluğundadır. Düzeltmiş metin, gerekli olduğu hallerde değişikliği isteyen hakemlerce tekrar incelenebilir. Dergi editörleri gerektiğinde makalede içeriği etkilemeyen küçük değişiklikler yapabilir.

Yayıma kabul edilen makalelerin, intihal yazılım programı kullanılarak benzerlik oranı kontrol edilir. Benzerlik oranı %20'in altında ise, yazı en kısa sürede Yayın Kurulunun belirleyeceği sayıda yayımlanır.

Yazının yayımlanması konusunda son karar, dergi editörlüğüne aittir.

MKÜ Sosyal Bilimler Dergisi Yazım İlkeleri

Gönderilen yazılar, Microsoft Word 2010 ve üstü programlarda (*.docx), Calibri yazı karakterinde, 10 punto ve tek satır aralığı ile yazılmış olmalıdır. Paragraflar arasında satır boşluğu bırakılmamalıdır. Paragraflar arası boşluk, paragraf öncesi 3 nk, paragraf sonrası 0 nk olarak düzenlenmelidir. Tablolarda ise otomatik boşluk kullanılmamalıdır. Paragraf girintileri 1 cm, kenar boşlukları alt ve üst kenarlarda 5,5 cm; sol ve sağ kenarlarda 4,5 cm olmalıdır.

Dergide yayımlanacak yazılar, aşağıda verilen yazım kurallarına ve örneklere göre yazılmalıdır. Verilen örneklerin dışındaki durumlar için Amerikan Psikologlar Birliği tarafından yayımlanan "Publication Manual of American Psychological Association (6th Edition) 2010" adlı kitapta belirtilen ilkeler (APA stili) dikkate alınmalıdır (Örnekler için http://library.nmu.edu/guides/userguides/style_apa.htm web adresine başvurulabilir.).

Yazıların sırasıyla öz, abstract, ana metin, (varsa) ekler ve extended abstract bölümlerden oluşması gerekir.

Başlık Sayfası

Başlık sayfasında Türkçe ve İngilizce başlık, yazar ad(lar)ı, kurum ad(lar)ı, Türkçe ve İngilizce öz ile anahtar kelimeler yer almalıdır. Başlık, en fazla 12 kelimedenden oluşmalı, 11 puntuyla, tamamı büyük ve koyu harflerle, satıra ortalanarak yazılmalıdır. Başlığın yazının içeriğini en iyi şekilde yansıtması gerekir. Başlıkta kısaltmalar kullanılmamalıdır.

Yazarların ad ve soyadları başlık satırının altında, ortalı biçimde, koyu (bold) karakterde olmalı. Adın ilk harfi büyük, diğer harfleri küçük; soyadın tamamı büyük harfle yazılmalıdır. Yazarların çalıştığı kurum, adlarının altına yazılmalıdır. Birden fazla yazarlı makalelerde yazar-kurum adları alt alta yazılmalıdır.

Türkçe ve İngilizce öz ile anahtar kelimeler, 10 punto ve italik harflerle, tek satır aralığıyla yazılmalıdır. Öz 150-200 kelime uzunluğunda olmalıdır. Özde

çalışmanın kapsamı, amacı, yöntemi ve sonucu kısaca verilmelidir. Özden sonra 3-5 anahtar kelime yazılmalıdır.

Türkçe Ana Metin

Çalışmalarda sırasıyla *giriş, yöntem, bulgular, tartışma* bölümlerine yer verilir.

❖ **Giriş** bölümünde, yapılan çalışma ile ilgili olarak güncel literatürdeki temel kavramlar, kuramsal gelişim ve yaklaşımlar ile araştırmadaki problem durumu, amaç, denenceler (hipotezler) varsayımlar (sayıltılar), sınırlılıklar vb. yer almalıdır. Bu bölüm yeni bir sayfadan başlatılmalıdır.

❖ **Yöntem** bölümünde, araştırmada kullanılan evren, örneklem, veri toplama araçları, veri çözümleme teknikleri, işlem aşamaları vb. açıklanmalıdır.

❖ **Bulgular** bölümünde, araştırma problemiyle / denencelerle ilgili olarak ulaşılan sonuçlar verilmelidir.

❖ **Tartışma** bölümünde, araştırma bulguları daha önceki araştırmaların sonuçlarıyla karşılaştırılarak açıklanmalı, tartışılmalı, yorumlanmalı ve sonuç/sonuçlara bağlı olarak öneriler dile getirilmelidir.

Metindeki tablo, grafik ve şekillere sıra numarası verilmeli, isimleri üstte yazılmalıdır. Tablolarda dikey çizgi kullanılmamalı, sadece üstten iki alttan tek olmak üzere 3 yatay çizgi kullanılmalıdır.

Örnek:

Tablo 1: Sanat Kategorisindeki Metaforların Frekans ve Yüzde Dağılımları

Metafor	f	%
Yapboz	5	33.3
El Sanatları (Örgü ve dikiş)	2	13.3
Resim	7	46.6
Tual	1	6.6
Toplam	15	100

Tablolar sayfa sınırlarını aşmamalıdır. Büyük tablolarda gerekirse yazı puntosu küçültülebilir veya sayfa yapısı yatay hale getirilebilir.

Kaynakça

Kaynakça, "Kaynakçanın Düzenlemesi" başlığı altında verilen örneklere uygun biçimde düzenlenmelidir.

(Varsa) Ekler

Araştırmanın anlaşılır olmasında önemli bir işleve sahip olan ölçek, belge, resim vb. ek olarak verilebilir. Ekler Ek-1,Ek-2, şeklinde numaralandırılmalı ve metin içinde bu numaralarla atıf yapılmalıdır.

Extended Abstract (Uzun Özet)

Türkçe yazılmış makalelerin Kaynakça bölümünden sonra İngilizce Extended Abstract eklenmesi gerekmektedir. (İngilizce yazılmış makalelere Türkçe uzun özet eklenmeyecektir). Uzun özet, 750-1000 kelime arasında olmalıdır. Derginin esas

metin için geçerli olan biçimsel yazım özellikleri uzun özet için de geçerlidir. Extended Abstract, "Introduction", "Method" ve "Result and Discussion" alt başlıklarını içermelidir. Uzun özeti İngilizce dil kontrolü (proofreading) yazarın sorumluluğundadır. Özeti dil açısından yetersiz olan makaleler düzeltilene kadar yayımlanmayacaktır.

Metin içindeki **başlıklar ve alt başlıklar** şu şekilde düzenlenmelidir:

✓ Birinci Derecedeki Alt Başlık: İlk harfi büyük diğer harfleri küçük tamamı **kalın** harflerle, paragraf başından başlayacak şekilde.

Örnek: **Giriş**

✓ İkinci Derecedeki Alt Başlık: Sadece ilk harfleri büyük ve tamamı **kalın ve italik** harflerle.

Örnek:

Çalışmanın Amacı

✓ Üçüncü Derecedeki Alt Başlık: Sadece ilk harfleri büyük ve tamamı italik harflerle.

Örnek: *Türkçede Kişi Zamirleri*

Bütün başlıklardan önce bir satır boşluk bırakılmalıdır.

Metin İçinde Atıf Yapma

✎ Metin içinde kaynaklara atıf yapılırken yazarın/yazarların soyad(lar)ı, ilgili yayının basım yılı ve sayfa numarası kullanılır. Yazarın soyadı ile eserin basım yılı arasına virgöl (,) sonra iki nokta konularak sayfa numarası yazılır.

Örnek: Konuşma sırasında yapılan bir hareket, bir toplumda mesajın etkisini artırırken diğerinde tam tersi bir etki yaratabilir (Baltaş, 1998: 46).

✎ Atıf yapılan eserden bir bölüm aynen aktarılıyorsa bu bölüm tırnak işareti (" ") kullanılarak gösterilmeli ve atıf yapılan eserin basım yılından sonra iki nokta (:) konularak alıntının yapıldığı sayfa numarası da yazılmalıdır. Yazarın adı cümlelerin bir parçası olarak söyleniyorsa yayın yılı ve sayfa numarası parantez içinde ismin hemen yanında yer almalıdır.

Örnek: Korkmaz'a (2007: 68) göre dil bilgisi, "çeşitli düzeydeki okullarda, Türkçenin ses, şekil ve cümle yapısı ile cümlelerin öğeleri arasındaki anlam ilişkilerini öğretme bilgi dalıdır."

✎ Yazar sayısı 3 ile 5 arasında ise ilk atıfta, yazar soyadları eserdeki sıraya göre verilir. Aynı esere daha sonra yapılacak atıflarda ise sadece ilk yazarın soyadı yazılır ve Türkçe yazılarda "ve diğer."; İngilizce yazılarda "et al." kısaltması kullanılır.

Örnek: 1936 yılında hazırlanan İlkokul Türkçe Programı'nda, okuma yazma öğretiminin basit kelimelerden başlayarak gerçekleştirilmesi kabul edilmiştir (Çelenk, Tertemiz ve Kalaycı, 2000).

5'ten fazla yazarlı eserlere ilk atıftan itibaren ilk yazarın soyadı ile birlikte, Türkçe yazılarda "ve diğer."; İngilizce yazılarda "et al." kısaltması kullanılır.

Örnek: Böylece anlatılan bilgiler çok daha kolay anlaşılır ve kalıcı hâle getirilir (Korkmaz ve diğer., 1995).

Aynı bilgi için birden fazla esere atıfta bulunuluyor ise kaynaklar cümle sonunda parantez içinde, aralarına noktalı virgül konularak, kronolojik sıralama ile verilmelidir.

Örnek: *Okul yöneticilerinin öğretmenlere oranla daha fazla strese maruz kaldıklarını belirten çalışmalar da vardır (Savery, 1993; Feitler, 1996).*

 Atıf yapılan eser bir kurum adına hazırlanmışsa ilk atıfta, kurumun açık adı, yanında kısaltması, basım yılı ve sayfa numarası verilir. Daha sonraki atıflarda kurumun açık adı değil sadece kısaltması kullanılır.

Örnek: (Türk Dil Kurumu, [TDK], 1997)
(TDK, 1997)

 Bir yazarın aynı yıla ait iki ayrı eserine atıf yapılıyorsa bu yayınların yıllarına bir harf eklenir.

Örnek: (Aydın, 1998a)
(Aydın, 1998b)

 Doğrudan ulaşılamayan bir yayına metin içinde atıf yapılırken bu kaynakla birlikte alıntının yapıldığı kaynak da aşağıdaki gibi belirtilmelidir.

Örnek: ... (Karahan, 1985'ten aktaran Gündüz, 1998)

Kaynakçanın Düzenlenmesi

Çalışmanın sonunda kullanılan tüm kaynaklar alfabetik sırayla aşağıdaki ilkelere uygun olarak verilmelidir.

Tek yazarlı kitap

Onan, B. (2013). *Dil eğitiminin temel kavramları*. Ankara: Nobel Yayınevi.

Çok yazarlı kitap

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Editörlü kitap

Kırkkılıç, A. ve Akyol, H. (Ed.). (2009). *İlköğretimde Türkçe öğretimi*. (2. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Kurum yazarlı kitap

Türk Dil Kurumu (1998). *Türkçe sözlük*. (8. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu.

Çeviri kitap

Bloom, B. J. (1998). *İnsan nitelikleri ve okulda öğrenme*. (Çev.: Durmuş Ali Özçelik). İstanbul: MEB Yayınevi.

 Sürelî yayınlardaki makale

Güzel, A. (2006). Edebiyat eğitiminde amaçlar ve bu amaçlara yönelik yöntem, teknik ve örnek uygulamalar. *Millî Eğitim*, 196, 85-105.

 Editörlü kitapta bölüm

Göçer, A. (2009). Türkçe öğretiminde ölçme ve değerlendirme. (Ed: A. Kırkkılıç ve H. Akyol), *İlköğretimde Türkçe öğretimi*, Ankara: Pegem Akademi Yayınları, s. 477-551.

 Basılmış sempozyum ve kongre bildirisi

Huber, E. ve Uzun, L. (2000). Dilbilim alanında Türkçe yazılan bilimsel metinler üzerine gözlemler. *XIII. Dilbilim Kurultayı (13-15 Mayıs 1999) Bildirileri*, (Ed.: A. S. Özsoy ve E. E. Taylan) İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınevi, s. 201-215.

 Gazete Yazısı

Akyol, T. (2001, Aralık 24). Edebiyat Tartışması. *Milliyet*, s. 12.

 Tez

Uzun, L. (1992). *Köktürk metinleri üzerine bir metindilbilimsel çalışma: Kullanımbilimsel ve biçimbilimsel görünüşleriyle*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.

 Elektronik dergilerdeki / veri tabanlarındaki makale

Brewster, C., & Railsback, J. (2002). Fullday kindergarten: Exploring an option for extended learning. (ERIC Document Reproduction Service No. ED472733). (Erişim Tarihi: 18.09.2008)

Arajji, R. Y., & Lang, K. R. (2008). Avatar business value analysis: a method for the evaluation of business value creation in virtual commerce. *Journal of Electronic Commerce Research*, 9, 207-218. <http://www.csulb.edu/journals/jecr/> (Erişim Tarihi: 15.09.2008)

 Basılmamış ders notları, yayımlanmamış bilimsel toplantı bildirileri kaynak olarak gösterilmez.

MKÜ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

Web Adresi / Web: dergipark.gov.tr/mkusbed

E-posta / E-mail: mkusbed@gmail.com

İletişim Adresi / Adress: MKÜ Tayfur Sökmen Kampusü Sosyal Bilimler Enstitüsü
Antakya / Hatay / TÜRKİYE

Telefon / Phone: + 90 326 2455812 **Faks / Fax:** + 90 326 2455811